

calënder ladin

19 + 85°

Döt l' bun vëgn dal alt

CASSA RAIFFEISEN DLA VAL BADIA
Soz. Coop. a r. il.

Scagn: CORVARA - Tel. 0471/83243
83307

Sporti: Colfosc - Tel. 0471/83163
Pedraces - Tel. 0471/85732
La Val - Tel. 0471/84140
S. Martin - Tel. 0474/53102
Al Plan - Tel. 0474/51180

calënder ladin

in 9 + 85

*dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d' Badia y Marô*

1985

L'ann 1985

- è n ann regular cun 365 dis
- l'aisciöda mët man ai 20. de merz, l'isté ai 21. de yügn, l'altonn ai 22. de setëmber y l'invér ai 21. de dezëmber.

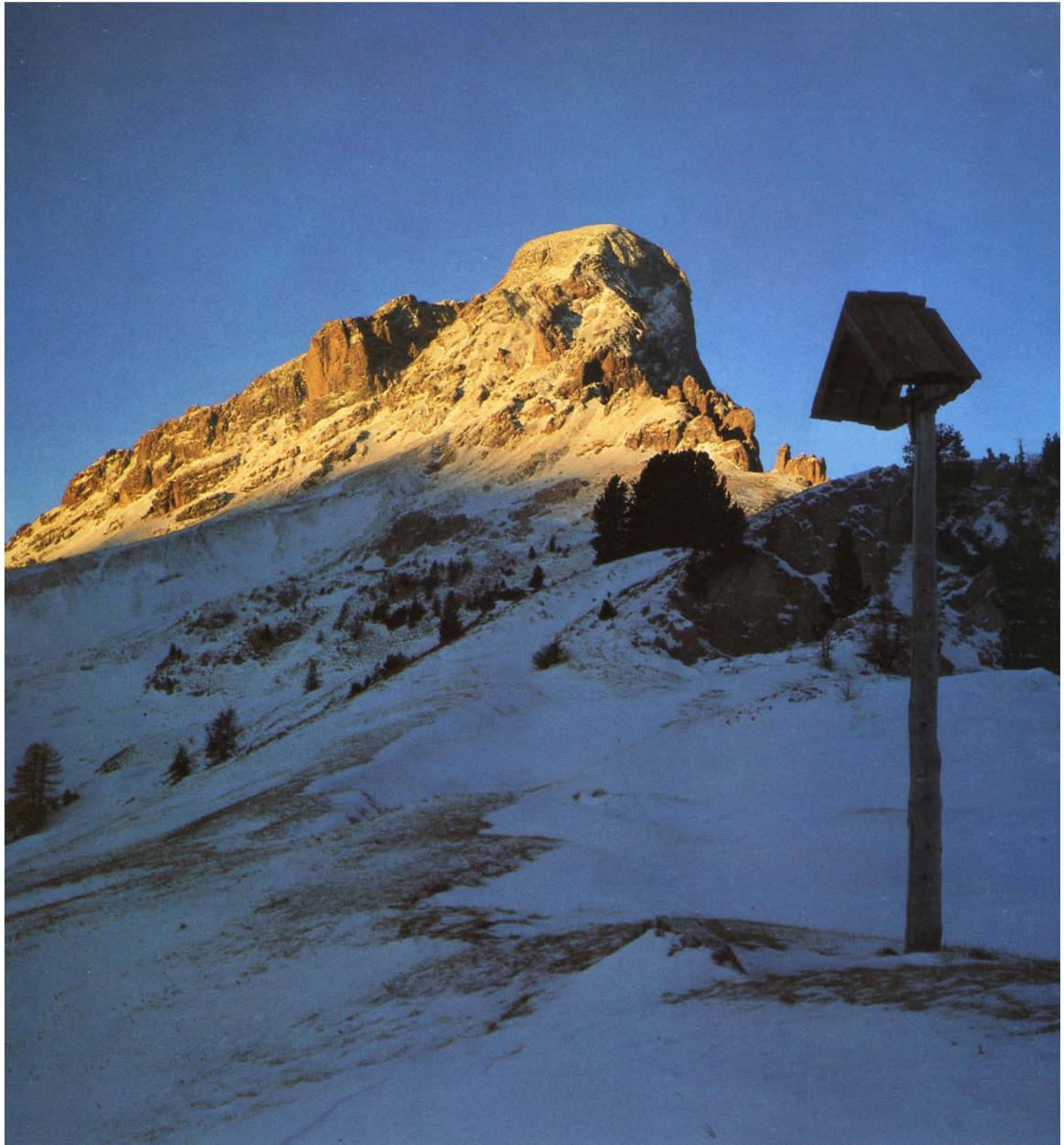
☆ ☆ ☆ ☆ ☆

Capiun è ai	20. de forà
Pasca é ai	7. d'aurì
L'Assënza é ai	16. de mà
Pasca de mà é ai	26. de mà
SS. Trinité é ai	2. de yügn
Les Antlês é ai	9. de yügn
1. dom. d'Advënt é al	1. de dezëmber

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

Scürëzes

Al sarà 2 scürëzes dla löna, ai 4. de mà y ai 28. d'otober. Les scürëzes dl sorëdl n'é nia da udëi tl'Europa.

Jù de Göma cun Pütia

Stamparia PRESEL - Strada Roma 69, Balsan - Tel. 932037

Dötes les fotos a curúsc é de Giuvani Pescoller - S. Martin

jené
jené

lener - jené

1	Mertesc	Solenité de S. Maria Uma.
2	Mercui	Basilio, Gregöre
3	Jöbia	Adele, Genofefa
4	Vëindres	Angela
5	Sabeda	Emilia
6	Domënia	Solenité de s. Guania, s. Bonia
7	Lönesc	Raimund, Valentin
8	Mertesc	Severin, Erhard
9	Mercui	Iulian
10	Jöbia	Gregöre, Wilhelm
11	Vëindres	Paulin
12	Sabeda	Hilda
13	Domënia	Bato dl Signur
14	Lönesc	Rainer
15	Mertesc	Arnold Janssen, Romedio
16	Mercui	Marcello
17	Jöbia	Antone ab.
18	Vëindres	Regina
19	Sabeda	Mario
20	Dömenia	2. dl'ann lit., Fabian
21	Lönesc	Agnes, Meinrad
22	Mertesc	Vinzenz, Walter
23	Mercui	Heinrich Seuse, Hartmut
24	Jöbia	Francësch d. Sales, Vera
25	Vëindres	Cunverscium de S. Paul
26	Sabeda	Tito, Paula
27	Domënia	3. dl'ann lit., Angela M.
28	Lönesc	Tomësc d'Aquin, Manfred, Carlo I.G.
29	Mertesc	Ujöp Freinademetz, Valire
30	Mercui	Martina
31	Jöbia	Giuvani Bosco, Eujenio

Jené-iener

Te chisc articli de vigni mëis oressi chësc ann scriì val'püch dles festes de Dlijia che vëgn plü recordades te nostra popolaziun.

De iener recordunse sanbëgn im-pröma de döt l'pröm dé che é Nanü, che é tres ciamó festa de prezet y dala Dlijia infora éle na festa de santa Maria, la festa de s. Maria uma de Dî. Chilò da nos vëgnera bën ince scialdi ciamó tignida sciöche festa de Dlijia. Tl gran monn él bëgn mâ plü na festa de mondanité, ci che n'é des-sigü nia cis dërt. Ne dessel nia ester l'dé, olà ch'i dessun perié, che l'ann che mët man, side n ann de furtüna y benedisciun?

Spo vëgnel Santa Guania, o Santa Bogna. Chësta, ci ch'i sà, è n iade la pröma festa da Nadé. Sëgn l'àn sburlada a na domënia, mo chësta óta éra impò in chël dé che ara alda, ciudi che ai 6. él domënia. Da s. Guania vëgnel fat i trëi rësc y al vëgn incénjé les ciases, les majuns y ince les campagnes... sëgn ài dit de massa... an mëss di: al gnô fat chël.

Aldédaincò àn metü man da jì in-

cérch a fa i Trëi Resc y ci che vëgn ite, vëgn dé ales Misciuns. S. Guania é pö l'dé dles Misciuns. Ince chësta é na bela usanza.

Interessant él mâ, che de tan de gran festes che ai à tut jö, él resté les festes de prezet de s. Maria, la festa dl'Imacolata y s. Maria dal Ciüf y la festa dla Maternité de s. Maria (Nanü)! No che les festes de s. Maria sides gnüdes lasciades pur gauja de s. Maria, no noo, chël no, mo pur döt d'atres gaujes (chi da Milano à salpü da salvé sües vacanzes da s. Ambrojo y döta l'Italia à salpü da salvé l'"Santissimo Ferragosto" y spo l'pröm dé dl'ann no ne pôn pa lauré. La Dlijia à mefo zedü pur ne cherié nia problems de cosciënça (arati iö!). Santa Guania, l'Assënza, les Antlês n'é des-sigü nia de mëindres festes, mo ailò ne tomâl nia ite chères festes monda-nes. Impü se dodé podunse bëgn!!

De iener él spo la festa de s. Antoine abate, patrozinio sön Antermëïa (17.1.).

Ai 20. de iener él s. Bostian y s. Fabian, patroni cuntra les maraties.

Ai 25. é la festa dla cunversaziu de s. Paul, olà ch'al vëgn dit, che mez l'invér é ia y mez à da gnì ca.

Forà

Forà

1	Vëindres	Brighita	
2	Sabeda	Prejentaziun dl Signur	
3	Domënia	4. d'ann lit., Blaje	
4	Lönesc	Veronica	
5	Mertesc	Agata, Albuin, Adelheid	()
6	Mercui	Paul Miki y soc., Dorotea	
7	Jöbia	Richard	
8	Vëindres	Iarone Emiliano	
9	Sabeda	Apollonia	
10	Domënia	5. d'ann lit., Scolastica	
11	Lönesc	S. Maria da Lourdes	
12	Mertesc	Gregöre	()
13	Mercui	Adolf	
14	Jöbia	Zirilo, Metodio, Valentin	
15	Vëindres	Siegfried	
16	Sabeda	Iuliana	
17	Domënia	6. d'ann lit.	
18	Lönesc	Costanza, Angelico	
19	Mertesc	Bonifaz, Irmgard	
20	Mercui	CAPIUN - jaiun.	
21	Jöbia	Pire Damiani, German	
22	Vëindres	Catedra de S. Pire	
23	Sabeda	Policarp	
24	Domënia	1. de Carsëma - Mattî	
25	Lönesc	Walpurga	
26	Mertesc	Metilde	
27	Mercui	Markward	
28	Jöbia	Roman, Oswald	()

Forà

L'mëis de forà mët bel atira man cun na bela festa de s. Maria, al é santa Maria de Forà, o s. Maria dales ciandères, y tla liturgia stal scrit "Prejëntaziun dl Signur". A tröc i sàl na bela festa, purèudi che ara à bele val'ségn dl'asciöda. Al vëgn pö benedì les ciandères. Les ciandères fesc ciabd y luminùs y chël élè ci che an s'aspeta tan dô l'invêr tan fréid. Luminùs y ciabd s'aspeta inçè tres danü indô nostra anima.

L'dé dô santa Maria de forà él spo San Blaje, olà che al vëgn dé ciámó aldédaincö chilò da nos la benedisciun de s. Blaje, che é l'patrono cuntra les maraties dl col. L'vësco s. Blaje dess avëi varì n möt che â dluti n òs d'en pësc, che ti ê spo resté tl col, y l'möt manaciâ de muri. Plü dadî êl i fanç y les fanceles che fajô s. Blaje, chël urô di, che ai baratâ patrun, o ciafâ altamo chinesc dis de santù y pudô jì a ciasa. In s. Blaje gnôl metü

la furchëta y l'cazü söl ciapel y spo jöi fanç y fanceles a Bornech a chirì patrun, sc'ai n'è bele gnüs damanà.

Ai 5. de forà él spo na festa che dér püç se recorda: al é la festa de s. Ingenuin y Albuin, dui vëschi y patroni da Pursenù.

Ai 11. de forà él s. Maria da Lourdes y in chël dé vëgnel fat festa te tröpès capeles de nosta valada.

Ai 14. de forà vëgnel zelebré s. Valentín (Varentin), patrono di püri dl mé de s. Varentin, mo inçè patrono de chi che s'ô, di cristiagn y dles cristianes.

De forà él spo sanbëgn inçè Carne-scé, pur tröc na gran festa (Pasca y Nadé y l' Santissimo Carnescé).

Mo al ne döra pa dér dî propi, che ai 20. de forà se müdera la storia, al é Capiun, l pröm dé de Carsëma, olà che al é jaiùn dal mangé y inçè jaiùn dala cér.

Ai 22. de forà él la Catedra de s. Pire (plü dadî dijôn s. Pire), dé che disc danfora sciöche l'tëmp sarà d'ai-asciöda.

Merz

1	Vëindres	Albin, Davide
2	Sabeda	Agnes, Carlo l'B.
3	Domënia	2. de Carsëma, Federico
4	Lönesc	Walburga, Casimir
5	Mertesc	Dietmar
6	Mercui	Fridolin
7	Jöbia	Felizita, Perpetua
8	Vëindres	Jan de Dî
9	Sabeda	Bruno d.Q., Franzisca
10	Domënia	3. de Carsëma
11	Lönesc	Rosina, Ulrich
12	Mertesc	Beatrice
13	Mercui	Paulina, Iudita
14	Jöbia	Matilde
15	Vëindres	Clemens M. Hofbauer, Luisa
16	Sabeda	Heribert
17	Domënia	4. de Carsëma, Patrick
18	Lönesc	Zirillo, Eduard
19	Mertesc	S. UJÖP, om de s. Maria
20	Mercui	Irmgard
21	Jöbia	Christian, Axel
22	Vëindres	Lea, Elmar
23	Sabeda	Rebecca
24	Domënia	5. de Carsëma, Caterina
25	Lönesc	Anunziaziun dl Signur
26	Mertesc	Lara
27	Mercui	Heimo
28	Jöbia	Guntram, Wilhelm
29	Vëindres	Helmut
30	Sabeda	Dietmut
31	Domënia	Da l'Urî, Cornelia

Merz

Tl mëis de merz tómel ite la maiù pert la Carsëma. Pur na pert de jënt é la Carsëma n tëmp malodü. A me me sàl l' tëmp oramai plü bëgnudü de döt l'ann. Impröma de döt él n tëmp chit, altamo olà ch'al n'é nia dër tröc furesti y l'tëmp chit m'à dagnora plajü. I ne và nia ion olà ch'al é na dërta fola de jënt y olà ch'al é n dër scraiamënt, ailò ne me sàl nët nia bel.

Pur la secunda él l'mëis, olà che al mët bele man l'aisciöda y l'aisciöda, crëi iö, i sà bela a düc canç, ai jogn y ai vedli. I dis vägn bele tröp plü lunç, al vägn plü luminüs y plü cialt. Spezialmënter jënt vedla ciafa speranza, cun döt che bel d'aisciöda él tan pri-gó da coies y da maraties y bel d'aisciöda él tan de jënt vedla che n'é nia plü buna d'la porta fora.

La Carsëma me sà ciamó n bel tëmp, ciudi ch'i à fat l'esperienza, ch'al é l'tëmp, olà che an laora de plü (chësc ne vêl sanbëgn nia pur i paurs y pur d'atri mestiers). Al me sà dagnora che ala fin dla Carsëma àn dagnora deplü de fat y spo ésun plü sodisfaç. Al é ince spo l' tëmp, olà che an aspeta la gran festa de Pasca y Pasca é y sarà dagnora la festa dla

vita y purchël ince la plü gran festa.

De merz fajunse spo la bela festa de s. Ujöp, che é gnüda tuta jö sciöche festa de prezet (ciudi fajôi pa val' de té?) Tl'atra pert dl Tirol éra ciamó festa de prezet, mo nos ne podun nia plü l'avéi insciö. (dodé se podunse!!) Pur furtüna él bëgn ciamó tröpes dlijies che la tégna alta la festa de s. Ujöp, patrono dla Dlijia catolica y patrono dl Tirol.

De merz tomel ince ite la domënia de Pasciun o domënia foscia, ciudi che plü dadî gnôl stopé jö i cristè y les tofles te dlijia, spo él jënt che punsâ ciamó deplü a fa a üna cun Chélbeldî. Aldédaincö pënsun bëgn mât plü a organisé festes da bal l'edema santa (dodé se podunse nos ladins y no bravé ch'i sun ladins!)

Ai 25. de merz fossel la festa de s. Maria de merz, o l'Anunziaziun dl Signur), na festa che é bele scialdi desmentiada y impò restaràl la festa, che recorda chél momënt che l' Fì s'é fat uomo.

L'ultima domënia de merz é spo la domënia da l'Urì. Indlunch te nostes valades fajunse festa ailò cun prozessiuns y cun l'cianté la Pasciun te dlijia y porté l'Urì a benedi.

Al é aisciöda, al vägn la Pasca. No se desmentiede che döt l'merz é dediché al gran sant'Ujöp.

Auri

1	Lönesc	Irene, Hugo
2	Mertesc	Franz de Paula
3	Mercui	Tieno
4	Jöbia	Santa
5	Vëindres	Sanç
6	Sabeda	Santa
7	Domënia	de Pasca-Alleluia
8	Lönesc	de Pasca, Walter
9	Mertesc	Waltraud
10	Mercui	Engelbert
11	Jöbia	Stanislau, Gemma Galgani
12	Vëindres	Herta
13	Sabeda	Martin, Ida
14	Domënia	Blancia
15	Lönesc	Damian
16	Mertesc	Bernadeta
17	Mercui	Rudolf, Eberhard
18	Jöbia	Aia
19	Vëindres	Leo, Werner
20	Sabeda	S. Ciascian y s. Vigile
21	Domënia	3. de Pasca, dom. de S. Ciascian y s. Vigile
22	Lönesc	Caio
23	Mertesc	Adalbert, Ior, Gerhard
24	Mercui	Fedele
25	Jöbia	Merch, Erwin, Hermann
26	Vëindres	Cleto
27	Sabeda	Pire Canisio, Zita
28	Domënia	4. de Pasca, Hugo
29	Lönesc	Caterina da Siena, Rosbita
30	Mertesc	Pio V.

Auri

D'aurì tomel ite l'edema santa y la plü gran festa dl'ann, Pasca. I savun düc che l'edema santa se recorda i avenimënc plü importanç de nosta fede y de nosta santa religiun; impröma de döt l'istituziun dl'Eucaristia, dla mëssa, spo l'istituziun dl Sacramënt dla cunsacraziun di proi, spo l'Veindres Sanç se recorda sanbëgn la Pasciun y mort de N. Sign. Gejù Crist. L'sën dla Crusc portunse pö fetter dlunch te nostes ciasses y oramai te vigni locál, spo dö chi trus, fora pur les campagnes y cinamai sönsom les munts plü altes. Chësc sëgn dess tres se recordé la Redenziun.

In sabeda santa vëgnel spo tignì les ores d'adoraziun te tröpes nostes dlijies. Nos plü vedli un madér scialdi mancia, che al ne vëgn nia plü soné solememënter vëies in Sabeda Santa. Zënza mëssun dì, che les zeremonies nöies da séra dl'edema santa é dër de devoziun y al vëgn plü jënt a té pert.

La gran festa de Pasca spo é la festa dla ligréza pur düc i cristiagn. L'aisciöda porta la vita indò tla natöra. La festa de Pasca é la festa dla vita. La ressureziun vëgn pur düc y chëra é nosta plü gran speranza.

Sanbëgn che ala festa de Pasca él ince unì tan de beles usanzes, mo

ares manacia tröpes da gni tutes jó pur gauja dl turismo, che ne lascia nia plü tëmp de i ji dô ales usanzes. Pur chësta gauja n'unse gonót gnanca plü tëmp de punsé ales gran festes da Pasca; y chësc vëighi iö n gran dann pur nosta fede y nosta cultura. An vëiga oramai, ch'i ne sun nia ciámó dër madüs da té sö döes sciabiles bëgn dër gonót. Mo scrit stal: "An ne pô nia survì a dui patrüns".

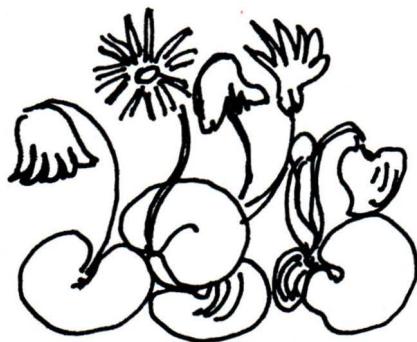
La domënia dô él spo la domënia blancia y an i disc inscio, ciudi che in chë domënia gnol anticamënter in dlunch zelebré la pröma comunium.

La secunda domënia dô Pasca él spo festa pur döta la diozeja da Bal-san-Pursenù. Al é la festa di patroni S. Ciásclian y s. Vigile. Al é ince la domënia, olà ch'al vëgn fat la gran prozesciun de S. Ciásclian a Pursenù.

La terza domënia dô Pasca spo vëgnel a S. Martin vignann lové l'corp sant de S. Germano y porté in prozesciun per perié decà l'bun tëmp pur döt isté, no mä pur i paurs, mo pur döta nosta jënt.

In chësc mëis tomel ince ite la festa de S. Merch evangelist y al vëgn fat te tröc postè ciámó la prozesciun de S. Merch. Pur tröc païsc él la pröma prozesciun da d'aisciöda. D'aurì (29.4.) recordunse ince la festa de s. Caterina da Siena.

m à

Mà

1	Mercui	S. Ujöp laurant	
2	Jöbia	Atanasio, Sigmund	
3	Vëindres	Filipo, Iaco	
4	Sabeda	Florian, Guido	☺
5	Domënia	5. de Pasca	
6	Lönesc	Antonia	
7	Mertesc	Helga, Ghisela	
8	Mercui	Federico	
9	Jöbia	Beato	
10	Vëindres	Gordian	
11	Sabeda	Iachin	⌚
12	Domënia	6. de Pasca, Pancraz	
13	Lönesc	Servaz	
14	Mertesc	Bonifaz, Cristian	
15	Mercui	Sofia	
16	Jöbia	Jan Nepomuzeno	
17	Vëindres	Pascal	
18	Sabeda	Jan I.	
19	Domënia	7. de Pasca, L'ASSËNZA	☺
20	Lönesc	Bernardin, Elfrida	
21	Mertesc	Hermann	
22	Mercui	Iulia, Rita, Renata	
23	Jöbia	Bartolomeo Bauer	
24	Vëindres	Dagmar, Ester	
25	Sabeda	Beda, M. Mad. de Pazzi	
26	Domënia	Pasca de Mà (Pentecoste)	
27	Lönesc	de Pasca de mà	
28	Mertesc	German	
29	Mercui	Maximin	
30	Jöbia	Giuvana d'Arc, Ferdinand	
31	Vëindres	Metilde	⌚

Mà

Bel atira mët man l'mëis de mà cun na bela festa, olà che al sarà bëgn pücia jënt che laora, al é la festa de sant'Ujöp laurant. Inèc l'monna catolich fesc festa al pròm de mà, sanbëgn nia pur sant'Ujöp, mo ciudi ch'al é l'dé dl laur. Aldédaincö éra bëgn dër interessanta la storia. Tan püç che ô lauré, mo fa festa dl laur y porté braies y d'ater guant da laur... aah, chël bëgn... chël é moda. Plü bel i sàl mefo a tan tröc da trà la paga da laurant y porté so guant, mo da fa l'laur... chël nia cis! dì dijòl n iade un: "Da lauré me stüfi tan y n n'an-ter laur n'él nia".

Ai 12. de mà fajunse l'dé dla uma.
La plu bela ligréza di mituns che ai
pudess i fa ala uma, foss mefo chéra,
sc'ai foss dér prosc; bëgn cotan deplü
co sce ai les fesc sö dötes y spo ti
scinca na bela torta.

Amez mà él spo i sanç dal fréit o "Eismänner" Pancraz, Servaz, Bonifaz y l'umtima é ciámó ché fréida Sofia. An i disc Eismänner, ciudi che da ché sajun vëgnel la maiù pert ciámó fréit y brojes, che pô dlacé i soni y i ciüf y d'atres piantes zities.

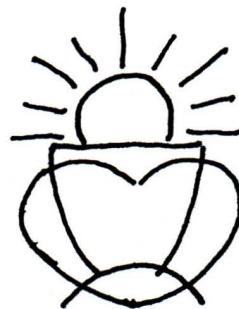
Ai 16. de mà recordunse spo s. Jan Nepomuch, patrono cuntra le rogosies (a Porsenù él süa statua al mête

man dla cité). Dai 12-19. de mà él spo l'edema dles crusc, olà che jënt dess dër tröp tó pert y perié pur döta nostra jënt a ciasa y fora decà. I adorun tan l'aiüt da lassöjö! no mâ pur les campagnes, mo ince pur les ciases y les families y döt l'ater! Ala fin dl'edema dles Crusc él la festa dl'Assënsa o Palsacrusc, ince indô na té festa, che messâ gnì tuta jö ia pur l'edema. L'ultima festa de mà é spo Pascà de mà, öna dles plü beles festes dl'ann. N'él nia vëi, ch'i periuun trö massa püch al Spirito Sant, spo l'adorunse pa tan tröp te nostra vita. Vigni grazia vëgn dal Spirito Sant y Gejù à ciámó dit n iade: "Zënsa de me ne sëis bugn da fa nia val'de dërt."

Sëgn s'essun pa prësc desmentié na bela festa de mà, la festa de s. Florian, che é l'patrono dla Feuerwehr. I savun, tan da spriguré che l'mé de füch é y purchèl urunse perié a S. Florian y daidé la Feuerwehr.

De mà odunse spo tan de dlijes che infurnesc l'alté de s. Maria. Al é plö l'méis de s. Maria. Mà é l'méis di ciüf y l'plü bel ciüf zënza maçia inanter döta la jënt é pö s. Maria. N'él nia dërt spo, che nosta jënt adores chësc méis pur perié ciamó deplü ala uma dl cil cun la corona, cun la devoziun de mà dan l'Santiscimo y la statua de s. Maria sön alté bel infurnì cun i plü bi ciüf.

Jügn

Jügn

1	Sabeda	Scimun, Iustin
2	Domënia	SS. Trinité
3	Lönesc	Carlo Lwanga
4	Mertesc	Clotilde, Werner
5	Mercui	Bonifaz
6	Jöbia	Norbert
7	Vëindres	Robert
8	Sabeda	Helga
9	Domënia	Les Antlês
10	Lönesc	Heinrich da Balsan
11	Mertesc	Barnaba
12	Mercui	Leo
13	Jöbia	Antone da Padova
14	Vëindres	SS. Cör de Gejù
15	Sabeda	S. Cör de Maria, Vi, Lotar
16	Domënia	SS. Cör de Gejù, Benno
17	Lönesc	Fulco
18	Mertesc	Felicio
19	Mercui	Romuald, Elisabeta
20	Jöbia	Adalbert, Deodat
21	Vëindres	Luije Gonzaga
22	Sabeda	Paulin, Tomësc More
23	Domënia	12. d'ann lit. Edelraud
24	Lönesc	S. Jan Batista
25	Mertesc	Eleonora, Dorotea
26	Mercui	Vigile
27	Jöbia	Zirilo d'Alessandria
28	Vëindres	Ireneo
29	Sabeda	S. Pire y S. Paul apost.
30	Domënia	13. d'ann lit., Otto

Jügn

Sëgn de jügn é l'sorëdl bele dër alalt sö al cil ia pur l'dé y al rüva ci-namai sönsom in chël dé che al mët man l'isté, ai 21. de jügn, püch dan les 12. da misdé. Al vëgn tres plü cialt y les vidunderes é bele dì che s'la gode tl'aria de nostes beles munts y fesc cô sö pur ciampainins, sot chi tèc y te chi parençinè. Jö ales basses mëti bele man da arjigné ca mascinns y falc da sié.

La próma domënia dò Pasca de mà é la festa dla SS. Trinité y la domënia dô fajunse öna dles plü beles festes de nostra Dlijia catolica, les Antlës, olà che al vëgn porté Chëlbelldì fora pur nostes campagnes y te nostra bela natöra, che al la benedëscs y benedëscs l'laur de nostra jënt. Inè chësta festa n'àn nia plü döré ia pur l'edema. Dodé se podunse bëgn, inè sce al sà rî da di. Ti Stati vijins, olà che ai ne brâ nia tan de ester catolic, ailò tègni tres ciámó les Antlës ia pur l'edema y fesc la festa dër grana. Dì

dijô bëgn n iade un ia delà dal cunfin: "Os èis l'Papa y nos un les festes."

Ai 16. de jügn fajunse spo nos tirolieri la bela gran festa dl SS. Cör de Gejù. Nüsc antenaç à fat l'alianza col ss. Cör de Gejù y chësta alianza àldel da mantignì, zënza sarunse n dé de püri cosci, inè sc'i sun ladins.

Ai 21. de jügn él la festa de s. Luije Gonzaga. Chësta festa é bëgn feter gnüda desmentiada completamënter. Ciudi pa? N'ôn plü savëi nia dles virtùs de s. Luije?

Ai 24. él spo la festa de S. Jan Bat., l'precursor dl Messia, patrono dla dlijia da S. Martin de Tor.

Ai 26., el Vigile, fesc festa Al Plan y Colfosch, ciudi che s. Vigile é so patrono (ai la tignarà pa bëgn la domënia).

Ai 29. de jügn él spo la festa de S. Pire y S. Paul, i dui plü gragn apostoli, mo chilò da nos l'àn inè tuta jö sciöche festa de prezet S. Pire y S. Paul é patroni dla dlijia da Rina.

L'méis de jügn é l'méis cunsagré al SS. Cör de Gejù y in chësc méis urunse udëi süa statua sön alté.

Juli - Messé

1	Lönesc	Dietrich	
2	Mertesc	Vijitaziun de s. Maria	⊖
3	Mercui	Tomësc ap.	
4	Jöbia	Ulrich, Elisaneta, Berta	
5	Vëindres	Antone M. Zaccaria	
6	Sabeda	Maria Goretti	
7	Dömenia	14. d'ann lit.	
8	Lönesc	Adolf	
9	Mertesc	Veronica	
10	Mercui	Erich	⊖
11	Jöbia	Benedeto, Olga	
12	Vëindres	Felix	
13	Sabeda	Heinrich, Cunigunda	
14	Domënia	15. d'ann lit., Camillo	
15	Lönesc	Bonaventura	
16	Mertesc	s. Maria d. Carmelo, Carmen	
17	Mercui	Gabriela	
18	Jöbia	Arnold	⊖
19	Vëindres	Bernold	
20	Sabeda	Margareta, Marina	
21	Domënia	16. d'ann lit.	
22	Lönesc	Maria Mad., Verena	
23	Mertesc	Brighita, Apollinare	
24	Mercui	Cristoforo	
25	Jöbia	Iaco ap.	⊖
26	Vëindres	Iachin y Anna	
27	Sabeda	Natalia	
28	Domënia	17. d'ann lit.	
29	Lönesc	Marta, Ladislau	
30	Mertesc	Pire Crisologo, Beatrice	
31	Mercui	Nazio de Layola	⊖

Messé-iuli

Sëgn sunse ruvà completamënter tl'isté. In chël dé che al metô man l'isté, él bele indô i dis che metô man da ji jöpert. Insciö våra tla vita: apëna ch'an mina de ester sönsom, spo våra bele indô jöpert. Döt passa y la roda se roda incina che ara sta chita pur te, pur me, pur düc.

Ai 2. de iuli fesc la Dlijia la festa dla Vigitaziun de s. Maria. Vigni mëis à val'festa de s. Maria, ciudi ch'an dess dagnora se recordé de perié la uma dl cil.

Ai 3. él spo la festa de s. Tomêsc, ch'i fajôn plü dadî ai 21. de dezember.

De iuli van ince spo sön chës munts a benedì les munts, ciudi che i ultimi de jügn o i pröms de iuli cundüjun i tiers a munt y al ô pa bëgn ester na buna benedisciun, che döt röis indô bel sann a ciasa da daltonn.

Dér püch recordada é spo la festa

de S. Maria dla munt dl Carmelo (festa dl Scapulir).

Plü cunesciüda oramai é aldédaincö ciámó la festa de s. Maria Madalena ai 22. de iuli, An disc che, sc'al plöi in chël dé spo plöiel sorücesc' al é vëi o no, ne sai pa iö.

L'edema dô s. Maria Madalena é l'edema di dis da cian, ciudi che an arata, che al sides i dis plü cialcè de döt l'ann. Gran festa él spo in S. Iaco apostol, patrono dla dlijia de Badia. Plü dadî gnôl pa tut sön Badia in chël dé "cala gran cialdira y d'cala buna farina". Ince chësta festa vëgn sëgn sburlada ala domënia. In S. Iaco lasci chi de Badia da scialdé y in s. Anna, l'dé dô, mëti indô man de scialdé - ince chësta mëssun ciámó aldi!!

L'dé dô S. Iaco fejun na bela festa sö La Crusc, la festa de s. Iachin y s. Anna, cun mëssa ciántada y gran prozesciun. I sperun che chësta festa ne vëgnes nia tuta jö. S. Iachin y s. Anna è pö i geniturs de s. Maria y ai se mirita bëgn na té festa.

Agost

Agost

1	Jöbia	Alfonjo de Liguori, Pire Faber
2	Véindres	Euscebio
3	Sabeda	Lidia, Benno
4	Domënia	18. d'ann lit.
5	Lönesc	Oswald
6	Mertesc	Trasfiguraziun de Gejù Cr.
7	Mercui	Sisto, Caietan
8	Jöbia	Dominico
9	Véindres	Edit
10	Sabeda	Laurënz
11	Domënia	19. d'ann lit., Clara
12	Lönesc	Radegund
13	Mertesc	Gertrud
14	Mercui	Maximilian Kolbe
15	Jöbia	S. Maria dal Ciüf-Assunziun de s. Maria
16	Véindres	Stefo d'Ungaria, Teodor
17	Sabeda	Iazinto
18	Domënia	20. d'ann lit.
19	Lönesc	Jan Eudes
20	Mertesc	Bernhard
21	Mercui	Pio X
22	Jöbia	s. Maria Regina, Sigfrid
23	Véindres	Rosa de Lima
24	Sabeda	S. Berto ap.
25	Domënia	21. d'ann lit.
26	Lönesc	Gregöre
27	Mertesc	Monica, Gebhard
28	Mercui	Agostin
29	Jöbia	Decap. de S. Jan Bat., Sabina
30	Véindres	Amadeo
31	Sabeda	Paulin, Raimund

Agost

Sc'i i ciari insciö surasfora al calënder d'agost, spo vëighi n gröm de belles festes, ch'i aldissun da recordé y santifiché.

Impröma de döt vëighi chilò scrit a cöce la domenia dla Porziuncula. Dan da püç agn ciámó él oramai döta la jënt che jô in chël dé o i dis denant a se cunfessé y ala Comuniun. Aldédaincö pa? An à tut jö les indulgenzes da laota spo éra ince stada fora cun l'ji ai sacramënc. Veramënter mëssun dì, che dötes chères indulgenzes da laota metô n pü a punsé jënt y ne fajô nia plü cis impresciun, plülere l'impresciun de n marcé, purchël la lasciunse avarëi sciöche ara é aldédaincö... püch, mo bun!

Ai 5. d'agost él s. Maria dala nëi, che à l'inom da in chël iade, ch'al vëgn cunté, che al ess fat la nëi a Roma.

Ai 6. fesc la Dlijia spo la festa dla trasfiguraziun de Gejù Crist. Al me sà dagnora chël n fat dër rî da capì, mo impò bel.

S. Laurënz ai 10. d'agost é plü cuñesciü. Al é ince l'patrono di coghi y di amministradùs.

Gran festa fajunse spo in s. Maria dal Ciüf, l'Assunziun de s. Maria al cil. La bela usanza de nüsc antenaç de porté in chël dé l'ciüf a benedi, ne dess mai gnì tuta jö. Al é pö l'oferta dla primizia a Chëlbeldî, che se dà a nos döt cant. Mo l'monn fesc in chël dé na festa dër profana: ai i disc "Ferragosto". Plü dadî n'essun mai salpü, ci che chël foss sté.

Ai 22. fajunse la festa de dlijia de s. Maria regina y ai 24. s. Berto apostol, olà che an vëiga indô tröpa jënt sö La Crusc.

Dô s. Berto él te tröc postè la usanza che an pô ince vardé ti prà da munt y an disc ince, che dô s. Berto n'à l'tëmp plü degun famëi.

I dis vëgn mât debota plü cürç y les nöts plü lunges y ince plü fresches. Ara va snel cuntra l'altonn. L'sorëndl va tres plü bas y les ambries vëgn tres plü lunges.

Patrozinio zelebrëia ai 13. s. Ciascian, chi a S. Ciascian y ai 25. chi da La Val cun S. Senese.

Setëmber

Setember

1	Domënia	22. d'ann lit., S. Angeli Custodi
2	Lönesc	Apollinar, Ingrid
3	Mertesc	Gregöre l'G., Sofia
4	Mercui	Ida, Irmgard
5	Jöbia	Maria Terejia, Roswita
6	Vëindres	Magno
7	Sabeda	Otto, Regina
8	Domënia	23. d'ann lit.
9	Lönesc	Otmar, Pire Claver
10	Mertesc	Micurà da Tolentino
11	Mercui	Felix
12	Jöbia	s. Inom de Maria, Rebecca
13	Vëindres	Jan Crisostomo, Notburga
14	Sabeda	Ejaltaziu dla Crusc
15	Domënia	24. d'ann lit., Dolores
16	Lönesc	Cornelio, Ziprian, Edit
17	Mertesc	Hildegard, Robert
18	Mercui	Lambert
19	Jöbia	Gennaro
20	Vëindres	Eustachio
21	Sabeda	s. Matti ap.
22	Domënia	25. d'ann lit.
23	Lönesc	Lino, Tecla
24	Mertesc	Rupert, Gerhard
25	Mercui	Klaus de Flüe
26	Jöbia	Cosma, Damian
27	Vëindres	Vinzens de Paul
28	Sabeda	Wenzel
29	Domënia	26. d'ann lit.
30	Lönesc	Iarone, Victor

Setember

Savëise ci dé ch'al é al pröm de setember? Al é l'Sant al cerf y al vögn dit che l'temp é döt setember sciöche al é l'dé dl Sant al cerf. Chësta ota él domenia y la pröma domenia de setember fajunse chilò incérch la festa di Angeli Custodi y la festa di jogn.

Ai 8. de setember spo vögnel zelebré la festa dla nativité de S. Maria y ai 12. l'Sant'Inom de Maria.

Dér recordé vögn ciámó ai 14. la festa dl'ejaltazjun dla s. Crusc. Al vögn ince dit: Sc'al tona dô la s. Crusc, spo ciafunse ciámó n bel altonn, l'isté dles vedles.

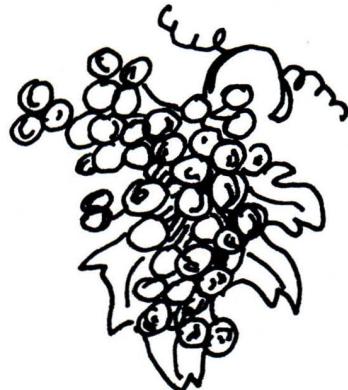
Da nosta jënt vögn ince dér recordé

s. Mattî, ai 21 de setember. Al é l'dé che tan tröc faméis de munt vögn de munt y chi che à albü furtüna, pô gnì cun la gherlanda. Te d'atres valades é S. Michiel, ai 29.9., l'dé che ai vögn de munt y ê plü dadî ince sanitù.

Setember é bëgn l'mëis, che se porta bele valgunes brojes. I dis é bele dassenn cürç. Te sorëdl sàl ciámó bun, mo t'ambria n'él nia plü de bun. Sc'al é bel temp, vögnel ciámó cotan de furesti adalerch, spezialmënter jënt vedla, che ô n pü s'la gode y avëi la pësc.

Can che an vöiga insciö i faméis de munt y i tiers de munt indô ales basses, spo sàl datrai propri impü da in-crësce, dea che an pënsa indô a l'invêr y al frëit.

Otober

Oktober

1	Mertesc	Terejia dl Bambin Gejù
2	Mercui	ss. Angeli custodi
3	Jöbia	Udo
4	Vëindres	Franzësch d'Assisi - pröm dl mëis.
5	Sabeda	pröma dl mëis, Placido
6	Domënia	da Rosare - Bruno
7	Lönesc	s. Maria da Rosare
8	Mertesc	Gunther
9	Mercui	Jan Leonardi
10	Jöbia	Victor
11	Vëindres	Bruno da Köln
12	Sabeda	Max
13	Domënia	28. dl'ann lit.
14	Lönesc	Callisto
15	Mertesc	Terejia d'Avila
16	Mercui	Hedwig, Margareta M. Alacoque
17	Jöbia	Nazio d'Antiochia
18	Vëindres	Lüca evang.
19	Sabeda	Jan de Brëbeuf
20	Domënia	29. dl'ann lit., DEDICAZIUN DLES DLIJIES, Wendelin.
21	Lönesc	Ursula
22	Mertesc	Cordula
23	Mercui	Jan d. Capestrano, Severino
24	Jöbia	Antone M. Claret
25	Vëindres	Ludwig
26	Sabeda	Iosefina, Albuin
27	Domënia	30. dl'ann. lit.
28	Lönesc	Scimun y Giüda Taddeo, Alfred
29	Mertesc	Narcisso
30	Mercui	Dietger
31	Jöbia	Wolfgang, lutta

Otober

Döt passa y nos impara. Nia val' danü, al é dagnora ste insciö y al sarà dagnora insciö. An mëss madér savëi de se tò l'tëmp, spo våra pa assà. Mo indere, i ne sun nia mâ susc al monn, i mëssun vire cun d'atri y purchël sunsi inèc dependënc da d'atri y dattrai él bel i atrì che ne se lascia nia tò l'tëmp sciöche nos uressun.

Les festes de Dlijia plü cunesciüdes d'ober é apresciapüch chëstes:

Ai 2. fesc la Diljia la festa di Angeli Custodi. Plü dadî metôn man la scora ailò y ara se l'dô dér pur i mituns. La próma domënia d'ober él bëgn feter dötes les Còres de nostes valades che zelebrëia sciöche domënia da Rosare y al vögn feter indlunch fat la prozesciun da Rosare in unù de S. Maria da Rosare. A La Pli i diji cìnamaci segra da Rosare y aldá pro les gran festes. Fora pur Marô gnôl plü dadî inèc slafé cun de té gran scoriades da segra da Rosare cina in segra de düè. I jogn s'abinâ sön chi coi a slafé che an aldî cìnamaci da Rina ia y da Tintal fora y al sonâ dér da festa. I ne sà nia, sce al vögn inèc ciamó fat albédaincö. Tan de beles usanzes vögn tutes jö aldédaincö y al n'un vögn metü sö tan de burtes y de stletes.

Plü dadî gnôl pa bëgn inèc feter te vigni familia dit la corona da sëra. Co mai stàra aldédaincö... ah grazie!!... an n'à mine plü dlaurela, che an mëss ti ciaré ala televiujun o jì a l'ustaria y jì a mangé la pizza! Te nostes families d'aldédaincö n'an feter gnanca plü dlaurela de se baié nanter familiars, ciudi che ia pur l'dé ésun söl laur y da sëra él da jì... o a cunfe-

renzes... o a reunions... o fa cènes... o a fa festa... o sanbëgn te taverna... y insciö inant.

An baia bëgn tan de tigni sö les families y deperpo fejun döt l'cuntrario pur les desdrüje!! Vëi élé, mo dì ne l'pòn nia! Y spo ciamó di la corona... ah, chël no n'an pa dlaurela y al é inèc tan vel'da stufé...

Minëis bëgn che ara vái sòpert insciö cun nostra sozieté?! Ah..

Ai 18. él la festa de S. Lüca vangelist, che é l'patrono di duturs y di depenjadùs.

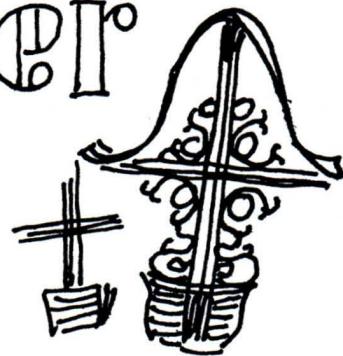
La terza domënia d'ober fajunse spo la festa dla segra de düc, olà che al é spezialmënter chi da La Pli che à gran festa.

D'ober vögnel inèc fat la festa dla racolta. I mëssun veramënter di, che chisc ultimi agn é bëgn stà dér de buggn agn, inèc sce döt n'é nia garaté sciöche nos essun urü, purchël unse dötes les gaujes da di dilan a chël che se dà döt dant, inèc les forzes pur pudéi lauré. Mo nos mëssun veramënter s'ejaminé dér dassënn, sc'i savun bëgn de aministré dërt i bëgns che Chëlbeldi se lascia tomé purmez. Tan gonót i aministrunse pa dér mal, mo da brunturé savunse dagnora, ch'i aldiissun nos da tò sterch tles orëdles.

Sc'an vöiga dattrai, che an mëss tò l'auto da jì a na ustaria a l'atra, che é magari 50 metri dainciarà, spo vögnel da pité, mo an bruntura, sc'an mëss dattrai fa n bëgn ala comunità, ailò n'an degügn scrupuli... vëi élé, mo dì ne l'pòn nia!!!

Dér cunesciüda é spo la festa di apostuli S. Scimun y Giüda Taddeo ai 28. d'ober, nia tan pur i apostuli, mo plü pur l'marcé da S. Sciumun a Bornech, olà che gran y pice mëss jì, olà che an pô cìnamaci ste fora dla scora.

Novëmber

Novëmber

1	Vëindres	GNISSANT
2	Sabeda	Dé dles animes
3	Domënia	31. dl'ann lit.-dles animes, Hubert
4	Lönesc	Carlo Borromeo
5	Mertesc	Emmerich
6	Mercui	Lineart, Cristina
7	Jöbia	Engelbert, Carina
8	Vëindres	pröm dl mëis, Carina
9	Sabeda	pröma dl mëis, Roland
10	Domënia	32. dl'ann lit.
11	Lönesc	Martin de Tours
12	Mertesc	Iojafat
13	Mercui	Stanislau Kostka
14	Jöbia	Alberich
15	Vëindres	Albert, Leopold
16	Sabeda	Margareta, Otmar
17	Domënia	33. dl'ann lit.
18	Lönesc	Dedicaz. de S. Pire y S. Paul
19	Mertesc	Elisabeta d. Thüringen
20	Mercui	Edmund
21	Jöbia	Maria a Iersusalem
22	Vëindres	Zezilia
23	Sabeda	Columban, Clemente
24	Domënia	FESTA DE CRISTO RE
25	Lönesc	Caterina
26	Mertesc	Conrad, Geberhard, Ida
27	Mercui	Modesto
28	Jöbia	Berta
29	Vëindres	Federico, Cristina
30	Sabeda	André apost.

Novëmber

Mo cun l'tëmp él döt che se rüva y al é inçè dërt insciö. Al vägn l'mëis de novëmber, che se mët dant döt d'atri pinsiers. La natüra se despëia inçè de döt l'bel, che ara mostrâ d'otober. La fëia toma ia pur tera pur fraidì y deventé tera, oramai vigni dé l'ciarü che stopa vals y munts, l'frëit y l'tüme che se lascia jö sön döt. L'païsc va plan, plan a durmì.

Insciö él inçè la Dlijia che à dediché l'mëis de novëmber ai morcì.

L'pröm dé recordunse düc i Sanc sö al cil y spo l'atra pert dl mëis periunse pur i morcì, jun a ciasfë sües fosses tles curtines, i scincun èiamó val'ciüf, sc'al n'é nia la näi, y insciö é l'mëis de novëmber l'mëis dla ria löna.

Di Sanè se recordunse spezialmënter l'gran S. Martin, patrono da S. Marin de Tor, chël sant, che s'é de exempl da daidé la püra jënt. Purchël vägnel inçè fat sëgn de novëmber l'oferta pur i püri y abiné adöm patük pur la püra jënt (Caritas).

De novëmber ne se desmentiunse dessigü nia dla gran santa Zezilia, la patruna dla musiga. La domënia deñant o la domënia dedô fesc i cors dles dlijies y les musiges la festa de s. Zezilia.

Chilò oressi dër racomané ala popolaziun de nosta valada de tignì alt y daidé de vigni vers nüsc cori de dlijia. Can ch'i n'un nia plü cori de dlijia, spo n'unse nia plü bria de s'un fa de morvëia, sce la jënt vägn tres almanco te dlijia. Plü solenes ch'i fajun les domënies y les festes y plü che jënt vägn te dlijia a perié.

L'ultima domënia de novëmber zebrunse la bela festa de Gejù Crist Re, olà ch'i fajun inçè indô la renovaziun dla cunsacraziun al SS. Cör de Gejù.

L'dé dô, ai 25.11. él s. Catarina, la patrona dla dlijia da Corvara.

L'ultimo dé de novëmber, ai 30, él s. André apostul, olà chi che da La Val zebréia so secundo patrono.

Mo chi ultimi dis de novëmber se confuntunse bele al tëmp d'advënt y i s'arjignun bele ca la gherlanda d'Advënt.

Dezember

1 Domënia	1. d'Advënt, Natalia
2 Lönesc	Lucio, Bibiana
3 Mertesc	Francësch Xaver, Emma
4 Mercui	Berbora
5 Jöbia	Anno
6 Vëindres	Micurà, pröm v. dl mëis
7 Sabeda	Imaculata Conceziun de s. Maria
8 Domënia	2. d'Advënt
9 Lönesc	Liborio
10 Mertesc	Angelina
11 Mercui	Artur
12 Jöbia	Giuvana Fr. de Chantal
13 Vëindres	Lizia, Otilia
14 Sabeda	Jan dla Crusc
15 Domënia	3. d'Advënt
16 Lönesc	Adelheid
17 Mertesc	Lazaro, lolanda
18 Mercui	Filipo v. Ratzeburg
19 Jöbia	Pire d.Arolsen
20 Vëindres	Eico
21 Sabeda	Richard
22 Domënia	4. d'Advënt
23 Lönesc	Ivo, Vittoria
24 Mertesc	Vëia de Nadé, Adamo y Eva
25 Mercui	NADÈ DE NOSC SIGNUR GEJÙ CRIST
26 Jöbia	Stefo pröm martire
27 Vëindres	S. Jan apost., Fabiola
28 Sabeda	Dé Fantù, ss. Mituns inozènc
29 Domënia	Santa Familia
30 Lönesc	Felix
31 Mertesc	Silvester

Dezember

L'ultimo mëis dl'ann é dër bëgn udü da gragn y pici. Düt se cunforta bele ala bela gran festa de Nadé. Te scora vëgel feter mâ plü baié de Nadé, lëgn da Nadé y de cripele.

A ciasa vëggnel inèc arjigné ca tres de plü. An va indô sot l'tët a chirì la cripele y i mandli dla cripele, les co-gores y les ciandères pur l'lëgn da Nadé. Tröc à sön mësa la gherlanda d'Advënt cun cater ciandères y vigni sabeda sëra n'un vëgnel impié na nöia cun na té picia devoziun laprò.

Ai 6. dl mëis vëgnel spo s. Micurà. I mituns s'à bele dî tomü o cunforté, a secunda ch'ai s'à cumporté a ciasa o te scora. S. Micurà propi ne se témun pa nia tan, mo chël bur fosch cun la lëinga da füch, che l'acumpangnëia gonót, chël é plü da tumëi.

Al roda incerch schires de san Micurasc, mo nia düè cun la dërta intenziun. Al n'é inèc de chi che ne vania tan a chirì mituns y pices mitans pur i laldé o pur i slomené, mo pur chirì de gran mitans y ci che ai é pur fa impara, chël ne pôn nia di dadalt.

La usanza da fa s. Micurà, sce ara vëgn strabaciada, spo él mi che gniss tuta jö, mo sce ara vëgn adorada pur l'educaziun di pici, spo éra pa bëgn dërt. Chi bur malagn da leinghes da füch él mi, sce an lascia dl döt da na pert.

Ai 8. él spo la gran festa dl'Imacu-

lata Cunceziun de s. Maria. A me me sàl la plü bela festa de s. Maria. Te tröc postc él inèc la festa dla Uniun dles jones. Laota él inèc gonót, che la natöra se vist la iesta blançia. Sura nöt fejel jö datrai na bela cûtra de nëi y l'invér é chilò.

Ai 13. de dezember él s. Lizia, patrona (pur i edli) dla dlijia da Lungiarü. Plü dadî dijòn inèc che s. Lizia porta la nöt plü lungia. Sc'al é vëi o no, ne sài nia, che de chël patuc ne m'un capësci nia fora. Iö sà mâ, che ai 21. métel man l'invér, ch'al é ai 24. Vëia de Nadé y ai 25. la gran y bela festa da Nadé. Düt se cunforta dô chësta festa, olà ch'i se sintiun düè mituns y se fajun scincundes pur se mostré l'amur, sciöche l'Fì de Dì s'l'à mostré a nos cun süa incarnaziun.

Ai 26. él s. Stefo, pröm martire, ai 27. s.Jan y ai 28. festa di mituns inozënè.

L'ultima dömenia dl'ann zelebrunse la bela festa dla Sacra Familia, olà ch'i un tan tröp da perié pur les families da incö, che n'ô nia plü cis cunësce l'dér tru dla vita, dla onesté y dla santité.

L'ultimo dé dl'ann él s. Silvester, secundo patrono dla dlijia d'Atermëia. Al sarà bëgn oramai l'dé che vëgn l'plü strabacé de düc i dis dl'ann. Tan de jënt perd in la nöt dl'ultimo dé dl'ann complet l'ciurvel, olà che ai n'un n'â impröma nia cis tröp.

L'ultimo stlet, döt stlet – l'ultimo bun, döt bun!

Marcià

JENÉ-JENER

ai 3. a Bornech - ai 25. a Tlüses.

FORÀ

al 2. a S. Laurënz - ai 15. a Badia -
ai 21. a Bornech - ai 23. a Tlüses.

MERZ

ai 15. a Longega - ai 18. a Bornech -
ai 28. a S. Laurënz.

AURÌ

ai 11. a Longega - ai 15. a Bornech

MÀ

ai 3. a Tlüses - ai 13. a Longega - ai
15. a Bornech - ai 25. a Pederoa.

JÜGN

ai 11. a S. Martin - ai 24. a Longega
- ai 25. a Bornech.

IULI

ai 22. a Bornech.

AGOST

ai 9. a Bornech.

SETËMBER

ai 12. a Bornech - ai 14. a Tlüses - ai
21. a Al Plan - li 23. a S. Martin.

OTOBER

ai 4. a Badia - ai 7. a S. Laurënz - ai
22. a Longega - ai 24. a Pederoa - ai
25.-26-27 a Bornech.

NOVËMBER

ai 8. a S. Martin - ai 11. a S. Laurënz
- ai 18. a Bornech.

DEZËMBER

ai 5. a Bornech.

SALVĀ LADINS

*Bun dé y bun ann!
Vignun rèste sann,
dal pice al gran.
Che diüc àis so pan,
laprò benedisciun
te ciasa y majun,
tla palsa y tl laur
y spo tres amur,
che vëgn pö scrit dant
al patrun y al fant,
al pice y al gran.*

Döt l'bun s'augüra indô l'Calënder ladin de chësc ann 1985 a os diüc canè, ch'i liëis chësc liber, che vëgn bele fora 24 iadi.

Sciöche l'tëmp passa. Sc'an ciara n pü indô a l'ann 1962, can che l'Calënder ladin é gnü stampé l'pröm iade, spo él döt passé tan debota, che an n'é gnanca plü dër bugn da s'imaginé y an ne s'ess pa gnanca imaginé laota, che an ruvass tan inant.

Laota dijöns' mefo: "Sëgn mëtunse n iade man, spo odaràn bëgn, sce an é bugn a la trà inant, y scenó lasciunse mefo. Mo i n'en nia plü bugn da lascé y l'un trat inant y no mâ chël, mo al é feter vign'ann gnü maiù, gonót ince plü cér. Sanbëgn, döt alza y inscio alza mefo ince l'calënder. Mo a dî la verité, él pa bëgn impò ciámó dër bun marcé. L'ann passé costâl ala jënt che l'cumprâ val'pro setmile. Sc'an uress araté, ci che la stampa costa y sc'an

uress ciámó araté laprò döt l'laur, che an à da scrì les stories, da les studié adöm, da fa les coreziuns, diüc i iadi, ch'an mëss fa pur l'Calënder a Balsan y dötes les atres bries, che an à laprò, spo gnisell a costé passé vint mile l'un.

Ad aldì chëstes lamentaziuns se punsarëise: "Lascede spo da se fa de té bries".

A dì la verité, sàl ince bel, dô ch'an

à fat bries, y spo mëssun pa bëgn dì, ch'i ciafun de bì contribuè dala Provinzia y cun chi våra mefo da la trà inant y sc'i sciafiun da dé fora l'Calënder inant, él inè val'de bel pur la cultura ladina y jënt l'à ion, chël vëigun vign'ann deplü. Purchël s'augüra l'Calënder ladin, che al vëgnes cumpré tres deplü y ch'al i fejes ligrëza y aurela cûrta a gragn y pici, tla valada y fora dla valada.

Sc'i sun impò sëgn pur fa nostenes buñes aodanzes ai Ladins, spo mëssi impröma de döt punsé ai amarà. Ai amarà te chi spitòi incërch y a èiasa i augurunse, che Chëlbeldî i dàis, cun l'aiut di dutures y de düc chi che é la-prò, indô la sanité, che ai pôisindô jì dô sù laurs y avëi ligrëza de vire. Can che an é sagns, spo àn cënt dejideri; can che an é püri, spo n'an un: chël de vari.

Döt l'bun pur l'ann nü urunse spo ti auguré ala jënt vedla, che i familiars ti ôis bun y ciares de vëi y i dëides, che ai ne vëgnes nia sciurà sön na pert, mo che an se dàis jö cun vëi, tan che ai pôis veramënter ciámó se sintì pro la familia. Tan tröp y tan dì ai vëi lauré, stracé y fistidé pur la familia. Al n'é nia dërt da i sciuré fora, can che ai é vedli, che ai mëss magari jì t'en spitol y vire te na èiasa furesta y cun jënt furesta y cun döt n n'ater ambiënt y tralascià y arbandunà. Val' de té é val' de crôde y de stlet y de rî. Ala jënt vedla ti augurunse sanité y ligrëza te süa èiasa y te süa familia.

Dér, dér de bujëgn dl'atra jënt à spo i mituns. Plü pici ch'ai é y plü che ai adora l'aiüt di atri, sanbëgn impröma de döt l'aiüt dla uma y dl pere. Purchël i augurunse a düc i pici mituns y ales pices mitans pur l'ann nü döta la sanité, döt l'amur da pert di geniturs y de chi che à da fa impara, laprò spo döta la cura, che ai adora pur crësce sö gragn y sagn y prosc. Dala uma ciafi la pröma spëisa, dala uma dessi inè ciafé la pröma spëisa spritualala, la

pröma scora pur chirì y ciafé l'Beldî, l'Pere de düc y s. Maria, la uma dl cil. Ci che la uma y l'pere i à insigné, chël se recordi pur döta la vita y a chël se tégni inè tl plü gran prigo dla vita.

“Chësc m'à insigné mia uma y pro chësc stai, spo pô pa dì i atri ci ch'ai ó”.

Döt l'bun pur corp y anima ti augurunse sanbëgn spo ales umes y ai peri de familia. Aldédaincö adora magari plü de düc les umes y i peri nosta buna aodanza pur l'ann nü. I ti augurun dër n gran amur nanter vëi y ch'al ne lasci nia dô. I savun bëgn ci che chësc feter monn insëgna aldédaincö y purchël él tan de families ruvinades tl monn y tan de mituns la-prò. I ti augurun ales umes y ai peri n gran amur a sù mituns y ai familiars, laprò gran sapiënça y paziënça tl'educaziun. Mo ciámó val'urunse ti auguré: Fortëza y spirito de sacrificie. De tan de cosses, che plajess, mëssi s'un desdi pur gauja de ne dërta educaziun. Olà ch'al fala la fortëza y l'spirito de sacrificie, ailò n'àl nia ciámó metü man l'educaziun.

Ales umes y ai peri d'aldédaincö i augurunse coraje y orienté de i mostré a sù mituns l'bun ejëmpl, coraje y orienté de i di datrai inè na parora sceria, de insigné, de perié impara, de mangé impara, y insciö inant.

Co pôn pa ghiré dai mituns, che ai stais a èiasa, sce l'pere n'é mai a èiasa y gonót gnanca la uma?! Co pôn pa ghiré che i mituns prëies, sce ai ne vëiga feter mai periàn i geniturs.

Co pôn pa ghiré dai mituns, che ai se däis inè jö cun cosses spirituales y religioses, sce ai alda dai geniturs dagnora mâ baiàn de afari, de scioldi y de divertimënç?!

I ti augurun ai geniturs, che ai fejes gonót cunversazиun cun i mituns. Chësta é tan ria aldédaincö! Da doman van söl laur, ia pur l'dé n'ésun nia a èiasa, da sëra pro cëna mëss jì la televiziun, spo tolun l'auto y va a l'u-

staria... de nöt mëssun bëgn inè da-trai durmì... can vëgnun pa pro de sté adöm??!

Purchël i augurunse ai geniturs for-tëza, spirito de sacrificize, paziënta, amur y laur!

Cun düt che ester geniturs y fa i ge-niturs tla vita da vigni dé é feter dessi-gü üna dles plü ries profesciuns y vocaziuns-çìudi che na vocaziun éle - mëssunse zënz'ater di, ch'al é la plü nobla y la plü dlungia Chëlbeldi y inè la próma vocaziun da can che al esistëia jënt, la vocaziun metüda sö diretamënter da Chëlbeldi y urüda da Chëlbeldi. Purchël ne dess jënt nia destaché ci che Chëlbeldi à lié.

Döt l'bun pur corp y anima sanbëgn i audunse inè l'pröm dé dl'ann y vigni dé dl'ann ala jënt jona, ai jogn y ales jones. I ti augurn forza, belëza, ligrëza, sanitë, furtüna, laur y amur y inè ch'ai ois ester prosc y àis la forza d'ester prosc.

Cun chësc él purdërt döt dit. N pro-verb latin discè: "Mens sana in corpore sano", che ô di: "mente sana tl corp sann."

A os jogn y jones s'audunse spo, ch'i eis dagnora dër la buna orienté al laur, ciaudi che aldedaincö vëigun, che tan tröc jogn y jones sà bëgn da damané de gran paghes, mo ai n'à nia la orienté y ai é massa fraç da cunfor-mé l'laur cun la paga, y chël n'é nia dërt, al é cinamai arobé. Al é inè chëra gonót la gauja, che tan de jënt jona ne ciasa nia plü laur. Savëise, os jogn y jones, an n'à nia plü l'möt de sciuré fora tan de scioldi pur laurs che ne vëgn nia fac o vëgn fac malamënter; an n'à veramënter nia plü l'möt!

Pur osc bëgn s'augurunse purchël, os jogn y os jones, orienté, ligrëza y amur al laur Inè ciudi che l'laur nobilitëia. Na porsona che sta a ne fa nia, n'é nia da respeté, sce ara é jona y sana, mo na porsona che laora, sarà dagnora da respeté y vëgn ciamó aldé-daincö da düt chirida.

Dan 10/20 agn jôra tres sòpert y an dijô: "Ara mëss tres jì inscio inant". Mo d'atri dijô: "Ara ne pô nia plü jì inant inscio", y inscio éra stada., y ara jarà pa tres ciamó jöpert. Vignun vëiga, tan de desocupà ch'al é aldédaincö tl monn. Mo i bugn lauranc à chilò da nos tres ciamó laur.

Purchël augurunse ciamó n iade y tres danü dër orienté al laur.

Döt l'bun ti augurunse sanbëgn spo a l'autorité, tan chëra civile co chëra dla Dlijia. I savun pa bëgn, tan rî ch'al è aldédaincö da fa autorité. Purchël n'él tröc che n'ô nia plü tó sö chësta responsabilité, inè sc'ai foss urüs dala popolaziun, spo suzedera mefo datrai, ch'al n'en rüva ite de chi che n'é nia tan urüs da jënt. Ch'al é rî da fa autorité aldédancö é pa bëgn vëi. Vigni craut ô mefo critiché y se lascé sö y protesté cuntra döt y cuntra düc y chël suzed gonót zënza cunësce la realté y pur gauja che tan tröc vëiga mâ se instësc y ne n'ô nia recunësce i dërc di atri. I savun pö, tan gran che l'egoismo é aldédaincö.

Purchël ti augurunse döt l'bun a l'autorité, che ara ôis y sides buna de fa l'dërt y l'iüst a düc y che ara àis inè dala popolaziun datrai val'recu-nëscimënt y datrai val'dilan.

A gragn y pici ti augurunse spo, che ai vëgnes stravardà da desgrazies de vigni sort, te ciasa y majun, tla palsa y tl laur, sön strada, sön bosch y tla campagna, tl païsc y fora dl païsc.

Ai ladins ti augurunse inè, che ai vëgnes indô plü de parora, sciöche ai ê n iade nüsc antenaç.

Augré ai ladins uressun spo dër dassënn, che ai ne se lasces nia vëne o cumpré da d'atri y che ai ne se vënes nia instësc.

Ai frùc él i atri che se cunësc nos y nos cunësciun i atri.

*Pur l'Calënder ladin
Morlang A.*

L'aisciöda.

Regules dl tëmp

*Merz cun la flù
chël àn bele nù,
che porta l'süt
y püch früt.*

*Merz dess ester süt,
spo portel blaa y d'ater früt.*

*L vërt de merz
dessun pesté jö cun la maciüia.*

*De merz tröpa plöia
fej a tröc gran möia.*

*Sc'al é de merz tröp ciarü,
de gran plöies àl da gnì.*

*Sciöch'al é ai 29. de merz,
insciö él döt' aisciöda.
Sciöch'al é ai 30. de merz,
insciö él döt isté.
Sciöch'al é ai 31,
sarà döt l'altonn.*

*La flù de merz n'é nia buna,
la flù d'aurì é plü buna,
la flù de mà é dër buna.
Tröpes mosces d'aurì,
crësc i rès sauri.*

*L'aurì po ester tan bun ch'al ó,
la nëi pô gnì n dé scé, n dé no.*

*L'aurì, te pôs crëi o no,
al fej pa impò sciöch'al ô.*

*Tónel bele d'aurì,
tröpes brojes pôl ciamic gnì.*

*Tan dî che l'cuch cianta dan s. Iorز,
tan dî mëssel scunté dô s. Iorز.*

*N aurì dër süt
porta püch früt.*

De mà mai plöia assà.

*Sc'al plöi in l'Assënza,
pur caranta dis n'ésun nia plü zënza.*

*Dan la s. Crusc le tonn
porta ciamic nëi sön le monn.*

*Le dër tomp d'aré é chël,
can che al toma les flus dles corscia-
fres tla sulc.*

*De jügn dijiun insciö:
Te chinesc dis erba assà,
te na nöt nëi nëi assà.*

*Sc'al ó crësce früç y bramì,
mëss jügn porté tonn y trani.*

Ciamparin dla dlijia vedla a La Val

Prömes 4 ciampanes nöies da La Val - 1908

Sonn de ciampanes (Fora dla vita de personnes de nüsc païsc) M.A.

*De ch'é pa chësc sonn
che sona tan bun?
Incündia al monn,
ch'an dess s'urëi bun.*

*Ciampanes al é,
che chérda la jënt,
sc'al é da perié;
so sonn é n lamënt,
sc'ar'à da falé.*

Düè i mëisc dl'ann é anfat bì. Chël àldel da dì, inè sc'i ne la punsun nia düc anfat.

Ci él de anfat sön chësc monn? Va mà sólo staziun dles ferates de na gran cité o söl plü gran aeroport, olà

che te vëighes tan tröpa jënt; roda jö düc i païsc dl monn y te ne saràs nia bun de udëi döes porsones anfat, üna avisa sciöche l'atra.

Al n'en sarà tröc che se sumëia, che se sumëia dér tröp, mo che é avisa anfat..ah, chël no..gnanca sce te pudess i chirì fora nanter döta la jënt dla tera.

Miliuns de ciüf vëigheste ti prà da munt de jügn y inè plü tert, tröc se sumiarà, mo avisa anfat n'en ciasfaràste gnanca duí.

Roda mà döta tüa vita fora pur chi bosc, tan de lëgns che t'udaràs, mo mai n'en ciasfaràste duí bel avisa anfat.

D'isté can ch'al plöi y te ciáres da finestra fora y vëighes miliuns de gotes che toma dal cil pur purifiché l'aria y bagné la tera. De dötes chères gotes de plöia n'en n'él gnanca döes anfat.

Tan de jënt se cunforta da Nadé ala nëi y can ch'al nëi, spo tomel bel plan, se brodora y bala jö sólo tera miliuns de floè bì blanç y de chisc miliuns de floè de nëi che s'abina adöm y fesc da cûtra a munts y valades, n'en n'él gnanca duí anfat.

N'él nia val' de bel y de gran da punsé dô a döt chësc y amiré la grandëza de chël che à cherié na té varieté.

Mangora nos, ch'i minun pa de sa-vëi tan tröp, ch'i un l'coraje de urëi cherié formes nöies y les prejënté ala jënt y cun tan de vertures y parores scicades o scicoses les splighé, mo dô

n pez ne savunse instësc nia plü, ci ch'i uròn.

Les formes de morvëia y zënza numer tla natöra n'adora degüna spligazion. Ares baia y cuenta da sores a chi che à urëdles d'aldì y edli da udëi y n ciurvel da capì.

Tanc tröc de nostra jënt, massa tröc, va dlungia ia zënza les udëi y a tröc i stares èinamai te trù. Cun les mascins plü potëntes i saltun ados y les desdrüsc. Laprò mina spo chi sci-cà de aveï n ütl.

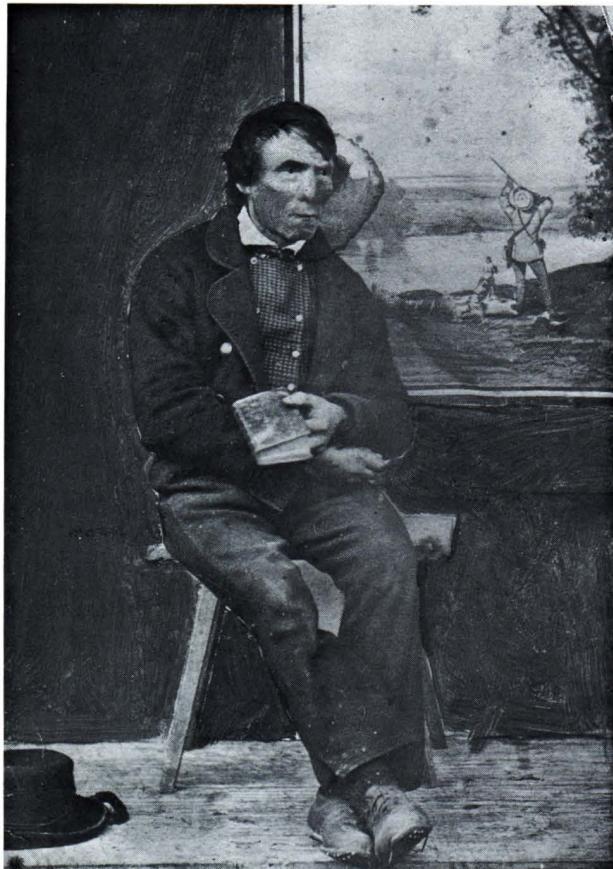
Ne mazunse nia insciö la sapa te nüsc pîsc? Döt sarà da udëi y la natöra se lascia sö tert o adora.

Apresciapüch de té discursc gnôl fat in chë sëra de setëmber, denant che Bert jiss a studié.

Dlijia vedla da La Val

**Filipo Tavella
da La Val**

Te stüa de Somamunt èle l'paur de Somamunt, dui vijins, che è gnüs a vila, y Zenz.

Zenz è da St. Wolfgang, n té pice païsc ia delà dal jù, mo al è gonót inèc decà, ciudì ch'al n'à maridé üna da S.Vi.

Zenz è chël che ciarâ sura les cia-
ces y i bosc de so païsc. Cun l'laur
ch'al â, cunesciôl sanbëgn bun i bosc
delà y decà dal jù, les munts, i crêp y
oramai vigni sëmena, vigni lëgn y vi-
gni trognora.

Zenz à inèc studié n pér d'agn, mo
al à messé lascé, dea che so pere à la
meseria y ne pudô nia dô col paié.
Al è cuntënt de avëi pudû studié chi
pùc agn y ne se baudiâ mai, ch'al n'à

nia pudû jì inant. Veramënter stëntâl
inèc n pü da studié te val'materies.

Mo gran talënt âl tla storia dla na-
töra y tla musiga. Te chi pér d'agn
s'âl atira dé jö col cianté, con soné
l'armonio y inèc l'clavir.

Chësta bela abilité i è stada de ütl
a vël tla vita y inèc ala popolaziun
da St. Wolfgang.

L'curat de St. Wolfgang lâ atira
perié de fa l'orghelist, dea che ai n'en
n'à bele codî degun. Zenz â atira dit
de scé y al porvâ feter vigni dé da
soné l'orghe, cina ch'al è ruvé a n'a-
bilité, che valgûgn orghelisç di païsc
vijins l'invidiâ. Da laota inant fajôl
spo l'orghelist tla picia dlilia da st.
Wolfgang y düc, prou y jënt dl païsc,

ê cuntènè impara.

Al é vëi, vigni persona à ciafë sü talènè, tröc o püç, gragn o pici, Sté stara mâ de i cunësce chisc talènè, de i descedé te na porsona adora assà y de i svilupé.

Tan de porsones cunësciun, che é jüdes fora dla scora, che ares ne savô apëna da li y da scri y é deventades tla vita porsones de gran valüta.

Adincuntra cunësciun inè porsones, che valô da jì a scora y se fajô ailò sauri y inè massa sauri, mo tla vita n'ares valü n poze. Ai n'à nia salpù da adoré i talènè, o ai ê massa fràc, dea che döt jô impröma dër sau-rì.

Zenz l'à albüda straciada a ciasa, purchël âl messé tó ca vigni sfira de forza. Mo sü talènè é gnüs adorà, à porté frûc y sëgn êl cuntënt y se stô bëgn. La jént dl païsc i cunfidâ. Al â pa inè tres la buna löna y ê dagnora dër de cunteja.

D'isté vardâ Bert, l'fi de Somamunt, i tiers sö pur chi bosc y incuntâ gonót Zenz, che rodâ, spo se sëntâi y s'la cuntâ.

Purchël ési bele scialdi cunesciüs. Tla vita ési deventà plü tert amîsc y é jüs deburiada na vita ch'ai urô, mo à messé udëi na fin ch'ai n'urô nia. Ci sàñ pa, ci che vëgn o ne vëgn. Al é mân bun.

Dî alalungia ài baié da sciché in chë sëra tla stüa de Somamunt, l'paur, sü dui vijins y Zenz.

Can che ai ne savô plü ci trà ca, spo urôi ciamó stomé l'tëmp y inulti-ma i tomâl ciamó ite val' matades da rì. Spo la stlüjòi, se dijô la buna nöt, a s'udëi y s'un jô. L'paur da Somamunt ê cuntënt, cìudì che l'ater dé mëssâl pô mené a studié l'fi Bert.

Chël pice cufer de lëgn â la uma bele porté da sot l'tët jô in chël dé da doman, l'à lavé fora dër bel, cìudì

ch'al ê bele sté agn alalungia corasö söt l'tët tl stöp y tles tères d'aragn. La uma instëssa l'à adoré laota che ara â messé jì a fa möta di mituns ia Rasan.

Chël pice cufer de lëgn mëssâ ciamó n iade gnì adoré pur jì a patrun. Nü mëisc intiers mëssâl sté tl furesto, denant che la uma l'despochenass indô fora pur gnì indô metü sot l'tët cina da d'alttonn.

N iade su pudôi gnì a ciasa laota i studënè y inè mât chi che n'ê nia dër dalunc dala cité dl studio, y chël iade ê da Nadé y ailò inè mât pur na té picia edema.

Aldédaincö n'adori nia plü n cufer i studënè. O ch'ai é tan dlungia les scores, ch'ai pô vigni dé ruvé a ciasa, o ch'ai pô vigni sabeda gnì a ciasa y ailò adori mât na té tascia de peza da porté sólo sciabla y feter düc vëgn menà cun l'auto.

Mo laota, dër da zacan, éra mefo atramënter. Ai imparâ a messëi sté demez plü dî da ciasa y inscio s'ause ai sacrifici dla vita. Pur l'ater n'essi pa gnanca laota albü l'möt da gnì tan gonót a ciasa.

La uma de Bert, can che ara cìariâ ite chël pice cufer, punsâra pa a vigni picia cossa, ch'al ess adoré Bert, y deperpo che ara metô döt bel ordiné ite te cufer, i gnôl jô adascusc les legremes d'incherscemun.

A Bert i àra dagnora urü dër bun y sëgn t'inchersciôl, ch'al s'un jô pur tan dî demez; al è ciamó tan jonn y spau laprò. Ci óste da n té müt dla munt, che n'à mai udü na ferata y spo ciamó messé baié n n'ater lingaz.

Y spo laota n'éra pa nia sciöche al-dedadaincö, can che n té môt ne s'astilânia bëgn y messâ gnì castié dai superiors, che i geniturs i salta ados sciöche lûs ai maestri y ti crëi ales plü gran vertures y baujies di mituns.

Laota gnô n scolare, che s'astilâ mal, no mât castié dai maestri, mo magari ciamó plü sterch dai geniturs.

I frùc de üna y l'atra educaziun vëigun bele dadî. Plü dadî êle la jënt jona che respétâ generalmënter l'autorité, aldédaincö él chisc mituns papelà y popelà che rump defata vigni lian cun l'autorité y se n'anadà impormó can ai é tl paltan, tla meseria, can che al é massa tert.

Pur tröp n'él pa nia da cunfrunte l'tëmp da laota cun chël da sëgn, mo sce val'é writ, val bun pur la storia.

Ci che é sté, pô zënz'ater indô gnì y ci che é sëgn, pô scumpari.

*L'monn é toronn
al mëss se rodé;
ci ch'è sônsom
pô ruvé jö dapè.*

Impò codî âra metü la uma da arcumpledé ite chël pice cufer. Al urô ester chël y chël ater. Chësc messâ ester y l'ater pudôl adoré. Spo messâra indô punsé dô, sce ara ne s'à mine desmentié val'.

Finalmënter él plëgn chël pice cufer y cun döta la buna orienté ne jôl plü ite nia.

Denant co stlüje, i ciarâra ciámó n iade, spo fajôra na crusc suraia, stlüjô y sarâ. Dô la rata dl cufer ê la tlé trö massa grana.

Tla tlé âra taché cun n fi da tré scialdi gros n tò d'arista bel ziplada jö, olà ch'al ê writ lassura l'inom de Bert.

Spo se n'ëra jüda a durmì. Düè i atri ê bele dadî te so let che ai rosslâ.

Éres che lavâ la dlijia da La Val

Trëi cartadusc da S. Martin

La buna uma s'ê pa bëgn inçè indurmedida inurchëltan, dala stanchëza. Sanbëgn àra èiamó messé pité adascusc sot l'linzó da let y l'pité fesc sonn.

Ciampanes da doman

Chël dé amez setember â metü man col bel tëmp. Al sluminâ èiamó val' stères, che la buna uma de Somamunt ê bele impè. Inçè l'patrun ê bele n pez söl laur. Dér adora àl messé luvé. Cina ch'al â ojoré y fat ia i atri laurs te stala y inçè arjigné ca pur da sëra tert, can che al minâ de ruvé a ciasa, passâl ia ores. Y spo urôl acumpagné so müt Bert cina ala ferata y tla cité dl studio.

Chël pice möt dla munt no ne s'in-

topâ pa su. Al ne s'ess pa gnanca infidé da damané valgûgn, spau sciöch' al ê, y spo l'lingaz de chi dla cité n'ênia chël dla uma de Somamunt. Tan l'essel pa impò salpü, che ara foss magari jüda impü ert da l'vene, dea ch'al ê tan gonót adöm cun Zenz da St. Wolfgang.

Mesa la nöt n'â Bert nia pudü durmì, mo sólo doman l'à la sonn pié ite tan dassënn, che la uma â messé l'scassé dassënn pur l'descédé.

Döt indurmedi se tulôl l'ega santa, sciöche al ê sté ausé da pice insö, y ara â duré n pez, cina ch'al ê ruvé dô a capì, ci dé ch'al ê.

Spo êl gnu chit. Sü pinsiers se baratâ jö un cun l'ater. Al ê gnu l'dé da s'un jì da ciasa demez. Döt t'un iade êl sté chilò.

Bert ê bëgn arjigné, mo che döt foss gnu tan suranöt, ne s'essel mai punsé. Bel chitamënter, cun i edli

che ciarâ ruduntafora y lasciâ bindicé tomé na legrema, se lavâl les mans y l'müs, se vistî, se ciarâ tl spidl y ne se udô impò ne nia. Sü pinsiers busiâ tl cé y al n'ê nia plü bun d'i mête a post.

La uma gnô te stüa col gusté. N bun pösl ti âra fat, sciöche al ê usanza laota, sce valgûgn fajô n iade o gnô da n iade adalerch. Al ê laota üna dles plü bunes spëises.

La una portâ adalerch l'pösl, che ara â miné de fa tan bun. Bel chitamënter l'portârâ adalerch y l'metô sön mësa, te chël post, olà che Bert stô a mangé.

Gnanca la uma n'ê buna dér de baié. Ara i urô tan bun a Bert y sëgn messâra l'lascé pur tan dí. Al ê ciámó tan jonn y pice. Ara â madér dit a Bert: "Bert, sëgn sëntete mâ, dîte l'Paternoster y mangia. Incö ne sàñ pa nia, can che te ciafes indô val".

Bert â ruvè da se vistì y s'ê senté ia pro mësa, mo can che la uma se n'ê indô jüda fora in ciasadafüch, àl mesé pité dér dassënn, cina ch'al aldí i vari dl pere che gnô da stala ca y da porta ite.

Bert s'â fat forza, s'â tert ia les legremes, s'â signé, à perié y â metü man da mangé, mo cun döt ch'al à tan ion l'pösl, in chël dé el zënza saù y oramai ànte, moscedé adöm cun les legremes, ch'al dlufti jö impara.

Tratan ch'al se sforzâ da mangé chël bun pösl, gnôl ince adalerc l'pere, che â ruvè i laurs de stala y ê sté fora in ciadadafüch a se lavé jö. Atira dô ti portâ la uma l'gosté sön mësa. An ess rü dì, che chël bun pösl ne i scusâ gnanca dér al pere. Al scutâ tan chit y â dafata lascé y é jü a se mudé l'guant.

Plü dadí êra insciö, ch'ai ê tröc te familia y les families ê granes, mo

Die "Drei Dorfheiligen"

Mituns da Ties - 1927

can ch'al n'è un che s'un jô, o ch'al n'en manciâ un, spo êl döta la familia che s'un sintî. Al t'inchersciô a düc. Ciudi pa chël? Ciudi ch'al ê ciámó na uniun te familia. Ai ne fajônia tan de stories, sce un complí i agn o â so santinom, ai ne fajônia chi gragn bajaménç, mo llian dl'amur ê chersciü ti familiars, sciöche düc i toç dl corp é chersciüs adöm y can ch'al fala val' a un toch, él döt l'corp che s'un sënt. Al ê bëgn döt atramënter co aldédaincö, olà ch'al vëgn fat pur vigni schit tan de tortes y invié adöm amisc y vijins, vijins y amisc, mo fora de chël ne s'un fejìnia dinfora, sc'ai ne se vëiga dî ala-lungia nia.

Les families é gñüdes plü piceres, mo llian dl'amur tles families é ince gñü plü debl. Na gran parora à aldédaincö les formalités. An fesc i gragn da bravé y i pici da païé les cûtes.

Ara n'à duré dî, che l'pere ê arjigné. Ince la uma s'â vistì atramënter. Ara urô acumpagné Bert y l'pere

çina jö tl païsc y in chë ocajuun jì a mëssa adora. Ara â pö tan da perié pur Bert, che s'un jô a studié y messâ sté demez tan dî. Can che düc ê stà arjignà, êle l'pere che tacá chël pice cufer de Bert söla rëfla da murin. L'patrun de Somamunt rump l'chit y disc: "Spo mëssunse mâ jì. I jun." Düt trëi esî ailò dlungia üsc de stüa. Bert messâ dassënn se tignì l'pité. Spo se tol l'pere l'ega santa, sëgna Bert y spo se instëss. L'medemo fesc la uma.

Chësta benedisciun da pere y uma ê usanza da vedlamënter incà. Pere y uma ne lasciâ nia jì fora de çiasa n möt o na möta zënza la benedisciun. Chësc ê dërt y iüst te na familia che cherdô y na rajun che valô zënza ester scrita o metüda a protocol.

Al ê sciöche la benedisciun dl prou ala fin dla mëssa. L'popol de Dî alda da ciafè la benedisciun dl minister de Dî denant co lascé la çiasa dl Pere y jì tla vita, tl laur y tl monn tan plëgn de prighi de vigni sort.

Inèc Bert à ciafé plü coraje dô la benedisciu n dl pere y dla uma. Al savô insciö che l'pere y la uma l'acumpagnâ inèc tl furesto cun l'pin-sier y cun la oraziun y n'à nia bria de se tumëi de ester su. L'paur de Somamunt daurì spo l'üstc y dijô: "Bert, sta pros y no te desmentié la ciasa. Nos se recordarun vigni dé de te. Sëgn junse."

Insciö lasciái in chël dé la ciasa, danfora l'pere, spo Bert y spo la uma. La uma pitâ bëgn adascusc y se tulô ciamó n iade l'ega santa. La porta lasciái daverta, al ê pö ciamó te ciasa l'fant y la fancela, i atri mituns plü pici y les mitans, che durmî ciamó dassënn. Inèc pur chi saràl gnü n iade l'dé de messëi lascé l'pere y la uma y la ciasa. Defora gnôl l'alba. Cuntra la nöt êl ciamó scialdi scûr, mo cuntra la doman udôn bele n pü de luminùs incér chi crêp plü alc.

Gnanca diesc minüc ne sarài ciamó jüs, ch'ai ruvâ fora da chël crist, olà ch'an palsâ gonót, can che an gnô

da mëssa y ciarâ incérch y s'la cuntâ denant co ruvé a ciasa a marëna la domënia.

Dan l'Crist êl n banch y sön la brëia da se lascé dôfora êl inoms taià ite cun la britl o rafâ fora cun val'agü o scrièc ite cun n raisplais da tinta.

Al ê chël n té banch, olà che val' jona y jonn, che urô lascé crësce i cörs addöm, minâ de legalisé y sotscri so amur tl lëgn, ch'al restass plü dî. La maiù pert gnôi lià chi dui inoms cun la forma d'en cör.

In chël dé n'êl bele n n'ater ailò senté. Al ê Zenz, che â albü chë reuniun lajö tl païsc y ê tl ji a ciasa dô ch'al ê sté suranöt a S. Vi y palsâ ciamó n strüf denant co passé sura l'jù ja.

"Bun dé", disc Zenz, che â udü impröma chi trëi, che gnô tan adora adalerch. "Bun dé", respognô inèc l'Somamunt.

"I mëss madér n pü palsé denant co fa la munt", dijô inant Zenz, "y ai sonarà defata l'Aimaria. Chilò êl tan

Familia de Giuani d'Iaco da Ties

Sön munt sot Pütia

bel d'aldì les ciampanes da S. VÌ, da Curt y da Granval".

Al n'à apëna albü dit chësc, che an aldì sonan l'Aimaria da Curt, spo atira lassura da Granval y da S. VÌ.

Chi cater jènc savô ñi ch'ai â da fa. I trëi ëi tulô jö l'ciapel y bel chitamenter se dijòi düc les Aimaries dala doman.

Tl gran chit dala doman êle sciöche ai sonass adöm jö tl païsc. Tan bun che ares sonâ chësc ciampanes y tan bel che ares acordâ. Da n col a l'ater y da na munt a l'atra ringhinì so sonn, che dô incundé ala jènt, che al metô man indô n dé nü, de ligrëza pur tröc y magari de legremes pur d'atri. Mo a düc urôres recordé les ciampanes dala doman, ch'ai dô mëte man l'dé nü col pinsier al Dî dl cil a dla tera y mëte te sües mans l'bel y l'burt dl dé che â da gnì.

Can che ai â ruvé de perié, disc Zenz: "I sun bëgn gonót chilò da chëst'ora y ince da sëra, can ch'ai

sona l'Aimaria. Al é tan n bun sonn. Al sà tan bel chësc sonn tl chit dla gran natöra."

Pur la jènt de Somamunt êle ince sciöche na medejina söl ànte dles legremes dl tò comié.

"Al é gran ora, ch'i junse inant", dijò spo l'paur de Somamunt, "zënza ne rovunse nia a dërt'ora ala ferata. A s'udëi, Zenz."

Zenz i toca ciámó la man a Bert y disc: "A s'udëi, Bert, y fàla buna".

Cun chëstes parores se destacâi y ai jö düc dô sü trus. Les ciampanes dala doman â soné ite n dé nü y na vita nöia.

Ciampanes a martel

Sön chësc monn él purdërt döt che passa, impröma de döt l'bel, mo plan, plan ince l'burt. Vëi élé. Les ciampanes dala doman â fat cotan de impresciun a Bert, che n'à denant

mai ciámó toché l'cör o l'sëntimënt de n té möt dla munt, che durmì pö ciámó la maiù pert a chères ores, che ares sonâ y urô descedé jënt a vire y a lauré tl dé nü.

L'pere de Somamunt, süa fomena y l'fi Bert è sanbëgn ruvà a mëssa adora jö tl païsc. Dedô ti â la uma ciámó dé de bugn cunsëis a Bert y ai s'ê despartis pur nü mëisc alalungia. Tan de avenimënc passa sön chësc monn zënza che jënt se n'anadáis y zënza che l'monn se rodosse purchël.

Sanbëgn ch'al n'é de chi che mina, che ara ne väis nia zënza de vöi. N bel dé àldun ch'ai n'é nia plü y l'monn cun so bel y sües straciaries va mâm impò inant. Sura vigni cossa crëscel inurchëltan erba suraia. Al é mâm bun che l'monn é fat inscio.

*Al passâ i agn,
i mituns gnô gragn,
i gragn gnô vedli,
i vedli murî.
Insciö éra stada,
insciö messâra gni.
Al n'é nia danü.*

Chël vedl Milan la cuntâ inscio. Nasciü êl a Viena. Sü geniturs ne l'à mai albüda buna y vël ciámó manco. Da lauré n'àl mai imparé y spo êl mefo rodé da n païsc a l'ater, maludü y malausé. Aldides les àl dötes, les bunes y ciámó plü les stletes. Degügn ne l'à ion, degügn ne l'urô avëi.

Al n'é de tè fis de Cain, ciámó al-dédaincö, o ciámó de plü al-dédaincö, che mëss rodé zënza pêsc y zënza fin.

Al n'é nia i miüs, al n'é nia i plü stleç; pur la sozieté ne vèli nia.

*Sc'an i alda baian,
sc'an i alda cuntan,
spo pón imparé
y aldi la virité.*

Ne vëdli veramente nia pur la sozieté de té püri cosci zënza têt y zënza let? O n'esi nia plulere chisc püri cosci les ocajiuns pur la sozieté, olà che ara pô se mostré, sce vël val' o sce ara ne vël nia?

Bert studiâ d'altonn, d'invêr y d'ai-sciöda. D'isté êl a ciasia y daidâ lauré.

Zenz è gonót sön Somamunt. Al è

Jogn y Jones da S. Martin cun berba Cëch

Stüdënèc dan 55 agn tl Vinzentinum a Pursenù: Tla próma ligna sentà, da man ciampa, Zardini Guido + (secretèr d'Al Plan), l'sesto, dlungia l'prou, L'scrivan dl Calënder ladin M.A., l'setimo Franz Kehrer +, dô l' prou, Sepl Gragitter, sëgn Vësco Mons. Ujöp Gragitter.

söa ultima staziun, denant co fa l'jù y ruvè a cìasa, olà che süa familia l'aspetâ. A la cunté pro amîsc stôl ion, mo a l'ustaria i plajôra mâ pro na cartada o l'altra. Süa ligrëza è l'cianté, l'orghe y dandadüt süa familia. So laur urô, ch'al foss tröp demez dala familia, purchël savôl da l'aprijé can ch'al ruvâ a cìasa. Gonót i portâl val'ala fomena y ai mituns.

Al ti urô bun ala natöra y purchël savôl inçè da ti urëi bun a süa familia.

Sciöch'i à bele scrit denant, â Zenz tröp da fa cun l'Comun vijin da S. Vi, St. Wolfgang cunfinâ con S. Vi y tröp bosch, val'pastöres y mutns ài deburiada. Zenz â pö da ciaré sura ales cìaces y ai bosc.

Valgûgn agn êl passé. Bert sâ bele ausé ite al studio y al â ligrëza col studié. D'isté pudôl sanbëgn gnì a cìasa y inçè ailò ne stôl mai a ne fa nia , mo al daidâ lauré ala campagna.

Al è pö fi d'en paür y n'ê nêt nia ciampà pro la falc o pro l'restel. Vign'ann danü i manajâl cun ortü y savëi, inçè sce al se stançia mâ bel assà i pröms dis, ch'al piâ indô ite de té massaries, ch'al n'â nia udü d'invêr tla cité.

Val'viscies tles mans i fajô bëgn impü mè impröma, mo spo gnôres döres y döt s'ausâ ia sauri. I pröms agn ch'al studiâ, jôl cun d'atri mituns vijins a vardé les vacès y d'atri tiers sô pur chi bosc. Ai è cater o cinch y â da cincanta a sessanta armënèc da vardé. Vigni dé dl'edema messâi fa n n'ater trat da jì coi tiers. Chësta regula aldî da tignì ite, dea ch'al pudess indô crësce dô.

Da mangé ciafâi na pücia de pan sëch o magari datrai inçè na té picia condl de pösl, che gnô sanbëgn frëit pur misdë, mo chël è mâ anfat. Pro l'pan o inçè pro l'pösl pudôi se muje lat de cioura, ch'ai â pro l'tlap, o

in  e lat de val'vac  ia.

Al    pa imp   scialdi da salt   d  t l'd  , cis can ch'al    n d  r   ialt y i tiers bes  . Ail   n'  l pa b  gn in  e un o l'ater che sciamp   a ciasa.

Pro i gragn tiers   i in  e laota chin  sc o vint   ioures y ch  eres n'   nia saurides da tign  , cis can che ares met   man da sfunghen  .

Da s  ra can ch'al    da men   a   iasa, spo   l la patruna dl vijin che j   fora dan porta y   ta cuntra l'bosch son  ra l'cor de b  ch. Can che i fam  is ald   l'sonn dl cor de b  ch, spo sav  i ch'al    d'abin   ad  m i tiers y i   je cuntra   iasa y men   a   iasa. De t   vac  es vedles j   spo danfora y d  t l'tlap j   d  .

Mo datrai suzed  ra pa, ch'ai s'   purd   les   ioures y che ara toc     iam   da j   a les chir  , sc'ares n'   bele sciampades d   n'ater tru a   iasa tratan. Datrai ruv  res a   iasa dan i fam  is y spo pud   pa b  gn un o l'ater s'aspet   na t   picia purdica o in  e na trata tles ur  dles.

Ciam   peso sanb  gn   ra, sce ares ne ruv   da s  ra nia a   iasa, o ch'al      iam   i gragn che mess   j  , d   d  tes les fadies dl restl  , a chir   les   ioures. Ail   pud  ra b  gn suzede, che chi pici fam  is mess   j   a durmi s  nza c  na, cun d  ta ch   gran fan ch'ai    abin   s   da doman inc  . Tan inant ne la lasci  i nia ruv   gon  t; ai sav   p  , ci ch'al i aspet  .

Ch  sta    la vita di fam  is da pl   dad  . Aldedainc   n'  ra nia pl   inscio. Impröma de d  t ne p  i nia pl   cis vard   i tiers te bosch y pur la secunda n'  l nia pl   da ciaf   de d   mituns che jiss a vard  .

"P  ri mituns, ai foss b  gn tan da men   pi  e, sc'ai messass d  t l'd   st   a vard   de t   tiers y spo magari   iam   cun na t   ria p  icia s  cia y n p   de lat de   oura! Pu no, no!"

Ald  dainc     l pa ester 10 "gelati" (dlacins) al d  , bananes y   er da m  r  na, y spo dales cinch da s  ra m  esun pa ester dan la televi  ju: ch  sc

Familia de Zenzio Irsara d'Anterm  ia - dan 50 agn

1. Comuniun de chi dl 1935 - l'ann 1942

é da udëi y chël é da udëi. Chël mëss pa ester.

“Püri pici mituns!”

Aih, aih, ci püre monn y ci püra jënt ch'al vëgn docà! Al n'é nia de morvëia, ch'al é èinamai i stati che s'la vëiga impara.

Mo ci jòl pa bëgn dî da scrì lamentaziuns? Ai frùc cunësciu l'lègn, sanbëgn!

N té dé da l'isté ê indô passé cun tan de laur cun l'erba y cun l'fègn.

Ci laur! Ales cater da doman udòn bele chi sotusc fora pur chi prà che siâ. La falc s'ai bele batü la sëra devant o da doman dér adora y da doman êl spo bel frësch y plü sauri da sié. N pez dô spo ruvâl pa bëgn inçè alerch les fanceles a spane i bagoè. Spo gnôl les sis y ailò jòn spo a gusté na fana de scarté o na jüfa da bucuns o na jopa restida, a secunda ch'al ê l'dé dl'edema. Café d'orde êl mâ la domënia cun na tutra o l'atra laprò.

Dô l'gosté gnôl sié inant, èina che la patruna o val'fancela gnô cun l'danmisdé. Spo messân pô jì a óje.

Marné gnôl dô la rata adora y dedô êl n pü da palsé, che fajô a düc bun. Amez isté ne pudôra pa döré massa dî la palsa, ciudi ch'al é da jì a restlé y gonót manaciâl pa inçè têmp.

I paurs â dessigü dér rî d'isté ti prà da ciasa y spo sö pur munt. Mascínn n'el mine y la maiù pert dl fëgn ruvâ söl spiné de jënt denant ch'al gnissascé jö te tablé. Purchël ési pa bëgn düc bì stanè da sëra y ai n'â nia plü la vëia da jì demez da ciasa, sce ara ne messâ propi ester ...sciöche in chë sëra.

Döt l'dé ài lauré y scintiné. Can ch'ai ê pro mësa te stüa de Soma-munt, ruvâl adalerch Zenz. Inçè vël â restlé domisdé y spo âl ciamicó messé fa ispeziun söl cunfin nanter S. Vi y St. Wolfgang.

Söl iade a ciasa êl stort pro sön Soma-munt. Sciöche amich de ciasa âl sanbëgn inçè ciamicó ciafé val'da mangé. Dô cëna ési ailò te stüa ch'ai s'la cuntâ.

T'en iade él düc che scunta.... “Ci é pa chësc?”, disc Zenz y ai se tégne

ite l'flé pur aldì plü avisa.

L'patrun de Somamunt va a dauri na finestra. Düc scuta. Sëgn aldîn avisa.

“Ciampana a martel”, scraia Zenz y ince i atri impara y t'en salt ési stà duc sön chesc finestres.

“Sanbëgn, al vert”, disc l'Somamunt y chir bele so samare.

Ai â lescé la stüa y é jüs fora dan porta pur udëi plü avisa, olà ch'al vardô.

L'surëdl ê flurì, la sëra ê chilò. Zenz tol ca so ró da ciaré lunc y disc: “Al vert la majun dl'ustì da S. VÌ. Gnide mâ, i jun a daidé destudé.

Sciöche an comando ési stà demez chi ëi. Les ères y i mituns stô madér a ciaré, döt sprigurà. N gran fûch curì la majun y sluminâ mez l'païsc da S. VÌ. Aboè aldîn ince scraiàn jënt y graciàn l'fûch.

L'mé de fûch é dagnora val'che fesc spavënt y impresciun a gragn y picì.

L'soné ciampana a martel é val'che

va cina a l'ös y sprigura jënt y tiers y an se mëna pië de chi che vëgn tocà dal mé de fûch y an dëida düc, amisc y nemisc; al ne vëgn nia plü fat desfarënzia da un a l'ater.

Mâ i plü rî ne se tém nia da i cunsenti de té desgrazies ai atri.

Al ê gnü oramai scûr dl döt y ciamicò udôn les ères y i mituns dan la picia porta, che ciarâ jö tl païsc. L'gran fûch â dé dô, ciudi che döt èi che è lignan, è fetter borjé. Trêz y rogorënè ê tomà ite y an udô mâ plü bindicé val'lëinga cöcena da fûch, che s'intorjô sö cuntra l'cil.

Almanco s'an paré, che l'fûch impiaß les ciases incëria. Alaleria gnôl frësch y chi de Somamunt s'é tracè daite, te stüa. D'isté sàl da frëit te stüa; l'mugun é frëit, l'banch da fur é frëit, purchël stan mâ incér mësa ia.

Dô la pröma spurdüda ài bëgn ince indô metü man da baié. Insciö aspettai a chi ëi, che è stà a daidé destudé y dô gni zruch.

L'tëmp passâ y degügn ne dijô de ji

a durmì. An s'â ciámó dit la corona, mo apëna ruvada aldín inèc la porta y chi ëi gnô te stüa. Sanbëgn ch'ai è stanç y cunténç de pudéi se lascé jö. La patruna i portâ n mez d'ega de vita porom y spo s'la cuntái ciámó n strüf.

Zenz lovâ spo sö y dijô: "I mëss bëgn ciaré de jì a ciasa, al é prësc mesanöt. Ai à pa bëgn fistide."

Inèc chël dé da laur, che é sté tan lunch, sciöch'al é datrai d'isté pro i paurs, se ruvâ püch denant ch'al n'en

metess man n nü. Zenz lasciâ la buna nöt a düc y s'un jö.

Chi de Somamunt lovâ inèc sö pur jì a durmì, mo denant dijô la patruna: "Tan bun che les ciampanes sona can ch'al é na festa, tan rî sona la ciampaña a martel."

*Ciampanes al é
che chërda la jänt,
sc'al é da perié;
so sonn é n lamënt,
sc'ar'à da falé.*

**Cazzolara Elisabeta
Cazzolara Peter,
Cazzolara Severin,
Cazzolara Pasquale,
mituns de Ujöp de Filiz
da S. Ciascian.**

Suldàs da S. Čiascian - dla 1. vera

Adio dles ciampanes

Bert â ruvé da studié. Tan debota êsi passà chi agn. Chèl se n'àl importó anadé can ch'al è sön so pröm post sciöche maester se scora a S. Vi.

Sanbëgn ch'al i savô bel da lauré te súa profesciun, mo inèc da studié i àl salpü bel. Y ch'ai l'â metü a S. Vi, êl bëgn dèr cuntént. Insciö pudòl d'isté, can ch'al â les vacanzes, rodé fora pur chi bosc y sö pur les munts, ch'al cunesciô tan bun. N pü ch'al gnô pro, l'udòn cun Zenz. Chi dui s'â dagnora capì y ségn che Bert è inèc gran, êsi deventà ciámó plü amisc.

Zenz è pur súa profesciun y inèc pur amur ala natöra tröp fora pur les munts y Bert l'acumpagnâ, can che al gnô pro. Les munts è pö súa paisciun y can ch'al è sö pur munt, se desmentiâl döt cant l'ater. Tres savoi da s'la cunté. Zenz â l'esperiënza y Bert è inèc sciöche maester n bun scolare.

Gonót él dan n ri tämp n gran chit. Insciö êl inèc laota. Tl gran monn êl chit. Al è impò bele passé cotan de tämp dô les ultimes veres lajö nanter l'lêch de Garda y la gran planüda dl Po.

Che êl pa ciámó che punsâ a veres? An viô, ê cunténç y s'la godô.

Mâ dér püè tl'Europa capî, che al ê chilò y ailò borëis köci da füch che coâ sot tera y ch'al ess madér basté na picia tiza pur impié l'monn intier.

Düè savunse che chësta tiza é gnüda sciurada tl mëte man dl'isté a Saraiovo cun la crödia mort dl Thronfolger Erzherzog Franz Ferdinand d'Austria.

Spo êl sté l'füch sura döt tl'Europa y inèc deforaia. La pröma gran vera mondiala è rota fora d'isté dl 1914. Cater frontes s'è formades pur desdrüje l'gran rëgn dl'Austria.

Plü gonót se damanunse aldédaincö: "Co fossera mo ségn, sc'al ne fossia sté la pröma gran vera? Al n'é

pur nia fa de té domandes, mo al n'é de chi che ô se té a dí, ch'al ne foss plü sigü nia gnü sö chi dui dictaturs tl'Europa, che à impié l'secundo gran füch dla secunda gran vera, che à porté tan de ferides tl'Europa y tl monn, che ares n'é ciámó aldédaincö nia varides pro y ares stëntarà da vari pro cina al duimile.

La vera ê rota fora y ara jô inant y omi maridà, peri de familia y jogn gnô cherdà sot y ne ruvâ mai plü a ciasa.

Zenz ê gnü sparagné, ciudi ch'al ê bele scialdi ite pur i agn y ai l'adorâ a St. Wolfgang pur tan de laurs.

Bert ê inè gnü lëde pur gauja ch'al ê maester de scora. La jënt ê bëgn cuntënta, che altamo chi dui pudò sté tl païsc.

Na domënia dô l'Vangele va l'prou da St. Wolfgang sön pergo a perdiché.

N pez êl mâ sté col cè danjö; al n'é bun da dì nia. La jënt stô madér a ciaré y düc se punsâ: "Ci mai él suzedü, ci mai él suzedü?"

Spo àl metü man da incundé les mësses d'l'edema. Dô l'incundé êl indô gnü chit. Döt ne jovâ nia, al messâ l'di: "Al é gnü l'comando, che dötes les dljies mëss dé jö les ciampanes pur fa canuns. Mâ öna pur païsc pôn se tignì. Bele l'edema che vëgn vëgni a s'les dô."

Chësc él sté ci che l'prou é sté bun da dì, spo udô düc ch'al i rogorô al prou de tè gran legremes jö pur l'müs. Al n'é nia plü sté bun da pur-diché. Al s'è ót, ê gnü jö de pergo y ê jü a dì la mëssa chita sciöche n dé da laur. L'orghe scutâ y i ciuantadùs n'é nia plü bugn da cianté.

An se ciará medér y an ne savô ci se di.

Chi dales zetules - 1902 - S. Ciascian

Suldàs da S. Ciascian dla 1. vera

Sòn plaza de dlijia dô mëssa êl jënt che ciugnâ madér l'cé y minâ: "Ah, tan inant éra!" Mo al n'è püè che urô crëi, ch'ai se toless les ciampanes pur fa canuns.

Al è passé n n'edema y al gnô baié püch plü dles ciampanes.

Zenz â ciasfè n pér de dis de palsa y ailò l'aldîn gonót ch'al sonâ l'orghe sòn dessura. Na mëssa nöia êl pa pur imparé ite pur Nadé.

Tratan ch'al sonâ, al è söl danmisdé ia, gnôl soldàs te dlijia, passâ sö pur dlijia y jô sòn ciamparin.

Zenz ne se n'â nia anadé, tan êl ite tles notes dla mëssa nöia.

Sòn ciamparin lasciâi jô cordes defora jô, chi soldàs, pur trà sö cireles y n gröm d'atres massaries pur tó jô les ciampanes.

Zenz ne se n'â ciámó ne nia anadé. Chi soldàs fajô ingert chël bur laur, mo al ne jovâ döt nia, ai â ciasfè l'co-mando.

Mo denant co destaché les ciampanes, urôi ciámó les soné. Dui o trëi pur ciampa-na, secundo la grandëza y l'pëis, se metoi da trà tles föms, im-pröma tla picera cina sö ala maiù.

La jënt dl païsc döt intorronn lasciâ l'laur y scuntâ y ciarâ cuntra l'païsc. Un o l'ater dijô cun la usc rota: "Ci é pa chësc soné sëgn amez l'dé? Ai é gnüs a se tó les ciampanes... pur l'ultimo iade aldiunse so sonn... aldide les ciampanes che pita!"

Nanter cùc i atri spavènc y fistidi y tan de crusc y legremes che la vera portâ, êl ciámó gnü chësc.

Vigni païsc ó bun a sües ciampanes y düc disc: "Nostes ciampanes sona bun."

La vera indere fesc scuté les ciampanes y lascia soné i canuns, fesc scunté la vita y lascia regné la mort.

Zenz s'â spurdü dassenn, can ch'al â aldî les ciampanes sonàn. Sü dëic s'â destaché dales tastes dl'orghe y al ê ailò sciöche incanté. Al i gnô in-mënt, che l'sanch ne rogoress nia plü te sües avënes. Dadalt y cun n dër spavënt ados scraiâl ciámó: "Tan inant messâra ruvè... les ciampanes... les ciampanes..."

Cun sü injins apostâ â i soldàs tut jö spo les ciampanes, üna indô l'atra. Döes ti ê tomades jö ia pur tera dlunga ciamparin y é jüdes in toc. Chël splunder y chël fetter sonn ti é jü a cör ala jënt dl païsc, che â aldî y udü.

Tröc n'êl che pitâ mo al n'è nia plü da fa. La vera é crödia con la jënt, spo pa cun les cosses. Ara ne sparagna degügn, ara ne sparagna nia peri y umes de familia, spo sparagna-ràra ciampanes.

Pur da séra ê les ciampanes demez. Jënt rodâ medér incërch cun la ria löna. An ne savô ci s'un dì.

Ara ê sciöche na familia ess purdü la uma. La picera, chëra dl'agonia, ài ciámó y chëra aldîn ciámó sonan l'Aimaria da sëra.

Mo in chë sëra saràl gnü dit la corona te dötes les families dl païsc. No mâm a St. Wolfgang, mo inçè a S. Vî y ti atri païsc êl suzedü l'medemo.

Ci n'êl pa cun Zenz? Ciámó dô l'Aimaria n'êl nia ruvë a çiasa. L'mone jô a sare la dlilia. Can ch'al gnô scûr, êl la fomena dl mone sön plaz de dlilia che baiâ dassënn cun val'ëres y dui o trëi ëi.

L'mone i va purmez. Al â pö cu-

nesciü, ch'al messâ ester val'd'extra. Spo aldîl bëgn, che la fomena de Zenz damanâ dlun pitàn: "Olà é mo Zenz? Al n'é nia ciámó ruvë a çiasa."

L'mone domana: "N'él nia sö pur munt o sö pur chi bosc Zenz? Al s'à mefo intardivé."

Purgl, inscioi àra inom la fomena de Zenz, dijô y süa usc i tromorâ: "No, chël no, ciudi ch'al à ciafë val-gügn dis de palsa. Dì dijôl, ch'al jô a soné l'orghe."

L'mone sön chëra: "Ah, chël? I aldî sonân l'orghe danmisdé. Spo êl vël che sonâ. Spo junse a üdei. I va

Soldàs dla
prüma gran vera

Jënt de Pic Plan - zacan a S. Ciascian

pa a dauri la dlijia."

Purgl, l'mone y chi atri cater o cinc'h, che è ailò, jô te dlijia. L'mone fajò löm y ai jô sön dessura.

Chël möt, che â trat sö l'orghe, è zirca n cher d'ora dainciarà dla dlijia y se n'è sciampé joyfora inmalora, can che Zenz â lascé de soné.

Danfora l'mone, spo la Purgl y i atri, êsi ruvà sön dessura di ciandùs. Purgl à trat n scrai... ci che ara s'â punsé adascusc... êl propi gnü vëi?

Sön banch dl'orghe êl Zenz. L'müs âl sôles tastes y les mans incè, mo l'orghe ne sonâ nia plü. Purgl ê salta-da ia purmez y i â alzé sö l'èce. Tan cuntënta ch'ara ê, can che ara udô, ch'al viô ciamó. Incè i atri ê gnüs ca y l'â daidada a l'alzé sö.

Zenz ê rovegnü. Al ciarâ y domanâ: "Olà sunsi pa?"

Purgl â madér respognü: "Zenz, i jun a ciasa."

A ciasa l'ai metü te let, ti â dé n stamperle d'ega de vita.

Döt ê jü bun. Impröma minâi, ch'al ti ess dé l'bot, mo no, no; al ê gnü da nescia. Al cör i êl impò sté de massa.

Impormó l'ater dé cuntâl, sciöche ara ê stada. Can ch'al â aldì sonàn les ciampanes, spo âl capì, ci che al suzedô. Chël ultimo sonn dles ciampanes i â fat tan mé, ch'al i parô n adio dles beles ciampanes da St. Wolfgang.

Al i gnô inmënt, che l'cör se rumpiß, spo i êl gnü fosch dan i edli y da chël momënt incà ne s'âl plü sal-pü nia.

A döta la jënt dl païsc i âl fat mè chël adio, chël ultimo soné dles ciampanes, mo plü de düc a Zenz.

Ciampanes da festa

Zenz se n'â sintì pur valgûgn dis. Al i gnô inmënt de ester plü debly datrai i gnôl n té cer ciurn ados. San bëgn êl jü dal dutur y chël l'à vijité dî alalungia. Inultima dijôle: "Zenz, ara ne sta pa nia mal cun te. L'côr bëgn se n'â tut impü na ria, purchël desste ciamó te fa dé n chinesc dis de palsa. Mo i te dà l'cunsei de lascé l'laur da ciaré sura les ciaces y i bosc. Al pô gnì massa de fadia pur te; t'âs 70 agn. Da vire àste bëgn y laur àste ince sënza assâ, sciöche orghelist, cun i ciantadùs y spo éste d'adoré pro vigni laur "T'en païsc n'adorun n tal co te."

Chësc i â dit l'dutur, che ê so amich bele da tröc agn. Zenz i cherdô. Al punsâ dô, ch'al ess zënz'ater podü se strabacé n pü l'côr cun düc

Jones da S. Ciascian

chi iadi sö pur chës mutuns y fora pur chi bosc.

Zenz s'la baiâ fora cun la Purgl, che ê cuntënta, ci che l'dutur ti â dit. Insciö n'âra nia plü bria d'avëi düc chi fistidi, can che Zenz ê demez da ciasia.

Zenz tolô ciámó döes edemes de palsa, spo damanâl dô la punsiun, che ti gnô ince cunzedüda. Al laurâ ciámó n pêr de mëisc, spo n'el n jonn che fajô so laur.

Te chël tämp, che Zenz ne stô nia dér bëgn, gnôl gonót Bert a l'ciâfè y deburiada jöi a spazier, ince valgünes ores al dé, y s'la cuntâ. Döt ci ch'ai udô, ê interessant, vigni erba, vigni brúscia y vigni légn. Ai se cuntâ dl tämp passé y ince de ci che an minâ che ess da gnì. Tan de avenimënc nüs aldîn vigni dé. Vign'edema oramai gnôl de burtes notizies: peri de familia tomâ te vera, morç y sopolis te tera furesta y ai lasciâ indô fomenes, mituns, umes y peri te rüsc de legremes.

Degügn n'ê plü bugn a i cunsulé. Ai n'ê nia plü, ai ne gnô mai plü a ciasia a lauré pur la familia, a urëi bun ai familiars. Mai plü da udëi!

La vera portâ tres plü de burtes notizies. Jogn messâ lascé la vita tan dalunc da ciasia. Dedügn ne savô y degügn ne sâ ciámó aldédaincö, tan de porsones che pitâ dô vöi.

Insciö passâ n n'edema indô l'atra, n mëis indô l'ater, n ann indô l'ater, cina ch'al gnô, dô plü de cater agn de desdrüta, l'dé dla pêsc, l'dé olâ che i canuns y i stlop y les atres burtes massaries scutâ.

In chël dè essun bëgn urü fa festa y soné, mo an n'ê nia plü bugn. Les ciampanes n'ê nia plü, tan de families y ciases cun n gran öt laite, dea ch'al falâ l'pere o mituns.

Êl bëgn bel da fa festa ala pêsc? Te chisc païsc n'en nia bugn da lascé gnì sö la ligrêza. La vera ê purdüda y an udô bele danfora, che an ruvâ sot an

Chi da Costa dedoi - S. Ciascian

guern de furesti.

Impò éle l'tëmp che varësc tan de plaiies. Al varësc y fesc desmentié, mo al é inçè ferides che resta tres dàvertes. Al n'é inçè de chères! Al é inçè ferides che vëgn tres maiùs y fesc tres plü mé. Generaziuns oraràl ester y tan de tera suraia pur fa pro chëstes ferides.

Mo l'tëmp jô inant y va inant zënsa sté sö n momënt y zënsa mête averda a chi che uress l'fa jì zruch. An disc bëgn inçè gonót: "Laota êl bel". Sanbëgn che al ê bel, mo i ne fossun pa nia plü dër bugn aldédaincö a ester cuntëncì impara, sc'al gniss avisa indô insciö.

Sc'an ti desfesc la cô ales vidunderes, s'un fejeres defata n n'atra tl medemo post o scenó dlungia. Sc'an ti desfesc la ciasa ales öspes, spo pëteres na ota l'ajëi, ma ares mët atira man n n'atra. Sc'an ti dà d'en pè an formià, mëteres atira indô man les

cargares da romené adöm y l'fa inant.

Insciö éra, pur furtüna, inçè cun la jënt. Tan che la vera desdrüsc y rovina, al vëgn fat sö danü y plü gran y plü bel. Apëna che la vera é stada rovada, àn te vigni païsc, inçè a S. Vî y a St. Wolfgang, punsé atira a lascé coré ciampanes nöies.

An urô indô avëi festes y na festa zënsa ciampanes n'é degnüna festa.

Trëi agn êl passé y na domënia dô Pasca incundâ l'curat y dala ligrëza ti rumpîl oramai sot la usc: "In sabeda che vëgn ciafunse les ciampanes nöies. Al vëgn perié de organisé jënt y ciavai y ciars da jì ala stazion a les tò."

Sanbëgn che al incundâ inant döt avisa ci ch'al ê da fa. Sönsom dlijia cina jö da pè gnôl baié plü o manco adascusc. Al ê sciöche les ès some-

nass. Nia da s'un fa de morvëia, la ligrëza messâ se lascé fora. Dô tan d'agn de spavént, fistidi y legremes la próma gran ligrëza pur l'païsc.

Atira dô mëssa s'abinâl adöm omi da vigni fraziun pur mête adöm na comischiun da organisé döt l'laur.

Chi dis dô spo gnôl metü sö n'armadöra sterscia sön plaza de dlilia. L'lignan pur l'armadöra dles ciampanes sön ciamparin ê bele dadâ arjigné y taié pro. An cunesciô pö bele dan pez la grandëza y l'péis dles ciampanes nöies.

Laota êl zumpradûs apostâ, che fajô chi laurs y an i dijô "chi dales ciampanes", che ruvâ a lauré lunc y lerch tl'Europa y inèce fora dl'Europa.

Dér na gran festa êl sté in chël dé, ch'ai â cundüt les ciampanes. Gran y pici y inèce dai païsc vijins êsi gnüs a udëi les ciampanes nöies y düc jô ia purmez a bate con la man lassura pur aldì ci conn che ares â.

"De beles ciampanes, chël bëgn, de beles ciampanes", aldîn dijon y valgûgn urô se té a dí, ch'ares foss inèce maiùs. Al ê pa bëgn vëi, ares ê maiùs co les vedles.

Na maiù festa él ciámó gnü fat la domënia dô, can che al é gnü l'vesco a les cunsagrê. Chisc aveniménç restâ y restarà dagnora tl record dla jënt.

Pur Zenz êl ciámó gnü n maiù avenimént. In vëia de Pasca de mà êl sté. Zenz ê jü danmisdé sö dal orghe a soné. Mëisc alalungia âl porvé ite na bela gran mëssa pur Pasca de mà y in la vëia urôl ciámó la porvé ite, che döt jiss bëgn dessigü bun.

Al ê tan tl sonè indô, che al ne se n'â nia anadé, che na desëna de jogn ê jüs te dlilia y sön ciamparin. Al ê püch dan les dodësc da misdé.

Zenz sonâ mâ dassënn y ê cun dûc i pinsiers pro la bela musiga dla mëssa.

T'en iade tolel demez les mans d'ales tastes dl'orghe. Al scutâ bel chit y ê ailò sciöche incanté. La gran ciampaña nöia sonâ. "Ci bel, ci bel", se dijôl. Dô i trëi stligüc àra indô metü man y spo sonâ impara la secunda, la terza y inscio inant cina ala plü pice-ra.

Dî alalungia sonâi adöm, spo daimprò sö y inultima indô adöm. Zenz scutâ pro y pitâ dala ligrëza.

Chi de Surà da Colfosch

Jënt da Suracianins

Sön plaza de dlijia s'él abiné n gröm de jënt che amirà l'bel soné. Can che Zenz jô fora de dlijia cun i edli che sluminâ, dijòl: "Sëgn unse indò ciampanes che sona da festa."

Ai sona misdé.

Bert y Zenz ê dui amîsc, che tignî adôm y laprò dui de gran amîsc dla natöra. Les munts de döta la regiun cunesciòi bun, i tiers de bosch, i ciûf y les autres piantes, i rüsc i lëc y laprò, l'nom dles peres, de tan de cristái y corëc.

Gonót jôi sö pur munt deburiada y ai ne se stufâ nia da i ciaré çent iadi ala medema munt o al medemo crëp; vigni iade l'udôi atramënter, vigni iade êl n n'ater luminùs o n n'atra ambria che batô lassura. Ci che un'udô nia, êl l'ater che udô y deburia da gnô döt cunsidré y amiré.

Zenz jô bele ite pur i agn, mo düc messâ di, che al ne i mostrâ nia, tan se mantignîl. Instêss dijòl: "Chësc fesc, ch'i sun tröp tla buna aria y ch'i vâi tröp a pè."

Ti crëp àl lascé de ji, ailò s'la udôl bëgn, mo zënza rodâl fora pur les munts. Inèc l'dutur ti â cunzedü de ji tröp, mo al messâ madér mête averda de ne se fa no massa fadia. La maiù pert êl Bert che jô impara, can ch'al â dlaurela. Su êl bëgn chi da ciasa che ne l'lasciâ nia ji cis ion.

Zenz n'è plü degun jonn. Can che an è na ota daimprò ai otanta, spo él i torchi che se mëna y i logheri che vëgn löcri y la masciñn pert l'ore y la pumpa che mët man da stënté y sofle y les iamëtes vëgn stares, l'ciurvel lascia dô y n'ô nia plü cis se recordé y l'luminùs di edli dà dô.

An mët mefo man de se destaché tres deplü da chësc monn, ciña che döt sta chit, spo vëgnel pro düc vëi, ci ch'al se vëgn dit in Capiun: "Recordete che t'es tera y che te devëntes indô tera."

Chësta é na verité che düc sà, mo che tan püç se recorda.

Zenz é pa bëgn dër bun cun süa eté. An ne ti ess mai dé chi agn ch'al â. Bert â inèc bele fat tröc agn scora a S. Vî y al ê pa bëgn dl'ert. Scolari y geniturs y inèc l'atra popolaziun l'respe-

tâ dër. Cun scriç, domandes, cunsëis y a vigni moda daidâl la jënt. Dùc l'â ion.

Te scora savôl spezialmënter da i porté dant ai scolari l'amur ala natöra, al païsc, ala ciasa. Tan gonòt baiâl ince dl'amur ala "Heimat". Nos ladins n'un nia na parora che disc l'medemo, mo i savun impò èi ch'al é. Bert savô che Zenz rodâ ion sö pur munt y da amich ch'al ê, l'acompanâl ciámó deplü sëgn, ch'al ê vedl. "I ne pô nia plü l'lascé jì su" dijôl.

In s. Maria dala nëi élle, ai cinch d'agost, che Zenz cumplí i agn y la sëra denant ê Bert jü a l'ciasté. N pez s'l'ai ciacolada de de vigni sort y spo disc Zenz: "Bert, vi cun me indoman. Sàste, i cumplësc i agn. Stoma mo, tanç."

Bert respogn: "Ah pu, chël n'ai bria de stomé, chël sài bëgn. Te complësces i 78. Al n'e nia püch, mo diesc n'en mëtunse mâ bel atira ciámó la-pró."

Zenz fajô la grigna da rì y minâ:

"Bel dilan dl complimënt, mo savëi ne sàñ pa nia y al é mâ bun."

Spo dijel inant: "I me sënti sëgn extra bun. Induman ch'i cumplësci i agn, uressi ciámó jì sôla "Dreifinger-spitze". Al é la munt che m'à dagnora tan plajü. Bert lassura: "Mineste de ti la fa ciámó?"

Zenz: "Ah, chël mini bëgn. Sce te vëgnes cun me y i se lasciun bel dlaurela, spo vara pa bëgn. Êste intenü da gnì?"

Purgl, la fomena de Zenz, urô bëgn paré, mo inultima dijôra mefo impò: "Zenz, al é ciámó bun y sc'al la mët, spo i garétera. Mo lascesse pa bel dlaurela."

Zenz: "Ah, sanbëgn bel dlaurela. Ah, chël bëgn. I piun ia adora, ch'i unse ciámó ambria sö pur les Slapadures, ciudi che ailò sö éra bindebò érta."

Al gnô ciámó n pü cunté y ciaculé y spo dijô Bert: "Bëgn, bëgn, Zenz, a induman spo y dorm bun. La buna nöt"

Familia da Pecëi - S. Ciascian

Jogn da S. Čiascian

Cun chësc salüt s'ài lascé.

☆

L'ater dé adora bele ê Bert ailò da Zenz. Ai s'arjignâ ca val' da mangé y val'da bëire te ruchsoch. Ai saludâ ciamó Purgl y s'un jô cun la buna löna.

Impröma jôra jöpert ñina jö da rü y spo piâra iaysö pur l'bosch. Bel plan, plan, zenza tan ciaculé ruvái ñina sönsom les Slapadures, olà ch'al mët man la gran munt de Fojidöra. Dan da vëi da l'atra pert de Fojidöra se dauril sö l'monn dles munts slaurides, dles Dolomites, cun sü crëp spizà sciöche cristài ócuntra l'cil, sciöche n alté gotich tl gran dom dla natöra.

Zenz y Bert ne pudô sëgn nia plü ji inant, ai messâ sté a ciaré la grandëza dla natöra.

Ai se sëntâ spo jö, se tulô na búna boëcia de ega de vita de raïsc d'anziiana y deperpo che ai se mangiâ val', cunscidrâi i crëp, un indô l'ater y i dijô l'inom ch'ai portâ, dal pröm a l'ultimo.

Plü de na mes'ora ài palsé ailò y

spo ési jüs inant. Pur misdé uröi ester sönsom la Dreifingerspitze y ai pudô araté ch'ai jiss sauri.

Bel plan, plan, zenza bëgn dí ciaculé, jòi un indô l'ater iaysö, Bert danforra y Zenz ia dedô.

Bert, te sü plü bì agn, jô scialdi rudent. Zenz adincuntra tignî l'c'é scialdi di danjö, mo an cunesciô, ch'al â ciamó forza te sües iames.

Vigni tan stôi n momënt chiè pur trà n pü l'fle y ciaré pur chi crëp ia y pur la munt jöyfra. Datrai se l'döra ince a ti ciaré a chi tiers de munt, che ê ailò sö pur chë costa che pascentâ te chë erba cöpta de munt y polif o è ponüs y armerî. Can ch'an va datrai söles munts di tiers, spo vëigun gonót de gran tiers ponüs o impè che armerësc ores alalungia. A udëi chël s'un fejun de morvëia. An uress dì, ch'ai messass bëgn mangé dé y nöt te chë picia erba cöpta y mesa sëcia pur n'en ciafë n pü assà. Mo i à aldi, che n té famëi de munt dijô n iade: "Al basta sce n té tier n'un ciafa n ciapel d'erba al dé, spo n'ál assà."

Sanbëgn, al é da capì, che l'erba de

munt é diesc iadi plü da sostanza co chëra da ciasa.

Bert y Zenz è ruvà sönsum, bel avisa sciöche ai sâ fat l'cunt, incér misdé.

Impröma de döt stöi impè a ciaré incérch, a ti ciaré indô a döta chë corona de munts y crêp incëria: cuntra la nôt y cuntra la sëra les gran munts da dlacia cun sü crêp scûrs nanterite, cuntra misdé y cuntra la doman chi bì crêp spizà y bì grisc, sciöche aodles che mostra al cil. Jö ales basses amirâi i bosc bì vërè y l'bel vërt luminùs di prà y nanterite taçes de ciases, l'pice laur dla man de jënt amesa la gran y bela creaziun de Dî.

Spo se sëntai jö. Al ê misdé y ai se tulô fora de ruchsoch val'da mangé y da bëire.

In chël momënt sonâi misdé a St. Wolfgang y ti atri païsc incëria. Trami dui tuloi jö l'ciapel y periâ. Insciö

àldel da fa chilò da nos. Insciö fajöi y inscio dessun ince nos fa.

Sciöche n Gloria a plü usc i gnôl inmënt chël soné, sciöche n soné vëies dan na gran festa. Can che ai n'aldî nia plü sonân, mangiài súa marëna.

Ai ruvà y Zenz disc a Bert: "Sëgn me lasci mâ n pü dôia y palsi. Al me sâ, ch'i m'ai propi impü stançé incö. I cunësci ch'i ne sun nia plü jonn."

Bert mina: "T'as rajun, Zenz, palsa mâ n pü tö, un dlaurela. A ciasa ro-vunse pa bëgn impò ciámó adora." "Al é vëi, Bert", respogn Zenz, "i sta mâ n pü chilò a palsé y a ciaré incérch. Al é tan bel. Sc'al é sön paraisc tan bel, spo sunsi cuntënt, can ch'i röi sö."

Bert: "Iö vai tratan impü dô chësc col ia." Zirca n chert d'ora sarâl sté fora Bert y can ch'al gnô indô, vëighel che Zenz è ponü.

Al vëgn daimprò, l'chérda, mo

Prozescion a S. Ciascian

Zenz ne dà plü degüna resposta. Bert se spert bëgn dassënn. Al se storj jö, l'tol pur na man, mo ara é fréida.

Zenz, so bun compagn ê jü a paraîsc. Al s'inslëna jö dlungia Zenz y cun les legremes ai edli i stlüjel i edli a Zenz, che i â daverç y ócuntra l'cil, mo morç. Al tol jö l'ciape y i disc l'pröm Paternoster y Requiem a so gran amich, che â messé lascé la vita tles munts y sön chël crëp, che al ti urô tan bun.

Pur les munts àl vit, ales munts i àl urü bun, les munts s'l'à tut.

Jö dai faméis de munt êl spo jü a cherdé aiüt y un de chi é salté a St. Wolfgang a lascé a savëi, ci ch'al ê suzedü, y a tò jënt.

Bert ê sté pro so bun cumpagn cina che al ê ruvè ailò na desëna de omi a l'porté a ciasa. Bert jö dô dlun pitàn.

Can che ai lasciâ la munt de Fojdöra, sonâi a St. Wolfgang l'agonia a Zenz. Chi omi lasciâ spo jö l'mort pur perié pur l'mort, sciöche al é usanza. A St. Wolfgang dijô Bert ala jënt: "Mi plü bun cumpagn ài pudü accompagné pur l'ultimo iade y sön so ultimo iade sön munt. Dô ch'al à udü ciamó n iade sões beles munts y sões beles vals y dô ch'al à pudü aldí pur l'ultimo iade l'sonn dles ciampanes de sù païsc, s'él rot so cör y Chélbeldî l'à urü avëi tles munts dl'eternité."

In chël dé ch'ai l'à supulì, èle sciöche les ciampanes sonass da festa y sciöche les munts incëria sluminass tl plü gran luminùs dl'isté.

In chël dé ch'an supulì Zenz êl inèc, sciöche an ess purdù na porsona, n om, che savô da unì la creaziun col Creadù, che savô da urëi bun y dà rëspeté ci che l'Creadù i â dé.

Fortünà fossun nos, sce inèc la jënt d'aldédaincö, la jënt dl monn dles mascinns y dl tof dla cité savess y uress n pü i jì dô...mo al sarà pa bëgn dër ri!

Can ch'ai lasciâ jö te fossa Zenz, al-

dîn da l'atra pert dla val na trumbëta che sonâ la ciantia:

*Ciampanes à soné,
ciampanes à cherdé
y Zenz à respognü
y l'cil àl spo udü.*

A Bert, can ch'ai jö bel su a ciasa dô la sopoltöra, i gnöl inmënt, ci che Zenz dijô dër gonót:

"I crëp y les munts y laprò l'soné,
les vals y i bosc, la nöt y l'dé,
ai ô pö Idî dagnora laldé."

Sciöche ara é mefo dagnora stada sön chësc monn, inscio éra pu mânec inèc ciamó aldédaincö y ara sarà pa inant, tan dî cina al é jënt fac de cêr y de pel. Al n'é mefo dî ne nia düt sanç. Canta chël, mo al n'é pa de vigni sort, inèc de rî y inèc dër de rî. N pez alalungia ti våra pa bëgn, mo spo rüvi mefo bëgn la maiù pert ia dô les feriades dla purjun.

Dì dijun inèc ciamó aldédaincö: "I pici leri vëgn pià y i gragn lasciun salté."

Insciö éra mefo inèc n iade stada, che duí ê ruvà te purjun y bel avisa tla medema zela. Un sâ tut na vacia y l'ater n'ora.

Trami duí êsi ailò nanter chi mürs frëic y scûrs dla purjun y ai ne savô feter cis ci se dì. Cun la ria löna êsi jüs a durmi.

L'ater dé, can che ai ê descedâ, spo ài impò metü man da baié. Un damanâ a l'ater: "Ciudi éste pa tö ruvè te chësta purjun?" Bëgn, bëgn, un sâ tut na vacia y ai l'à pié y l'ater sâ tut n'ora y ai l'à mefo inèc abiné.

Inurchëltan ne savôi plü feter ci se dì, spo ài metü man da se baié ite. Chël che sâ tut la vacia damana l'ater pur ti baié inré: "Ci ora él pa?" L'ater â atira capì l'purciudì dla domanda, i dà inèc la dërta resposta y disc: "Al é ora da jì a muje!".

Luvaria börna

U'ISSE.

Regules dl tëmp

*Sciöche al é l'jené,
insciö sarà inè spo l'messé.*

*Iuli mess cöje y praté,
sc'an ó spo cunténè sojoré.*

*Can che l'aragn fej na gran tèra,
resta l'tëmp dî ansat söla tera.*

*Rump l'aragn söa tèra,
vëgnel defata plöia söla tèra.*

*Cianta l'pich dassënn,
n'él nia da fa fègn.
La plöia da dumani é sciöche l' bal
[dles vedles.*

*La pröma edema d'agost
dij sce l'invêr é cürt y angost.*

*La rosada d'agost
porta al paür blaa y most.*

*Sce les vidunderes jòra albàs,
vëgnel la plöia tla val y söl sas.*

L'ploan y degan sign. Janmatti Declaro mort l'1884

Un di gran ladins - badioè è desigü sté Signor ploan y degan da La Plì de Marou Jan Matteo Declaro. Duò l'conosciö sciöche bun prou devòt, sciöche flaisigher studiè y scichè, sciöche porsona che s'interesâ dl frabichè.

Nasciü a Armentarora o S. Ciascian, setimo dô dös mitans y dô cater fredësc, da Janbatista y da Anna Maria Tasserin ai 21 de setember dl 1815, éle gnü trat sö plü co ater tla meseria da laota mo t'en gran timur de Dî y de respet verscio la jënt y la roba de chësc monn.

Sües scores àle fat te so païsc, a Trënt y a Pursenù. Consagrè prou l'à l'veesco en la festa dl Porziuncola l'ann 1840. Da caplan s'ale provè da laurè dër avisa a Col de santa Lizia

(1841 - 1846), a La Plì da Fodom o de Suramunt sciöche an dijò a chi tëmps (1846 - 1849), spo dailò cina l'1852 a Badia. Ai 13 de forà èle gnü nominè corat da La Val, olà che al à laurè por sedësc agn. L'1860 vëgnel writ, che al è inè stè "Schuldistríktinspector": bunamenter àle mesü daidè fora l'degan da La Plì col ji a vijitè les scores, dea che chësc ne stô nia massa bëgn y è spo inè mort l'ann dô de setember. Dô la mort de chesc ploan y degan è la ploania da La Plì lëdia y famëi da La Plì è gnü metü Signor corat de Lisciun Antone Trebo dla Granciasa. Set agn dô morile Signor Antone y sëgn à l'veesco nominè suzzesur Signor Jan Pider da La Val y professer de religiun a Desproch: Mo defata s'èle

amarè y mort zënza nianca ester plü rovè a La Pli no. Dea che l'professer de religiun a Porsenù: Signor Antone Trebo de Torr da S. Martin n'en à nia orü azetè chësta dignité y gni ploan y degan de Marou, an enviè y metü l'corat da La Val Signor Declara ai 10. de setember dl 1868. Dô sedësc agn èle mort por na maratia al magun en la festa dla Ss. Trinitè ai 8. de jügn dl 1884 a les cater da doman. An l'à sopeli dan dlilia.

L Prou Signur Declara

Janmatti Declara - an à stritè sce al à ennom Mattia o Matteo y an à ciafè dai libri dl bato che l'pröm ennom è Matthäus y nia Matthias - à fat cater agn de stüdi theologizi a Porsenù y è gnu consagrè fora dal vësco da laota Bernerd Galura.

An li che al è 'n prou dér devôt, che se arjignà dér ca les pordiches y les ores de religiun. Sciöche pordicadù

ele dér chirì. Al Beat Ojöp Freinademetz i àle incè fat la pordica en la Mëssa novela sciöche a zacotagn d'atri primiziancè. La maiù pert de chëstes pordiches è gnödes tignides sö tl'archiv de calonia a La Pli. Al vägn dit che Declara la "lasciâ taiè dassén" canch' al pordicâ. "Sön pergo = greda èle en liun", èle gnu scrit "y te confessional en agnel". Zacotang d'agn devant che al moriss, à l'degang lascè corè na "Grana" nöia con ca 2250 chili, tono "H", benedida dal abate da Wilten dlungia Desproch ai 28 d'auri dl 1871. Plü tert s'èra sfenöda en Sabeda santa y an à mesè ji empara. Ara sonâ trëp plü bel co chera daldedancö, sce ara èince pasè mile chili plü pesòcia. Al pê che la jënt i olgâ de plü y jô plü snel te dlilia laota co sëgn.

Al tëmp dl ploan Declara èle gnu metü sö l'"ciantè zezilian" te dlilia. Püces domënies dan la mort, ch'al è püre t'let, à l'cor ciantè la Thomas Messe dl Mitterer. L'amarè s'â fat

Ci val' de bel! Antermëia 1948

Scolari d'Antermëia 1927

daurì sö l'vider de ciamaena por ascutè ciantàn la próma óta chësta Mëssa y da la ligreza pitále (bradlález) sciöche en te piçé möt. Al i dô grandiscima importanza a de beles funziuns te dlisia, sce ares dorá datrai inçè bindebò dí.

Declara se tomô dér dala mort; sce al è prò en amarè dér stlet, i dôle döt, l'racomanâ al Signur y spo s'un jôle. N'en orëi nia odëi na porsona che mör, è na sort de maratia. Les sopel-töres i gnô inçè scialdi surandades a sü caplagn. Mo tla mort odôle dagnora l'orentè buna y dërta de Chelbeldî. "Valgünes recordanzes ladines" àle stlüt jö, mo nia portades a fin, con les parores: "... mëssun tignì duro cina la mort; mo can che l'obbligo chërda, dessung ester pronti a zede, purci che Iddî chërda."

Col ensegnamënt dla religiun te scora à l'degan Declara albü cotan da fa. Laota à l'guern austriaco proibi l'lingaz talian tles scores ladines: l'ta-

lian è pö laota l'lingaz che gnô adorè -adöm col latin - tla liturgia, te dlilia. L'sottessura saltè fora, è l'degan de Marou sté bun a mëte indó a post y a garanti l'lingaz te scora y te dlisia.

Un incè en catechismo ladin metü adöm a chi témpe da trëi proi dla valada. Sciode che an ne l'à podü surandè da drüche o da stampè. L'ensegnamënt dla religiun catolica è pö öna dles prómes cosses che n prou y minister de Dî suratòl cun süa consagrazion. Gejù à comanè a sü proi y ministri de ji por döt a ensignè la doctrina cristiana: spò a dè i Sacramën. Porchël incè incö ciàmò les tröpes istruziungs denant co gnì lascià pormez ai Sacramën: i pensun al Confirmé, ala Comuniun, ala Confesciun, al Matrimone, ezt. Signor Janmatti tignì der tröp söl ensegnamënt de religiun te scora. Te sü agn gnô tignida dô Pasca na festa, dita "Festa dla Doctrina". Mituns y mitans con sü geniturs s'abinâ te dlilia, i proi damanà

fora, spo gnô i miùs premià. L'prou Declara metô adöm por chesc dè val' püces rimes por vigne scolar y i les liôdant tratan la festa. Ona o dös de chëstes rimes:

1857:

Tresl, Osöpp e la Marianna
Trei da Freines: de Mattì

*L'begin amede sceoucc la manna,
Che menâ da Ceil Iddi!
Eis dutg'trei bell imparè
Pur chesc'se pong ingcou laldè!
A ester prosc'os seghitede,
E d'jì bangn 'ne dubitede;
Dea ch'ai semplizi Iddi i ó bung
E casc' seise bangn' duttg'soucc
'ung.*

L stüdie ladin Declara

Signor Janmattì Declara s'à fat de gran meric por nosc lingaz ladin - badiot. Sciöche püç, àle laota studiè y i è jü dô ala storia de nosta valada. Tles "Valgünes recordanzes ladines" scrites mo nia drücadès da cënt agn àle metü adöm chësta storia y ara è dër interesanta da li: madér che al â na scritöra y en mote da scri nia propi dër da laldè. Sanch de poeta n'en àle

nine nia de stlet. Denant co mëte man la "Storia dla popolaziun ladina" a plata 136 scrile:

"I mla veighi a scomencè chesta pert; a m' orei mete a cuntè e scri la storia di Ladins, da principio incà, olacch'i ne ciaffi no libri no chertes da podei savei val. El me pè chi peie ite por na caverna o vallada strenta, döt imboscada, laprò na scûritè senza löna y steres; olach'i mes mà palpè, ji in tastascocche dijiun - por m'arram-

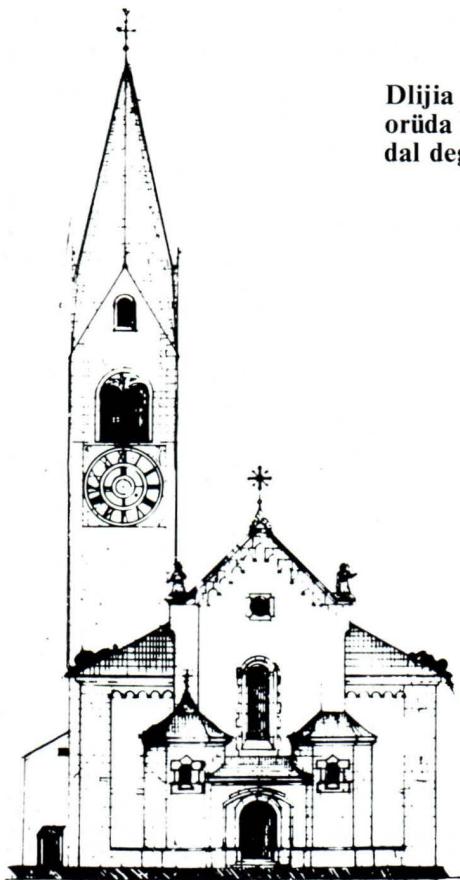

pinè a na rama o raisc da me tignì. Mo olacche degügn à ciàmò porvè a s'infidè, messi la vaighè ite y ji danfora... Se sà, ch'i me pò falè y i me falerà ci cutang: morvöia? Can ch'ung và l pröm por'ng lüch foreste, desert, zenza trù e semena, che l condanerà sce el ne ürta dlunch a jì la derta semena y la plü cürta? Spezialmenter sarale i grangn storizi stüdià critizi, che me salta sólo cresta, ch'i ai sbusarè, sfalzè y dezipè la storia y ai ma fantinè... Iö intan m'la goderà sce val-gügn porta dô val de miù, de plü sigü, tler y fondè y plü daimprò alla veritè. Ci chilò sarà bengn aplicchè l moto den pagang nia dal cervel grös (Horaz Ep. I 6768) sce te sàs chilò val de mi: vi! Scenò sist tan bun: azzeta l mi!"

Dl rest ringrazierai de cör a vignun, che corege mi fai y met' impè dl falz l dert. I à bele dit da prinzipio che nüsc vedli, nüsc prüms antenati nen è gnüs fora dla tera de nüsc paisc scocche i cureç de Störes; mo ei mes estr dainzai bondernà arlerch y sntà jö te chestes cavernes inantr Lagacciò, Lavarella, Sass dla Crusc, Montijella e Pizz

da Peres... inantr Gherdenaccia Pütia y Sas dla Porta. Denant che val persones o coloni ai metü pè te chestes valz daite da Flaurenz y Mantena todesca, nè se podunse imagine nosta val atr che na gran boscaia de legns vedli granac, cianaç che fraidì y laite atri legns, che ordieia y cresc dainfora. Inantr ite atri legns, brujes, trognores, sassungs, majareis, rôs, da crep y dales eghes dai rüs, dai temporai, slavattades jö les pares y i pareis dles munts da na pert dla Granega y dall'atra; vignetang 'n lech dall'ega stuada sö dales regozes che s'à lascè jö por in tan de cenç d'angn y i à engravè dant a les eghes y ai rüs, sternizzi de sassungs, lignungs, graves, rós, majareis, raisc, zopp, trogneres, besties crepades, acopades, frades o in scheletri d'osc seç.

Y ci abitanti èle illaota por la vall di Ladins? Na popolaziun numerosa de bisches, serpentg, dragungs, de lûs, laurz, cerf, conestri, de corv, valtùs, duli, cornidles, varioui, cruttungs, aquiles rosses y fosces. Punsede-mo ci orrido illaota a piè da Mantena y da

**Dlijia da La Plì,
orüda enscio
dal degan Declara**

Flaurenz ite por chestes valades imboscades, intravaiades senza strada, senza tru, senza semena: ite por Marô imboschè, la val dal Plang, Plaies, S. Martin, Lungiarù, La Vall, Badia, Armentarola y sura Collmaledett. Al è morvouia che valgûgn s'à intopè y enfidè ite inanter chestes besties prigoreses, crudeles, che manaciâ la mort a vigna vare. Punsede y conscidrede la desfarenza da sen a illaota...”.

Declara à daidè Janbatista Althon a mëte adöm valgûgn de sü libri! “La roda”, tröc “Proverbi” è sü.

L'pröm liber ladin “Storia de S. Genofefa” à dè fora M.D. l'an 1879. Na storia de S. Nothburga è incè da

vël gnöda metöta tl lingaz ladin, monia gnöda stampada.

Al è ciamò encö cotan de raimli - metüs adöm da nosc gran Ladin -: raimli por les festes dla Dotrina, por Mësses noeles (por chëra dal Beat O. Freinademetz 1875; di proi Zeno Maring y Aloisio Sopplà 1878; di proi Signor Franz Konrater da Biei y Florian Palfrader de Prè y Alfonjio Videsott da Jù 1882) che è incè gnüs stam-pà.

Val centenà de pordiches ladines y traduziuns de Lëtres pastorales di Vë-schi da Porsenù por la carsëma y por d'ater è incè da ciafé tl archiv dla calonia da La Plì de Marou.

L'architet Declara

Che Signor Declara â ligreza da fabrichè vëgnun lasura, sce an alda che ël i â dè la sbürla y l'slöm a fa sö la dlijia nöia con val ciases che alda laprò (calonia, scora, ciasa dl mone) a La Val. Tröp è bele arjigné cà, can che al è gnü cherde a laurè a La Plì de Marou.

Ailò s'ale dì ala lungia porvè de laurè por trà jö la dlijia - almanco l'toch sot i pontins - y la fa sö ten stil neo-roman. I scioldi por l'gran laur è bele scialdi adöm. Mo spo èle mort. A La Plì èn de cuntra a trà jö la bela dli-

jia. Chi scioldi an plü tert adorè por restaurè la dlilia y por arjignè ciampaines nöies l'an 1907: ciampañes ch'è spo pùc agn dô gnödes mazades adöm y dades jö por fa canuns de vera.

I sclüji chësta cuntada con val'paroress de Signur degan Declara. Bunalementer i â vël daidé pormez a nosc gran poet dotur Tita Alton les beles parores: "O prosc Ladins, d'osc bel lingaz tignide cunt!" Ai laurâ pö tröp adöm: see ai è, incè trentecin agn endalater por l'dè de so nadè.

Signor Janmatti da Costadedoi enviëia i ladins ad avei coraje tla vita y de ne desmoncè mai la miù arpejun de sü vedli: vire la Religiun cristiana catolica.

A plata 309 y 228 de sües "Recordanzes" scrile: ...“ang veiga ch'i Ladins nen è de pasta tendra e se lascé

oje sauri da süs idees... demez... ala stà fremm, che nousc antenati ladins... à porte con se l'prinzipal tesoro dla Religiung crist. catt. pura é netta e s'là lasceada in arpejung. Se nen essung arpè atr da nousc Vedli che la S. Religiugn catolica, essung arpè assà! Che se mantignung chesta e la osservung, spo n'arunse grang mseria no in chesc' no in l'atr mon. (Salmo 127,1-2) «Beati duttg» chicche à timur d'Iddì, che va pur les trades de sua Religiung. Ingsceou te mangiaraste 'l laur de tüs mangs e t' es beato e te staras bengn!"

"O prosc Ladins, d'osc bel lingaz tignide cunt" y l scroan "Os bugn Ladins, d'osc gran Idì tignide cunt"!

*Signor Merch
La Pli*

L'pröm auto a Antermëia 1948

Proi dal sanch ladin badiot nasciü defora decà

An é bugn a mostré sö che la valada de Marou-Badia à albü - o che al é gnü batié te sües dlijies - nia manco co en 380 proi. Ci buna tera! Sie la grazia a Dî de chësta scincunda! Che Vël nes dëide da i olghé y da i respedé ciamó de plü pur s'en mirité d'atri. Che vël nes dëidi a lauré ciamó de plü empara por so onur y por l'bëgn de nosc spirito y de nosc corp!

Te chëstes listes vëgnel mostré sö, che i ladins-badioù i à inçè defora decà dé la vita a tröc mituns y i à scinché ca al sorvije sant de Chëlbeldî: Chilò i proi che à albü te d'atres valades o païsc l'pere (P), la uma (U), l'nëine (N) o la laa (L) nasciüs da nostra bela val.

N.B.: i medieji: l'pröm: ann de nadé;
l'secundo: an dla cunsacraziun;
l'Terzo: ann dla mort.

A. PROI vîs col pere y la uma ladins

1. Heinrich Videsott, Mantëna tod.	P.S. Martin - U. Badia 1912 - 1937 - La Val
2. Dr. Alfred Frenes, Bornech	P. La Val - U. Al Plan 1928 - 1952 - Balsan
3. Marcus Irsasa CR, S. Laurënz	P. Badia - U. La Pli 1934 - 1963 - Mantëna/Fell
4. Dr. Antone Agreiter Misc. S. Ujöp S. André/Pursenù	P. Antermëia - U. S. Martin 1934 - 1958 - Mill Hill
5. Lois Valentin Misc. S. Ojep, Falzes	P. Colfosch - U. La Pli 1941 - 1968 - Porsenù

AA. PROI def. col pere y la uma ladins

1. Pire Gasser, Onies	P. Rina - U. Al Plan 1848 - 1873 - 1913 Ahornach
2. Msgr. Nazio Canazei Sales., Porsenù	P. Badia - U. S. Martin de Tor 1883 - 1909 - 1930 Vësco - 1946 China

B. PROI vîs col pere y la uma ladins

1. P. Fulgens Tolpeit O. Cap., Ratschings	P. La Val 1902 - 1931 - Schlanders
2. P. Bartholomäus Rubatscher SJ, Desproch	P. La Val 1907 - 1936 - S. Paul/Eppan
3. Joanes Pramstaller, S. Laurënz	U. La Pli-Longega 1912 - 1936 - Ehrenburg

4. P. Wilhelm Declara O. Cap., Sterzing	P. S. Ćiascian 1915 - 1940 - Bornech
5. Joseph Declara (fré de P. Wilh.), Sterzing	P. S. Ćiascian 1918 - 1942 - Solbad Hall
6. Josef Bertrand Vollmann CR, S. Martin de Tor	P. La Pli 1921 - 1946 - Surafurčia
7. P. Erminio Pizzinini O. Franz., Selva/Gardena	U. La Ilia 1925 - 1953 - Cavalese (TN)
8. Paul Pezzei Comboniano, Mühlbach	P. Lungiarü 1944 - 1975 - Graz

BB. PROI def. col Pere o la Uma ladins

1. Iaco Frenadimez Gen. Vic., Rorëi	P. Badia ? - U. S. Ćiascian 1794 - 1816 - 1970 Trënt
2. P. Clemens Wieser O. Franz. Laiun	U. Badia 1800 - ? - ?
3. Hermann Mühlechner, Seckau (A)	U. S. Martin de Tor 18/1850 - ? - ?
4. Antone Rubatscher CR, Neustift	P. La Val 1752 - ? - ? - 1834 Neustift
5. Franz Tasser, Rorëi	P. S. Ćiascian 1876 - 1899 - ?
6. Georg-Philipp Rudiferia, ?	P.S. Ćiascian 1750 ? - ? - ? - ?
7. Pire-Paul Cosnter Comb., Soraruaz	P. Corvara 1878 - 1904 - 19?? Africa
9. Hermann Sorà, Onies	P.S. Martin de Tor 1883 - 1906 - 192? Lienz
9. Vinzenz Pedevilla, Neustift (Stubai)	P. Rina 1900 ? - - 1943 ?
10. Josef Michaeler, Fonés	U. La Val 1912 - 1941 - Dänemerk
11. Aloisi Dejaco, America	P. Lungiarü ? - ? - 19??
12. Francis Dejaco, America (Fré de 11.)	P. Lungiarü ? - ? - 19??
13. P. Alessio Bernard O. Cap., Gries/Fassa	U. Badia 1885 - 1904 - 1957 Trënt
14. P. Erasmus Ferdigg O. Cap., Mantëna tod.	P. La Pli 1864 - 1893 - 1945 Meran
15. P. Felizian Ferdigg O. Franz., Fonès	P. Rina 1900 - 1924 - 1966 Balsan
16. Pire Prouschi, S. André/Pursenù	S. Martin de Tor 1911 - 1935 - 1970 Tils

17. Ludwig Giellaruzzi, Desproch	U. Colfosch
1904 - 1927 - 197? Trins A
18. Josef Erardi, Falzes	P. La Val
1921 - 1947 - 1981 Falzes.

C. PROI vîs col *nëine o la laa ladins*

1. Engelbert Pedevilla, S. Laurënz/Sares	N. S. Martin de Tor
1912 - 1949 - Pens. S. Laurënz
2. P. Alfons Krapf O. Franz., Teis	L. Antermëia
1913 - 1940 - Braies
3. P. Cajetan (Josef) Decal O. Cap., Lijun	N. La Pli
1915 - 1941 - Neumarkt
4. Josef Knapp, S. Laurënz	L. Pli/Pliscia
1921 - 1944 - Porsenù/Dom
5. Franz Pedevilla (fré 1.), S. Laurënz Sares	N. S. Martin de Tor
1919 - 1942 - Fügen/A - degan
6. P. Dr. Antone Ellemunter O. Cap., Braies	N. La Pli
1930 - 1956 - Balsan
7. P. Rupert (Alois) Ferdigg O. Frz., Fonès	N. Rina
1935 - 1959 - Obermais
8. Dr. Alois Ties, Ahornach	N. Lungiarü
1935 - 1961 - Porsenù/Seminar
9. Ernst Knapp (fré de 4.), S. Laurënz	L. La Pli - Pliscia
1935 - 1961 - München
10. P. Bernahrd Ties O. Franz., Ahornach	N. Lungiarü (frè 8.)
1944 - 1976 - Sançiana
11. Dr. Josef Kronbichler, Bornech	N. S. Martin de T. - L. Badia
1946 - 1971 - Porsenù
12. Joannes Kronbichler Mis., Bornech (frè 11)	N. S. Martin de T. - L. Badia
1947 - 1974 - Kenia
13. Leonhard Steger Misionar de s. Ojep,
Surafurcia	L. La Pli
1939 - 1966 - Pakistan

CC. PROI def. col *Nene o la Laa ladins*

1. Paul Obexer CR, Fonès	L. Badia
1901 - 1927 - 1978 Neustift
2. Joannes Obexer (fré de 1), Fonès	L. Badia
1890 - ? - ?
3. Pius Krapf (fré C 2) CR, Teis	L. Antermëia
1910-1935-1973 Bornech/Neustift

D. PROI cun antenaç ladins

1. Josef Benedikt von Rost (Raas), Prinz y vësco da Chur (Schweiz), nasciü ai 7.2.1616, vësco da Chur.....	1677-1693
2. Dionysius von Rost, nasciü ai 14.1.1716, Prinz y vësco da Chur, cina	1754
3. Alphons nobile von Rost, Prolot da Neustift	1721-1728
4. Joseph nobile von Rost, mort a Sançiana	1805
5. Joannes Piazza-Frelegg - S. Martin de Tor	1600-1700
6. Joseph nobile Piazza-Frelegg.....	1700-1800
7. Joseph Antonius Graf Piazza.....	1700-1800
8. Caspar Ignaz Piazza.....	1700-1800
9. Joseph Graf Piazza-Frelegg	1700-1800
10. Dominicus Piazza, mort	1774
11. Stephan von Mayerhofen, Badia	1700-1800
12. Joannes Melchior von Mayrhofen.....	1700-1800
13. Stephan von Mayerhofen	1700-1800
14. Balthassar von Mayrhofen, mort curat a Lijun.....	1681
15. Paul Prach CR-Neustift, mort a Falzes	1662
16. Propst Albert II Prach CR, mort a Gries/BZ	1781
17. Propst Leopold II Erlacher CR, mort a Neustift.....	1784
18. Joseph Rubatscher	?
19. Michael Mayr, mort a Steinach.....	1715
20. Joannes Pizzinini curat, mort a Montan/Auer.....	1884 ca.
21. P. Hilarius Ittaler Hieroniminiano, da Longega? Prou y mëssa noela a Al Plan	1733
22. P. Martin Alneider O. Cap. Tluses 1929: 1961 Spitol Balsan.	
23. P. Albin Pescoller O. Cap. Kiens 1941:1968 Spitol Bornech.	

La Pli, ai 18.8.1984

Signor Merch Graffonara

Te scora.
L'maester damana i mituns, sce ai
sà da cunté sö cosses, che an vëiga
nanter fora.

Nane: "Spidl".

Tone: "Vider".

Ujöp: "Cristall".

Mo l' maester, pêle, n'é nia ciámó
cuntënt cun chëstes respistes.

Spo él Hilda che alza la man y dij:
"L' büsc dla tlé, siur maester."

Sön Gardenacia cuntra Sas dla Crusc

T'altom.

Regules dl tëmp

*L'sant al cerf pô dì,
sciöche l'altonn à da gnì.*

*La löna de setember pô inè dì,
sciöche l'altonn à da gnì.*

*Él ciāmūrc y rehli che se tira
é l'invèr nia dalunc, mo daimprò.*

*Sce les vidunderes s'un va dër adora,
spo él l'invèr che pô se fa pòra.*

*Sce s. Lüca é morjel y ciālt,
spo n'é l'invièr nia plü alalt.*

*S. Martin, o ch'al à la nëi,
o ch'al la porta.*

CORVARA incö y zacan

Inc' a Corvara vëgnel vign' ann tröc calëndri ladins. Al n'é nia ma jënt vedla ch'i cumpra gian, mo incë familiés Jones mostra tröp interesc pur chësc liber che cunta y mostra de vigni sort de retracè plö o manco vedli de nostra valada.

Canch'an rajona de Corvara, pënsa düt a n païsc de turism cun de gran utì, ustaries, punsiums, garnîs, butëghes, tavernes, lifè y ciamò düt ci ch'à da fà pur acumentè i grüm de furesc che vëgn chilò adarlerch d'iste y d'invêr.

Mo da i retracè che metun chëst'ann tl calënder pon udëi che Corvara fô n iade n pice païsc da paur, an pò bëgn dì l'plö pice de düta la Val Badia.

Sc'an pënsa che Corvara é a 1558 m. söl mér, pon sauri s'imaginé tan püch ch'i ciamp purtâ y tan de fadia ch'al urô ester pur fà crësce n pü' d'orde, n pü' de faves y val' soni. N retrat dl 1930 mostra ciamò de gran ciamp.

Aldedaincö pon dì ch'an n'un vëiga plö degûgn. An po ester cunténè sce al vëgn ciamò sié jó i prà da ciasa. De chi da munt n restel sambëgn tröc da sié.

La jënt da Corvara da zacan viô de sùes straciaries y savô ci ch'al urô di sparagné. An pò bëgn dì che la jënt fô laota dër de religiun. Sc'an va tles püçes ciases vedles, ch'al é ciamò, veigun de bi criscè, chedri de S. Maria y d'atri sanç, bucà dal ega santa, santes

Corvara incér l'1930

**La ustaria dl
Kostner cun so
personal dau 60 agn**

da pasca y memories de morc tacades sön parëi de stüa o metüdes adüm te de gran tofles. Sc'an pënsa che l'païsc fô tan pice, messun dí ch'i proi n'é nia sta tan püc.

Te chësc secul unse ma albü na mëssa nuvela sola, chëla de Siur Vigo Pitscheider da Sciüz dl 1970 y, sciöch an pò udëi danfora, n'un saral gnanca plö n atra tan atira.

Da documënè sigüsc pon cumpedè sö tl tëmp passè bëgn 14 proi. Urun in cùrt i nominé pur tigni sö l'record ince t'i tëmpesc ch'à da gñi.

1. Mati Pezzedi
nasciü dl 1623. Dal 1658 al 12 - 3 - 1682, dé de süa mort, él stè curat da La Val.

2. Iaco Pezzedi
é stè a Calfosch dal 1688 al 1706.

3. Giovani Mersa
Nasciü dl 1701. Dl 1723 él jü pro i capuzineri y à ciafè l'inom de Pater Rogerius. Dal ann 1759 cina 1768 él stè miscionar y curat a Münster tl Sbaiz, aulà ch'al é mort ai 25 - 12 - 1769.

4. Bustain Mersa

nasciü dl 1711. Dl 1733 él jü prò i capuzineri y à tut l'inom de Pater Aemilian. So laur fo pordiché y confessè. Al é mort cun 31 agn a Mühldorf te Bayern ai 6 - 1 - 1743.

5. Casper Costner

nasciü ai 12 - 12 - 1738. Al é gnü cunsagrè prò dl 1764. Dal 1766 al 1769 él stè caplan a Lungiarü, dal 1769 al 1772 caplan ia in Fascia, dal 1772 al 1788 curat a Col de S. Lizia, dal 1788 al 1801 curat a Urtijëi. Sot ad él él gnü fat sò la dlijia da sëgn. Al fô na porsona dér studiada, suradüt tles cosses de religiun.

6. Sepl Pescosta

nasciü ai 5 - 1 - 1758. Al é stè caplan a La Pli de Marô, a S. Martin y jö n Badia. Danter dui iadi al laorè a Urtijëi. Dl 1796 él jü sciöche caplan di suldas pro na cumpagnia de scizeri te Vinschgau. Dal 1803 cina süa mort ai 6 - 9 - 1837 él stè prò a Corvara, aulà ch'al é ince supuli.

7. Lois Pescosta

nasciü dl 1802. Dl 1828 él jü te cunvënt prò i capuzineri cun l'inom de Pater Timotheus. Al é mort a Bronech ai 27 - 12 - 1847.

8. Ziprian Pescosta

da Plaza de sot (dla Fia), nasciü ai 11 - 10 - 1815. Al é gnü cunsagrè prò dl 1841. Al à laorè te n valgügn posè sciöche caplan y sciöche beneficiat ia in Ampëz. Al é stè spo cina l'1877 sciöche «Hofmeister» te na contea tla diozeja da Trënt. Dedô él stè caplan a La Plì de Marô. Al fajô pert dla Commission pur l'ërt y i monumënc storizi dl'Austria. Siur Ziprian fô na porsona dér scicada y fo instës n bun depënjadù y zipladù. Al é

Siur Pire Mersa de Merscia da Corvara

mort a Ehrenburg ai 31 - 5 - 1889.

9. Vinzenz Mersa

nasciü ai 21 - 1 - 1821. Al é gnü cunsagrè prò dl 1853. Al é stè caplan a Pichl te Gsies, spo curat a S. Pire de Laiun. Dl 1875 él jü te cunvënt prò i Serviten cun l'inom de Pater Nicodem a Desproch, aulà ch'al é mort dl 1906.

10. Conrad Mersa (da la Züffa)

nasciü ai 25 - 11 - 1821. Al é gnü cunsagrè prò dl 1845. Al à laorè a S. Cristina, a Urtijëi y a Ciampidel. Al é inèe stè curat a S. Pire de Laiun. Al é mort a Čiavalésc dl 1874.

**Siur Pire Antone Agreiter
de Merscia da Corvara**

**Berba Antone Agreiter, pere de
siur Pire Antone, nascü a
Antermëia 1838, + a Corvara dl 1903**

11. Pire Mersa

de Merscia dessura, nascü ai 8 - 11 - 1836. Al é gnü cunsagrè prô ai 26 - 7 - 1863. Al é stè caplan y provisor a S. Martin, curat da Reba y cunfessur dles Monies a Bornech. Dal 1881 al 1893 él stè curat da S. Ciascian y dal 1893 al 1915 curat da S. Martin. L'ann 1915 l'al dada sö y spo él ciàmò vit 4 agn a S. Martin, aulà ch'al é mort ai 26 - 5 - 1919. Siur Pire-cunesciô bun l'Beat Ujöp Freinademetz cun chël ch'al fô inçé parentè. Dala China ti âvel scrit n valgunes lëtres che süa proneza, Tarina Pitscheider de Merscia tégñ sö dütaurela.

Siur Pire fô n prô che ne sconâ degünes fadies, al fô devot y dër de cusciënsa y daidâ fora düè chi ch'al pudô. Gonot ti menâvel al

Beat Ujöp de beles Ofertes, che él y chi da S. Martin ti dê de bona man. Sò cunfrè, Giovani B. Adang, che fô na porsona de tröp humor, ti dijô «der Münzenreiche» (chël da scioldi).

12. Giovani B. Adang

(sò pere fô sciacher de pels), nascü ai 15 - 1 - 1839. Al é gnü cunsagrè prô ai 28 - 10 - 1864. Dal 1866 al 1876 él stè caplan a S. Martin, spo él stè Espositus a Antermöia. Pur na maratia di nerv al messè jì pur val'tëmp tl spitol da Hall. Canch'al é stè vari él stè caplan a La Ila y a Luttach y spo dal 1893 al 1902 curat a S. Ciascian. Dedô él jü in punsiun tl spitol di vedli a Piculin, aulà ch'al é mort ai 14 - 5 - 1915. Pur

Siur Batista de Peter da Corvara

val'ucajiun scriol inè rimes ladi-
nes. Da stè in cumpagnia fòl dér
chirì, ciudi ch'al savò dagnora da
la cuntè.

13. **Giovani B. de Peter,**
nascü ai 26 - 5 - 1855. Al é gnü
cunsagrè prò ai 20 - 3 - 1879. Al
n'à nia laorè tla Val Badia, mo
tres foradecà; a Prettau (Türes) a
Nußdorf (söl Inn), a Pichl (Gsies)
y pur 11 agn a Baumkirchen (Ti-
rol), aulà ch'al é mort ai 25 - 8 -
1916. Al fò n prò dér devot.

14. **Pir Antone Agreiter**
de Merscia dessura, nü de Siur
Pire Mersa, nasciü ai 23 - 4 -
1871. Ai 29 - 6 - 1895 él stè cun-
sagrè prò y sü prümz posè da ca-
plan é sta S. Martin (1896 - 98) y
La Pli de Marò (1899). Dal 1901
al 1911 él stè caplan a Steinhaus

(Türes) y spo pur 37 agn alalun-
gia curat a St. Madalena te Gsies.
A gauja de süa surdité al messè la
dè sö mo al é ciamò vit ailò pur 8
agn. Al é mort dô na vita de laur
ai 9 - 4 - 1956. Te la santa da
mort vëgnel Siur Pire dér laldè: al
fò n prò che peria dér tröp, che
educâ i mituns y i jogn a na vita
religiosa dér sintida y sinzira. Tl
tëmp ch'al é stè a Gsies al pudü
acumpagné a l'altè 5 primizianc
de süa cùra y bëgn 12 jones é jü-
des te cunvënt.

Al à dagnëra dlaurela pur düè, jè
gonot a ciafè i püri y savô dér da i
consulè. Suradüt tratan les düs
veres âl desmostrè d'avëi n bun
cör y na bona man pur düè chi
ch'â, te ch'èl tämp, de gran crusc.
Canch'al fò caplan a S. Martin ti
scriòl gonot al Beat Ujöp Friena-
demetz y al â cunservè pur dan-
gnëra n gran amur y na gran ve-
neraziun pur l'gran Misionare
da Oies. Sön süa santa da mort
stal scrit ch'al à albü l'Beat Ujöp
sciöch catechist y ch'al é jü a sco-
la a S. Martin da sò berba Pire
Mersa, mo ch'èl ne pò nia stime-
né, ciudi che ti agn che l B. Ujöp
é ste a S. Martin fò Siur Pire Mer-
sa curat a S. Ciascian. Da stlü jö
ch'èsta ligna de proi pudense inè
nominé nosc prò y compaejan da
incö.

15. Siur Vijo Pitscheider

al é ch'èl che cumpëda 15. Chilò a
Corvara ti vëgnel dit mà insciö
ala bona "l'Vijo" y düè sa chi
ch'al é. Al é nasciü sò Sciüz ai 19
- 7 - 1944 sciöch cuinto müt de
na familia da paür. I maestri che
l'à albü te scola se n à tosc intenü
che l'piè scolar â de bones cuali-
têts y fò n müt dér sauri. Purchël,
canch'al é jü a studié, te tröc de
nos èl nasciü la speranza ch'al de-
ventess n prò y insciö ela inè sta-

Maria Agreiter, n. Mersa, uma de siur Pire Antone y só de siur Pire Mersa, + a Corvara 1910 cun 76 agn

da. Ai 5 de lugio dl 1970 él stè la bela mëssa nuvela. Dùc à daidé la festa cun tröp laur, bries y spëñures, desmostran inscio la ligrëza d'avëi inèe indô a Corvara n'prò. Cun gran bona urentè y ligrëza àl metü man l'Vijo sò laûr. Al é ste n ann caplan a Burgstall, 2 agn a Badia y 4 a Urtijëi. Spo él stè l'veesco che l'à menè a Roma a studié sociologia y dantann al ruvè sü studi y à ciafè l'titul da dutur.

Sëgn laora nosc Siur Dr. Vijo Pitscheider a Balsan sciöch espert de problemes soziali. Nos da Corvara ti aodun furtüna y sodisfazion te sò laûr pur l'bëgn dla jënt y a unù de Di. Nos s'aodun inèe ch'al ne sides nia l'ultimo prò te nosc païsc, mo che la jent de Corvara, ch'é tan plëna de laur y fistidi pur i bëgns materiai, n ciafes almanco indô un tl secul che vëgn. Monies da Corvara n'él al-

dedadincö frisc degünes, mo iö arati ch'al n sides stè n valgünes tl tëmp passè. Al é plö ri da les ciafè fora. Iö sun ma stada bona de n'inresc fora trëi.

Dües fô surus dl pere de mëda Maria de Col ch'à sëgn l'eté de 83 agn. Chëstes dues monies denant che jì te cunvënt à inom Maria y Tarejia Kostner. Maria fô monia tl spitol da Sterzing y Tarejia a Bludens (Vorarlberg). La terza monia fô Maria Pinter dai Sanc, nasciuda ai 15 - 8 - 1887. DL 1912 éla jüda te cunvënt cun l'ynom de Schw Guidolina. Al' é morta jona ai 22 - 8 - 1918.

La meseria de proi y monies se lascia bëgn sinti dlunch dassënn. Üna dles gaujes é sigù chëla dl bëgnester ch'un te n iade arjunt, su-

Tereja Mersa de Costa da Colfosch cõga de siur Pire Mersa, + 1927

radüt dô l'ultima vera. N'atra gauja sarà bëgn incè chëla che les families é sëgn tan püch numerojes. Sc'ala va sëgn cul bëgnester bel plan jöpert, pol ester che la jënt devëntes indô n pü'manco materialista y ch'ala vais indô söpert cun la religun.

Lëtra scrita pur tudësch dal Beat Ujöp Freinademetz a Siur Pire Mersa

Dér stimé Siur Jorman!

J sun indô debit de se di giulan,
purchël toli la pëna tla man.

Ala fin de mî lunch iade de 125 ores ai incuntè nosc portanöies dla Misciun cun osta lëtra y laprò chëla d'osc bun, stimé caplan. Ci ligrëza! I messâ uramai pité da udëi sciöch la bona jënt de mi S. Martin, ch'i ne pudarà mai desmentié, cun sü degns proi danfora me desmostra tan de amur, a me ch'i ne me l'miritti gnanca. Ci gran oferta da na te' picera comunità, dldüt nia rica!

“E fructibus corum cognoscetis eos” (Pudarê i cunësce da sü frùc). Chilò èl ciamò n gran tesûr da ciafè na fede che porta operes.

Pois chësta generosa oferta jì sö sciöch'inciënji al tron de Chél Bel Dî y gnì jö sciöche plöia de grazies y benedisciuns sön chi da S. Martin y sön sü dui bogn famëis, “ut pastor una cum grege sibi credito ad vitam perveniat aeternam” (ch'l famëi pois ruvè ala vita eterna cun l'tlap che ti é stè surrandè). Les animes de chi che pur osta oferta gnarà salvades tla China scraiarà al cil pur damanè pur os misericordia, “melius quam sanguis Abel” (plö ciamò co l'sanch d'Abele).

Iö sun sëgn a Peking y dal zentro de chësta grandiscima cité de imperadûsc se mëni chëstes mies lignes. La nöt dan l'dé di morè s'él gnü cupè dui missionari; zirca 30 ladruns, armà cina ai dënz, é roç ite te üna de nostes plö beles comunitàs de Cristiagn y dô zirca 10 menüc murî i dui bogn cunfresc te sò sanch.

Un s'à ciafè 13 ferides de curtél y l'ater 9; sües ciamëjes ciarâ fora sciöch'an les ess bagnades ite tl sanch.

Nüst Cristiagn scraiâ dal dulûr y ne urô plö lascè de pité. Zirca la terza

Aloisia Ploner da La Val, 43 agn
cöga de siur Pire Agreiter, + 1944
a 71 agn

**Siur Vijo Pitscheider
l'dé de süa mëssa nuvela**

pêrt de nostra Misciun é plëna de chisc ladrüns; plö misionari à bel'messè se defène da chisc lotruns, gonot s'él bel'gnü tignì dant l'erma de mort, mo cina sëgn ti sunse dagnëra sciampà mâ cun na gran pora.

Chisc dui ch'ai à cupè é sta i prümz, mo al ne sarà sigü nia i ultimi; nos un propi nostes miûs comunitàs de cristiagn a mez a chisc ladrüns y chilò ne pò l'misionar durmì gnanca na nöt sënza pinsir. Chilò vël l' "quotidie morior" (vigni dé me tocla da muri) de S. Paul. Dea che chisc faç vëgn massa prigurûsc m'ai tut dant de me tó sura chësc gran iade a Peking pur jì dales autoritêts a damanè iustizia. L'misionar mëss sambëgn incè

ester arjigné a na mort de sanch, la salvëza dles animes n'é païada gnanca cèra assà cun la vita dl misionar; ois Chël Bel Dî, che gnuñse aratà dëgns dla mort dl martirio; mo impò damaña la prudënça ch'an fistidiëls danfora pur l'tëmp ch'à da gni.

Sce gnarun daidà dal Protetorat tudësch, sperunse che chësc fat se lasces arcuncè ia. An mëss savëi ch'i tudësc à tut ite n port de mér y à chilò tröpa forza, mo sambëgn nia "propter Christum tantum" (tan pur l'Signur).

Tla cité de Peking él stë fat sö na beliscima catedrala; in plö él chilò trëi dlijies y indüt 4.000 cristiagn catolici. Iö à udü tröp fora pur l'monn, mo gnanca chilò a Peking ne ciafi val'

plö de gran co la dlijia catolica, mâ
ëla sola pò implini l'cör dla porsona,
a Roma sciöche tla China. Mo an pu-
dess pité, pité legremes de sanch al
pinsir che nüsc 400 miliuns de çineji
foss destinà al infér.

Purchël se prëi, stimé siur jorman,
“per viscera misericordiae Dei nostri”
(pur la gran misericordia de nosc Dî),
daidesse salvè animes, pur chèles che
l'Fì de Dî à dè sò sanch.

Mo pur osta gran buntè dess l'cil se
paiè miliuns d'otes.

*In SS. Cord. Jes. et Mariae
(ti santiscimi cörz de Gesù y
Maria) osc jorman in debit de
ringraziamënt*

*Siur Uj. Freinademetz
Peking, 3 - 12 - 1897*

Scrit dal maester *Agnes Clara*
~~Lezuo~~ da Corvara

I scolari da Corvara dl 1914 o 15 cun siur Abramo Menardí y la maesta Rosina Vantsch da Rina

Chi de Col da Corvara: na familia da paur da zacan

**Vijo Cajarin
da Corvara**

Maria Pitscheider n. Agreiter, só de siur Pire Antone, dan süa čiasa, cun 4 de sües mitans y la fancela + 1960

Familia de Fornata - düèc morè

Pastrogn da La Val

Či à pa nosta valada messé s'un sté fora?

Te na pert de chësc calënder vëgnel scrit val'dl ploan y degan Janmattî Declara, mort a La Pli de Marou l'ann 1884 (dan 100 agn).

Al pô ester che un o l'ater side cu riùs d'aldì ci che al à lascé endô, scrit tl liber "Valgünes recordanzes ladines" sóles desgrazies tomades ite te nüsc dodësc païsc dla valada ti agn passà, denant ch'al scriess l'liber; ci che vël à ciafè fora y aldi cuntàn te sü agn de vita.

I ne tolun fora, ci che Declara cunta dl laur, di prighi, di strabac, che nüsc vedli antenaç à messé sté fora ti "bundernamënè", tles veres, ti laurs da runcé fora i teràc salvari; i ne tolun

nia fora de so liber, ci meseries che nüsc peri à messé doré; ci gröm de cûtes, che ara i tocâ da paié cun l'diejo i frùc dla tera: l' "diejo" al convënt da Suneburg por plü de 700 agn alalungia. L'prou, nasciù a Costadedoi da S. Ciascian, lalda gonót i ladins por la gran bona bunté, por la lealté, por la fede sterscia tl Signur. Chësc i à diadé porté l'péis dla vita ai ladins.

Sce al vëgn baié de desgrazies - plü co ater dla natöra - les vëiga signor Janmattî gonót sciöche castighi de Dî y les cunfruntea ai castighi dl vedl Testamënt. Sce l'popol de Dî, Israele, se destacâ da so Signur col mal, messâ chësc defata se n'intënte coles desgrazies, che i tomâ ados y ai periâ indô pordenanza... y i castighi s'un tirâ de mez.

Stomedemo chi che chël é!
L'cunescëis oramai düc

Ossi y so compagn 1945 a Feltre

Aih! La jént d'aldédaincö s'la tol pa gonót tan lesiera cun ciò che l'patrun de döt y de düè se damana da nos. Ch'i n'en udunse ite massa tert, ciò che fala! Y l'plü da fa pórà sarà ciámó chël, che tröc ne vëiga nia plü ofeja a Dî tl mal y mina che döt sie "lezito". Tomé tl paltan pô vignun y toma vignun, ma a tröc i sàle plü bel laite y n'en ô nia dér savëi de gnì fora. De té jént é da mené picé.

Val'sóles desgrazies dandadöt naturales a nüsc antenaç, udüdes y scrites sö dal Declara: (plata 256 y ennant).

"Ti témpe de té disordini (scommuna y interdit sura döt l'Tirol a gauja de Margarita Maultasch... an ne lasciâ nia plü l'Santiscimo te dlilia, an ne podô nia plü ciasfè zerti Sacraménç y ater) gnêle ciámó flagelli y castighi dal cil laprò. L'ann 1338 jorâle dal Asia pur l'Ungaria... l'Tirol schires spaventoses de gragn saioç a rovina dles campagnes. Ala fin d'agost de chël ann èsi ruvà tla val dl'Adesc. In san Berto jorâi inc in quantité y grandëza

nia da crëi da Balsan ite. 14 dis àle albü da joré tres chël gran gröm. Dales 9 da doman cina da sera jorâi tan spësc, ch'an udô apëna l'sorëdl, da bel sarëgn. Olàcce ai se lasciâ jö, mangiâ sö döt: erba, blaas, lëgns... N ann dô, 1339, da d'altonn êl gnü n diluvio de plöies, eghes, inundaziuns sceucche l'altonn passé, 1882 (Declara à metü man so liber "Valgunes recordanzes" l'ann 1884), ch'à ruviné l'Tirol. Da Tlüses a Balsang ite s'en è düè... da Neumarkt a Tramin dött un n lech... an ne conesciô plü fora l'lech da Caltern... in chël medemo ann de merz êl borjé jö Marang; l'ann dô de setëmber Desproch; 1346 à i Boemi mettu Marang in cënder...

Ai 22 de setember 1340 èle gnü l'altra squadra de saioç pur Puster verso Porsenù y Balsang y à albü 21 dis da passé tres con sua armada. Chisc i mangiâ finamai dados la iesta y l'mantel de sëda ales Signures (I scrivan è dla minunga che chi saioç n'en ess pa encö rî o dî da mangé jö chi tan

Giuvani y Gotardo d' La Costa da S. Ciascian

Familia Frontull

de borbuns a chësc ëres che é bele o nia ciámó “Signures”.

L'medemo è indô suzzedü l'1441. Chilò messâ duttg salté cun mazzes, fanes o massaries de ram a tlocoré y scraie pur i spriguré dai ciamp y dales vignes. Ulacch'ei passâ o se lascea jö sura nöt, rovinâi dutt cung sua pazzié... soung chëstes roines èle gnuü ng ann dala fang, cearestia... fang saràle inèce gnuü da chell che a chi agn èle resté fora sorëdl: al n'à dè püch, el plovô de conting y el ne podô garaté y maduri deguna blâ tl'Europa. Troupa jent è morta da fang.

Dl 1244 èle tromoroc spaventusc pur dutta l'Europa... Ng ciampànì a Balsang â ceaffé na sfessa deng brac lergia. Can ch'el tramorâ gnêle sur semia che l'dê sorëdl da bell sarëgn. Al sgriccea ad aldì o li seucch i flagelli de Iddî illaota gnê indolater, che la pura jent ne podô rvé ang pu de pesc e baldezza.”

Declara cunta inèce che chi agn èle naota tomé tan de nái y tan dî alalun-

gia, che en S.Vi (ai 15. de jügn) èle ciámó nái a Pursenù.

Declara cunta inant: “Intan 4 agn dedô èle pa impermó gnuü l'dér castigo: la mouria foscia. L'1448 s'éle pié tra jent na variora foscia: anzi madoranzes dla grandëza den ü. Na pert morî te püces ores, na pert stê ailò sceucche indormendis trei dis.. cang ch'ei metô man a baié, morii. I duturs ne savô deguna medejina decuntra; el è ng castigo d'Iddî... Na letra gnuda sura l'meer ca fesco a savei ch'l plovô rumanus tla Persia, lappò canç y fuç che burjâ munts intieres. Barches da Genoa ess porté chësta marattia y da che citté se fossera deslariada fora inèce cina sö da nos.”

Declara cunta che al è bele l'flé che i la tacâ, spo sanbëgn, l'baié cun na porsona.

“Te zertes valls dl Tirol èle rsté appena la sesta pert, in genere appena la terza pert de jent in vita, él mort fora ceittes oramai intieres. Al è ceamò ste

la pest o la möria dl 1636, ulacche chi da Welsberg é gnüs a chirì y cì ceaffé aiut per mezzo de S. Maria de Marô... Mo la gran mouria dl 1348 é stada y gnüda desmontiada ia passa 500 angn.

T'a S. Ciasciang cuntan ceamò ch'ang l'à odüda gnang sount Ciampidell ite cina in Rudalamora: dangjou in forma dna donzella: l'spiné âla sceucche na motra... Da Biei ite udong gnang la mouria sceucche n ciarù ceucce. Chi da Cianins è scam-pà sön munt: sólo Freina... Ng veccio dijò: "Pur me ne pàiel plou la mouia", y é rste a ciasa. "Can ch'i m'ung sente, me toli ng linzó incearia y peie da Badia fora."

Chi sön munt ciarâ da Piz da Costadedoi jou y udô l'pure veccio vistì da blanch ciancantang verscio Badia... ed é ingcandenó tomé y resté soung tru.

Ala Val cuntung che illaota sou Aracionei è n nene y ng fi maridé cun 8 creatöres... fomena y filiolanza mortg. L'om jonn va fora insom chi coi, crëi d'osservé ciamó de vîs valgó. Al scraia: Segn sunse ciamó iö y l'veccio nene. Ing cajo che muriun ince nos, ceaffeise la tlé sott vistì ite. Gnide a se tó cì che lasciung! – Dô n pezz ang ma bell ceaffé la tlé sott vistì y chi dui intrami mortg..."

Ei tignô y disceo ince a chi temp, che chella tribulaziung straordinaria è segn dla fin dl monn. Spo jê la jënt dang estremo all'ater. Na pert jê dô ai disordini, se jettâ tl pantan di delitti y divertimènc; ei orô beire l'ultimo gote dles pasciungs... ei negâ Dî, maledî sua vita y se borborâ tles ceattines de vigna ligrezza. Atri all'incontra tomâ tl'ater estremo. Chisc sperâ de smorjelé l'ira de Dî cung blott oraziungs y cun marterjé l'corp. Da chisc s'âle formé i "flagellanti", che bundernâ ingcearc a tlappades y prozesciungs pur i païsc y les ceittes in someia de turcheri y zingaindri, se battô, se flagellâ cun strumentg de metall... se la-

scieâ jó sui jenedli incrusc cina che l'sanch sprinzâ. Tan plou ch'ei desterminâ l'corp, tan plou sperai de plaché Idî ...

Ei insegnâ ince falsités y eresies: cioè che so sanch se moscedâ col sanch de Gesù Cristo y fasceo avëi por-don di piçìa zenza cufesciung... Ta Suramunt alla Plì y a Col élle ciámó la scola di battudi...".

Declara stlüij chësc capitel y disc: "I à porté la storia de chisc castighi... pur recordé che de té vijites da Dî ne dess jì desmentiades ia, mo s'les recordé y laprò porvé de fa penitënza y bunté in osservé i Comandamènc de Dî, che à pa dagnora flagelli assà pur man.

Salm 74,9: "Les brosces de funznen é ceamó jotades; duttg i picciadus dl monn ng ceaffarà da beire."

*Siur Merch Graffonara
La Pli*

Paurs

Aldide tan de tiers che al è gnü dé dant dan da 100 agn te nosta valada,	308,
muli y müsc	9,
gran bestiam	5450,
cioures	1382,
bisces	7178,
Porcì	101,
ès (sanè)	400.

Cotan de tiers n'en aràn gnanca lascé scri sö no pur i sciampé ala cûta. Y encö?

(da Valgünes recordanzes ladines)

MISCÌ da Longiarü. An vëiga ñiamó cogoi de siara

L'invêr.

Regules dl têmp

*Sc'al é vërt da Nadé,
él da Pasca dlacé.*

*L'mëis de jené
dij sciöche al é l'messé.*

*Jené dess ester frëit y tler,
sc'al ó ester n dër invêr.*

*Da s. Maria de forà
va l'invêr ia o ca.
Sc'al é bun ñialt y tler,
spo vëgnel ñiamó l'invêr.*

*Forà dër frëit y da nëi
porta l'aisciöda, chël é vëi.*

N iagher scri

Rudi Ellecosta da Colasc

Dan trec agn él gnü fat a pè de Val de Ciastlins na gran stala, 10 m lungia. Da entrames les perts de beles cianées da taché tiers. L'ann 1942 él gnü jö na roa, l'à fraciada adöm y engaada ete. L'ann 1945 s'ànse punsé valgügn iagri da ciaé fora de chi lens y fa sö na ücia da jì ete a palsé y adasosta dal rio tomp.

Fata sö l'ànse en 3: le vedl Bianco da Pliscia, Jepele dal Casun y iu (Rudi de Colac). Le len co ea sora üsc de stala ia, portâ cösc mediejo: A 1894 A. Cösc ànse endô motü sora porta dla ücia ia co é ciamó aldédancö da odëi. Cösc ea Anton Agreiter de Socherle, pere dal Simele. L'ann dô él sté Milio de Lipo, co comanâ la

ciacia, co â fat en contrat con le Comun da fa sö na ücia por i iagri sön Fojidöra. Le Comun dèa ca döt le lignan, co gnèa adoré, mo spo dô 20 agn messâra passé de propriété al Comun y i aigri mëssâ spo s'la afitê. Le medemo ann ànse spo valgügn iagri en S. Maria dal Ciöf te ostaria dla Gran Ciasa fat le contrat con le maester da zumpradù da fa sö cösta ücia.

Le prîsc s'âl fat 400 L. al dé por él y 350 L. por zunpradù y él i fajea spo la spëisa.

L'ater dé èsai spo piès ia a meter ma da lauré. Le lignan messâ gnì taié jö dal Gran Parü sön che pert de Braies. Taié gnêl de gran lens; con i plü bì toc zonza rams gnêl fat tapi da fa sciànores por le têt. Con l'ater gnêl sié fora parances de 10 cm grosses cun na gran siëia trata a man. I toc plü cörc èl i zompradùs enstësc co portâ sö da sëra, can ch'ai lasciâ vëies.

Les parances lungenge ài iu strëflé sö con le ciaval d'en iagher, co l'à enlò a munt.

L'ann 1945, atira dô la vera, él i soldàs taliagn co emprestâ fora ai paurs i müsc, ch'ai â ciamó, cina che l'esercito ea endô bun da se trà sö y se meter adöm. En tal él ince ste le paup da Torpei co â soratut y cösc sâ spo porté sö i sotrac dla ücia, che n iagher d'Al Plan â fat te söa fabrich. Al ciariâ da 100 a 120 kg al iade. Dô ch'al â enpu palsé y mangé sön munt, jël ciamó jü jö dal Gran Parü n pér de iadi a porté sö sciànores. En döt àl fat 10 operes y davagnâ 1000.-L. al dé. La fundamonta dla ücia â fat en moradù talian te 3 dis. I zumpradùs â fat 72 operes. Le tiscler da meter adöm i sotrac n'â fat 6 y ciamó 2 le moradù da müré fora le forgheré.

Por ciámin él en ró de eternit 3 m lunch. Chél ài iu porté d'Al Plan sö y n'é nia ste n bun laur. Ai 7 de setember é stada la ücia roada da fa. Ai 8., en s. Maria, ànse spo valgùgn iagri fat la inauguraziun. Da jì sö, à vignönn mossü porté val'. 4 â en scagn porom, d'atri 2 sâ partì la mësa y spo i atrì le patuc de ciásadafü. Da marëna él gñü fat còlasc de ciámurc y 48 balotes valgamia granes.

Ci che nos àn avanzé, él pô ste le famëi co â roé da mangé. De chisc co â tut pert a cösta festa, sunse ciámó cater: chës döes ères co â fat da marëna, Tone dal Majun y iu. I atrì pal-sa belo düc tla pêsc de Chelbeldio.

L'ann 1947 d'aisciöda él gñü n bel dé dui soldàs da Bornech ete sö Tor-peï a se dô le müsc. L'ater dé da doman, can che le patrun jèa a prodei, è a endô le müsc dan stala. Dô da n pez gnea endô 2 soldàs a s'al dô. Ai â

dit, ch'al i ea ciámó sciampé en chë séra. Sce le paür foss ste furbo y l'ess paré sön pastöra, spo n'ess plü degügn damané dô, mo a porsones ones-tes ne i tómeres nia ete. L'ultimo iade ch'al é gnü lizité la ciacia de Mareo, él ste n om de Comun co â ofrì 5 ranesc plü co chél scior co l'à albüda en gröm d'agn y â lascé fa trec laurs. Sc'al foss ste n foresto, co s'ess moscedé léite, n'ess chél scior mai zodü. Mâ dea ch'al ea ste n om de Comun, se n'âl albü a mal, ch'al â lascé. Spo é resté él l'afitadin.

Al ne foss nia ste por i tó la ciacia al scior, mo dea ch'al i gnea enmont, che al païass massa püch de fit, n pü da i la mené sö. L'ann dô por fortüna s'âl ciafé n scior poar, co â spo sora-tut cöstes groaries. Dea che les spëi-ses ea tan granes, che le paür ne i po-dea nia plü dô y cösta é la lerité. Spo â chél scior comané da fa sö na ücia

Paul dl Mone da Colfosch al à plü medaies co Göring

por i iagri sönsom Val de Ciastlins dlungia les üces vedles.

Les peres y le saurun por fa les fundamontes ea damprò dal post y ensciö ea inçe le bosch por le lignan co gnea adoré. Al ea çinamai en trù ch'ai podea mené le material con le ciaval y n gratun. Gnu fat él 90 operes da zumpradù, 130 da muradù, 120 d'atres, 76 da ciaval che l'afitadin à fat la gran pert con so ciaval. Chës döes üces ea scialdi granes anfat. Te chëra de Fojedöra êl 4 lec, te chëra de Ciastlins mâ 2. A me mo vëgnel enmont, che chël scior ài mossu paié scialdi trepes operes a cunfrunt dai iagri de Mareo. Le laur da moradù, co é gnu fat pa entra-

mens les üces, é çiamó aldédancö da odëi, dea che borjè jö è mât ci co ea de len. I scriè y le gratun dla ücia de Ciastlins é çiamó aldédancö da odëi sö da Pire de Col sura Curt, mo pro la ücia de Fojedöra él mâ plü valgûgn testemoni.

Plü dadio, ci ch'al gnea adoré por la munt de Fojedöra, messâ döt gni porté sö sön le spiné. Sc'al èa ia en tier lassö, paiâl apëna la mëia da porté jö la cern. Aldédancö pôn raité con l'auto cina te ciampëi.

Tla val de Ciastlins, olà che al èa en tru ch'ai podea mené con le ciaval, él aldédancö çiamó na semena, ch'an stonta da passé a pè. Ensciö s'èsera müdada te chisc 94 agn.

Familia de Zenio di Mone - Colfosch

I misionars söl monn dla dlacia

Dan 10 agn, al 19. d'otober, él gnü beatifiché nosc gran patriot Ujöp Freinademetz. L'medemo dé él ruvé al onur dl'alté ince l'vesco de Marseille Mons. Eugenio Mazenod. Chësc vësco à metü sö i misionars Oblati de s. Maria Imacolata. Al á ortié misionari pur dör l'monn.

A nos s'interescëia les misciuns dl Canada dl nord, olà che chisc Oblati à lauré y laora pro i Eskimos, che vir döt l'ann tla nëi y tla dlacia.

Inanter ite oressi cunté valch dl misionare Fr. Gerhard Kraut (tudësch), che cun döta süa malsanité à lauré ailò 45 agn y é mort a l'été de 86 agn. An vëiga che l'fréit ne copania la jënt, mo la fesc plü sterscia. Punsede, tan vedla che la jënt vëgn a Al Plan amesa "l'Rauhtal".

Sce t'ós savëi plü avisa, olà ch'al é l'post de chël ch'i scrí, ciara söla cherta orafica dl Canada dl nord y chir l'rü Mackenzie, l'lêch di schiavi. l'post Providence, Resolution, Aklavik y atri.

Dan 50 agn él zirca 30.000 Eskimos destenüs fora sura l'nord dla dlacia cun l'medemo lingaz y plü dialeç. Cun so müs da mongoli tradësci süa descendëenza. Ai vëgn dales fréides munts dla China.

I Eskimos fesc üties de dlacia, cun n cortel fat apostà tai la dlacia in cadrì y i arcuncia sö. Insciö él daite plü da sciafié co defora, scebëgn che nëi y dlacia n'à mai mené cialt (da desparé mënera bëgn datrai cialt. An disc ince: denant che la nëi mënés cialt, s'un våra), mo ai mëss ciaré che la temperatüra restes sot a nul, scenó mëtl man a rogo.

Ciasadafüch y stüa é düt un. An dorm t'en sach de pilicia. Les ères cujina pësc y tee y inviëia ince d'atri pro mësa y inscio àn la cumpagnia y

cancalé barati indô jö y va t'en n'ater post. An mangia scialdi cioce de balena blanca, che é dër grassin. Pur l'fréit de chël païsc mëssel gnì mangé dassën gras.

Mâ chi che cunësc l'païsc, l'clima, i tiers y la vita dl nord sönsum, pô se fa pormez, pur i atri resta furesta la vita di dlaciuns che ne delega mai.

L'Eskimo é bun de ester dis alalunga cun fan sön trù, al é bun de durmí tla nëi, al téggn fora de gran burasches y témpestes, al aspetta cun pazienza ch'al àis furtüna cun la ciacia y can che ara capita, mëssel sgobé dassënn.

Fr. Gerhard minâ impröma, che chë jënt ess n cör sciöche na pera. Vire tres tla dlacia i fesc crüdi y zénza misericordia. Zenz'ater ési ince ospitali y dëida fora, mo ai te mënt ince dant y t'aroba fora.

I Eskimo à ligrëza cun i mituns, mo sc 'ai cunësc che na creatöra n'à nia vita lungia, ési ince bugn d'i copè, inscio ince les mitans, sc'ai se tém, che ares ne ciashi nia da se mari-dé.

L'él à la potesté y l'éra n'à nia da di. Söl iade se porteres düt l'patük sön na vëta menada incèr l'frunt y söl spiné l'pice te na tascia de pilicia. L'Eskimo à na zerta superbia, dea ch'al téggn fora la vita tla nëi y tla dlacia, gonót zenza n lëgn o na brüscia. Ai coiona i blanç, dea che chi adora tan tröpes cosses superflues.

Can che l'surëdl slumina sö la nëi, fossel pur un de nos l'prigo de gni verc. L'Eskimo sà da se daidé. Can ch'ai à da mangé, dormi cunténç y à la buna löna.

I Eskimos é ince religiùsc. L'Crist söla crusc ti fesc impresciun, dea ch'al à patì y é gnü imbruncé söl lëgn.

L'artist
Johann Pedevilla
cun na statua dl
SS. Cör de Gejù

Dea ch'ai é dér tröp söl iade, ne pòi nia avëi na istruziun regulara. Ai respeta l'misionar, sc'al é bun da baié so lingaz, rí da pronunzié. I Eskimos é paziënç, bugn da sufrí y mör cun coraje y speranza.

Zënsa avëi imparé l'lingaz vëgn Fr. Gerhard mené de chi versc, n jore de 3000 km. Punsede a nosta chertaorafica: pro l'Italia stal scrit: 1 a 3000, pro la Germania y al Francia 1 a 5000 y laià 1 a 20.000, largüres y di-

stanze, ch'i ne sun apëna bugn da s'imaginé.

Pur 45 agn àl lauré tl nord inanter misionars franzéji, gonót tormenté da ramatisc, ch'al se varì cun applicaziun dl'ega (Kneipkuren), dí alalungia rot jö, furesto pur l'lingaz, mo al à gonót porvé, che Chëlbelidí ne tralascia nia tles situaziuns critiches. Al messâ s'ausé a mangé pësc süt, arbëies, faus, soni dainré, durmì sòla dlacia cun rames d'aidin sotite, impé

de pone sön madroc morjì.

D'isté n'él apëna trëi mëisc zënsa dlacia y ailò cun n'ciatl tropical. Da s. Maria dal Ciüf él gonót bele la prüma burasca de nëi. Dal tëmp' ciatl crësel de vigni sort de patüc, mo sorüces, romuns y pöresc s'un aroba na buna pert. La broja ruvina gonót l'orde y l'avëna apëna somenada. L'erba siada mëss gní plü iadi óta, scenó vegn l'fëgn da müfa. Tiers pòn tignì, sc'an à na stala buna ciälde y assà da ojoré. Sc'an n'à nia pié pësc assà pur tarëgn, mëssun i pié plü tert sot la nëi y la dlacia fora.

D'invêr pòn udëi cïna a 600 omi a pié pësc söl lêch di schiavi.

Te 50 agn à Fr. Gerhard fat l'sartù, l'cargà, fant da paür, fant da cïasa, fant de barca, sigat, mënaçians y mäjinist, n'dér fatutto!

I cians é de bugn cumpagns pur ciacia y pur custudi les staziuns misionares. Cïnamai tles gunfedades dla nëi se ciafi l'trù da jì a cïasa. A chë moda ti ài salvé la vita a tröc misionars. Nia ert soporti i colpi de sü patrums, mo nanter vëi feji vera y datrai se mordi a mort. Gelosi se ciüfi tles orëdles, tl polan, tles iames y s'mord tla müsa. Dea ch' al i sà bel, se drami pur n'tô de cér. L'sanch da lù ne se lascia nia gorné, mo al ti dà ai cians incè forza y furberia. Zënsa chisc cumpagns fedeli ne fossel apëna mitl de vire te chël païsc dal frëit polar.

Cina ch'al n'è i cians, messâ les ères porté cun na pinta incér l'frunt i gran pëisc. Impormó i sciacri dles pels à cundüt adalerch i cians. Ai fesc l'laur sciöche chilò da nos i ciavai. D'isté ciafi manco da mangé, dea ch'ai à manco da fa, mo ai snüfelnëia düt l'dé intoronn y ciara olà ch'ai pô rumpi ite a se tó val'. Al sonn dl'Aimaria (sirenes) feji n'concert sciöche l'malan ti pestass sólo coda.

Cun 7 mëisc vëgni metüs pro, 4 o 5 cians dla medema sort, dea ch'ai

fesc i medemi movimënc y se soporta plü sauri. I plü furbi y i plü scicà vëgn ciolà dant. Fr. Gerhard gnô düt mat da mëte pro i pröms cians. Un tirâ inant, l'ater indô, un a man ciampa, l'ater a man dërta, spo s'inzoli indô y se dà na morta. Cians adora na man sigüda da i rovène, sc'ara va, dagnora l'medemo laprò. Sce un à ligrëza coi cians, se feji dër purmez, sc'an i dëida fa damat cun valch de bun tla man.

I misionars jogn se desmentia plü sauri chi da cïasa y s'aüsa ite tla vita di misionars.

Fr. Gerhard adorâ i cians da cundü la lëgna, da jì a pësc y da cundü a cïasa cì ch'al à stlopeté.

Fox àl inom n té cian, che ciafà l'fostü tla nëi y inscio ti àl salvé la vita a deplü. 80 km al dé él bun da fa n té cian. La scuriada vëgn mä adorada can che ai se mord, pur i despatri. Cina a cënt toè (de lëgna) cundüji purmez ala spona t'un n dé. Da oje él bindebò de problem. Sce n cian toma, n'él nia plü bun da lovë sö, an mëss l'tó pur la coda y l'col y l'trà sö. Cina da sëra se davagni 6 kg de pësc, che vëgn desdlacià sö dlungia l'fuch. Dan l'iade ne ciafi nia, dea che ai mëssass peté sö y ai se stan- ciass defata, Sciöch'al é incö la marëna, pur i cians, inscio él indoman so laur. Can che ai à mangé y boiü, se pëti tosc da na pert, se brobora adöm y dorm. Bun 10 agn él bun de fa so laur n té cian. Da ti fa la fin a n té cian vëgnel les legremes, sc'an pënsa, tan de sorvísc ch'al à fat pro vigni frëit, da vigni tëmp, cun fan y cun sëi.

Inèc dal maiù frëit pô la dlacia se sfene y an pò tomé t'ega. Ailò mëss l'compagn atira provede pur i písco moi, scenó fossi t'en pêr de mincük stari y dlacià.

I ciatlà dla nëi é oramai n meter lunç y 25 cm lerç. I pröms iadi, che an va impara, splunfun surafora tla

Mituns da scola da S. Ciascian

nëi cina ch'an n'à imparé da fa de gran vari cun les iames indalater. Cun nüsc schì ne pudessun fa nia, dea che la nëi é massa tëindra, an jiss massa sot.

L'proviant da gnì zruch vëgn lascé indô a mez l'iade. An l'taca sön n'lëgn o prô de l'ciavé sot tla nëi, cun borëis suraia - pur l'tof da borjè - mo sigüsc n'ésun mai dai lûs da fan. Döes cosses àldel da podëi se lascé jö: n post da plan dlungia peciós y lëgna da impié assà. Ch'al é rî da fa fûch, n'àn bria da dì. Un che n'i sà nia l'mote, adora magari na scatura de fulminanti. La lëgna é da nëi y da broja y tümia. Ara düra codí, cina che la flama verd inant.

Forchëta y cazü mëss gnì scialdà pro l'fûch, scenó pôl suzede, che ai taca pro i slef, y i mëte snel tla boëcia,

scenó se desfréidel sön trù. Sura l'gröm de budischescher vëgnel destenü na tovaia y can che düt é arjigné, se fejun pormez soi jenëdli. Dancà s'apratun y ia dedô se dlaciun. An s'ój spo söl'atra pert y zapurëia cun i pîsc. Dô na picia oraziun s'impéiun la pipa; ia pur l'dé ne vâra nia, dea che ara foss atira dlaciada. Dô cëna s'la cuntun ciámó n püch, sciöche la vita va. Inèc proi cun l'natural delicat à tignì fora n frëit de 50 gradi. I pësc proved pur la spëisa, i tiers de bosch cun süa pilicia proved pur l'guant.

L'fûch toma adöm, al vëgn dit la corona, i misionari s'ijopa ite te cûtres cialdes, i pîsc cuntra l'fûch, l'èé cuntra la nëi, sciöche pësc arcuncia un dlungia l'ater. La lôm dl nord fesc morvëies sciöche la fata morgana.

Dalunc àldun ladràn i lùs; degüna têma, nüsc ciàns i para inmalora.

I aldi ciarpodàn tla nèi: al é i ciàns che dô l'pròm sonn va a chirì les frogores jö dla "mësa di riç". Un se ponn sön mi pîsc y insciò unse intrami dui cialt.

I indiani mëss avëi n bun natural, dal maiù fréit destiri i pîsc fora dla cûtra y rossla sciöche cioc.

Al mët man de novëi, na cûtra de nèi se cûr pro, no t'armöre, scenó ciafeste la nèi tla müsa. Plü stlet fossel sc'al rumpiss fora na burasca, ailò foss chi che dorm al prigo dles tizes. Rames y lègns podess copé jënt y ciàns. Cina sègn n'él dlacé o mort da fan degun misionar, mo la cûtra dla dlacia rota o l'tiro dles eghes à fat murì val'un dan l'ora. Ester él bëgn na vita da ciàns, mo cun düt l'rematisc, i strabac y l'fréit, dla fan y sëi, tagans y muscuruns d'isté, él la vita impò sana y bela.

Sun dlungia l'lêch di schiavi. Söpert mëss les barches gnì trates da jënt. I pëisc mëss gnì portà cun cordes. I indiani se mët n ciol incér la frunt y é bugn de porté a chësta moda plü de 200 kg, mo ai mëss pa tignì l'cé ruduntassö, scenó él prigo da se rumpe l'col. Ti postè, olà che l'ega toma cun gran forza (Stromschnellen), ti àl costé la vita a deplü misionars. Da Resolution demez mëss gnì cundüt dô l'nezesciario pur vire, tut fora cér, pësc y lègna. Trëi edemes alalungia mëssi datrai aspeté cina che la burasca s'archita. Tratan se mangi sö l'proviant pur l'invèr. Sce na barca va tl saurun y se fóra ite, él düc che salta fora tl'ega, desciaria la pocaje y sbürla inant cun la forza dles sciabes.

L'ann 1913 à i misionars Oblati de s. Maria Imacolata pudü se lascé jö pordementer, dô che dui, baià sö dala jënt, è gnüs copà - un é jü sot tla dlacia y n'é mai plü gnü udü. Impò n'él tres de chi se prenotëia de

buna orienté pur porté l'Vangele ala jënt plü sö insom dl monn.

N vësco à dit: "Iö crëi, che can che Chëlbelid à despartì l'ega dala tera, chilò tl nord ega y tera è restada moscedada adöm.

L'ann 1928 à Fr. Gerhard fat la próma prôa col bastimënt söl mér. Chësc bastimënt é gnü finanzié dal Papa dles misionars Pio XI. Al é 15 m lunch, 5 m lerch. Al portâ l'inom Notre Dame de Lourdes. Fr. Gerhard se puzenâ instess l'Dieselmotor y ailò gnêl tan fosch fa früm, che i mituns di Eskimos s'un sciampâ sciöche dal malan, can che ai l'udô.

L'ann 1931 à Fr. Gerhard l'onur d'avëi 4 vëschi sön so bastimënt bel infurnì. Ai à palsé sot tendes. Da doman êl les ciampanes - sirenes - che cherdâ i indiani ailò incëria ales funziuns.

340 km él da fa cina a l'ater port dl mér. Ai va a cunfermé. L'cianté di Eskimos ti scherza les orëdles a Fr. Gerhard, che sà da cianté y da soné l'armonio. Al pënsa al làder de sü ciàns al sonn dl'Aimaria. I cunfermà ciafa n gosté, che ai tol ite söi jenëdli y dedô s'i tolef cun él söl bastimënt pur na spazirada. Sciöche mituns placi cun les mans y salta pur aria, al s'i tém oramai. Un de chisc cunta, ch'al à copé sües ères, üna indô l'atra; al l'cunta sciöche al ne foss nia val'd'extra. Ci ch'al orarà ester pur formé na cosciëenza cristiana a chësta jënt!

Pur la stlü: Düt i misionars che va pur l'monn a convertì la jënt, fesc de gran sacrific, mo chi misionars tl nord y tla dlacia n'en fesc ciámó de maiùs co chi che va ti atri paísc. An capësc, ci idealismo, che al ó ester pur porté l'Vangele cina sön-som l'monn. Periun che i angeli i acumpagnëis, che l'Beldi ti dàis sanité, paziënça y vita lungia pur salvé tan de animes salvaries.

a.c.

La ciacia al galeder

Storia de Pire Comploj, che disc: "na cossa veramënter suzedüda"

La ciacia al galeder é dessigü üna dles plü beles ciaces. A udëi chi bi vici de munt da d'aisciüda, co ch'ai jora incérch y cianta, se jora ados y spo indô dainciarà. Al é düt n jüch d'amur d'aisciüda, can che i dis mët man da gnì plü lunç y la nëi mët man a dlighé. Al é l'jüch d'amur dl galeder pur la iarina, ch'al mëss ciaré de davagné.

Can ch'al n'é dër püè galedri, spo ne vëgn pa chësta ciacia gnanca dava-
erta y i iagri pô mâ jì a i ciaré, mo
nia i stlopeté.

Can che al n'é indô deplü, vëgn la
ciacia daurida pur n pêr de edemes
d'aisciüda, la maiù pert da mez mà
cina ai ultimi de mà. La ciacia dl
gran ial é gonót chinescdé denant.

Dan Pütia ca, cuntra Börz, él n
post, olà che i galedri sta ion. Ailò
n'él pa bëgn vign'ann.

Da chë sajun él ince magari plü
pücia nëi, cis sc'al n'en fesc pücia.

Jan àl inom chël iagher, che cu-
nësc corassö chi posc tan bun co sües
gofes. Bel adora vâl sö a durmî te val'
tablé, olà ch'ai à lascé ciamó n pü de
fègn da l'ann passé.

Can che i galedri mët man da ciante,
é Jan bele dadî lassö. Spo pôl ti
mête averda y se chirî fora bel ci un
ch'al ó.

Can che an é ruvà söl jù, olà che la
strada va inant cuntra la val dl'I-
sarch, vân na pica chér d'ora a man
ciampa cuntra l'gran crêp de Pütia.

Olà che l'trù mët man de jî sopert,
élé, tres a man ciampa, n peciò, no
propri un di maiùs. La pröma taia pô
ester de n pè, mo no dessigü. Chësc
peciò é dramé jö, él, cina a na zerta
altéza. A ci moda pa? Lascede ch'i
prôes de s'la cunté.

Jënt jôna da S. Ciascian

Marëna da noza - Maria - Vijo Glira S. Čiascian

Jan ê bele da n strüf sön munt, can che i galedri â metü man de cianté. Mo la ciacia n'ê nia ciamicó daverta.

Defora da tablé cayjö, untra l'jù, val'pro 50 metri sot a trù jö, te pré sura l'bosch, gnél vigni dé n galeder a cianté.

Jan lâ tosc albü tofè fora ël. "Ci bel gran coscio", se punsâl, "chësc é danz mi ël! Apëna ch'al vëgn dauri la ciacia, mëssi pa mâ fa snel denant che n n'ater vëgnes pro a me l'fumé!"

Al ê dër dessigu n bel tier. Magari l'plü bel dla bachëta zënza urëi bravé massa. Purchël paiâl la möia de s'la fa sigüda.

Finalmënter êl inèe gnü l'dé ch'ai â dauri la ciacia.

Bel söl'ora che i gai mët man de cianté, lël sö Jan, se vist snel, se tol l'stlop sôla sciabla y forayjö dal peciò, che n'ê bëgn nët nia dalunc.

Al se pëta jö sura l'lëgn, aspetta n pice strüf, cina che l'gial jora adalherch.

Olà che al ê arsi, êl n té pice col, n

ciüch o l'ater olà che l'galeder rudâ ia y ca y al ê mâ mitl de l'udëi picàn sö n iade cun l'cé y n n'ater iade cun la coda.

Mo l'maiù malan êl che l'peciò â tan de rames jö dapè, che lasciâ udëi püch y nia.

"Mostri de rames chilò", se punsâ Jan, "da dé al diau! Aspedet'mà os! Chilò vâra almanco saurì da fa n mitl."

L'prüm dé dla ciacia n'era gnüda adaldé da fa nia. Jan va zruch a se fa val'da gusté y ia pur l'danmisdé se tolel l'manarin y vëgn cayjö dal peciò a l'puzené jö dër bel.

Jan se punsâ indô: "Ah, sëgn! Sc'al foss mâ bel anfat, uressi ch'al foss bele da duman."

L'dé ê bëgn lunch ël, mo tla finada vëgnel pa impò inèe da sëra. Al vëgn arjigné na buna cëna pro n bun mez de vin, ché l'ater dé êl n pü da sté sö.

L'bécher mëssun bëgn inèe mëte a ji jö. An ne sà mai nia. S'la indurmidi ia foss bëgn val'dér da parenté êl.

Trà sö l'bécher é na picia bria y al ne sprigura degügn.

Les ores da séra n'ó bëgn mai passé, mo l'iagher dess avëi paziënza.

Pur trà ia l'tëmp plü snel, tolel ca n liber y mët man da lì, mo al ne sumënia nia tröp. Incér mesanöt se lascel spo ia y stlüj i edli...

Al é püch passé les trëi da duman. Sö alalt mëtel man da albié.

"Ah, finalmënter! Chësc à urü ester val', ël! Ah, sëgn galeder! Ailò sön chël parëi él ciámó n bel post pur te, sce nia ater ne fala."

Cun na gran ligrëza, tl chit dla nöt, stlüta sö Jan. Al fesc plü snel ch'al é mitl da se trà val'indos.

Eco! Al è bele defora da ciásota. L'cil é plütosc curì da neures y al tira na té picia aria. Mo bel él impò, inèce les munts y i crëp plü dalunc é plütosc türgheri.

Al pëia indô iayjö da so lëgn y al tirass gion n cighe, mo al é proibì. Al pudess l'ater iade jì düt in "cracau". Chësc sàl avisa, ël.

Eco ch'al é jö dal lëgn! Sot vël jö a passa 50 metri roda bel dassënn l'gial ia y ca.

Al é tres ciámó na migula scûr, inèce purchël ch'al vëgn tres plü da nio.

"Ah, chësc iade, mi bel galeder, zacó ch'i m'astili pa. Na ota udëi te vëighi bëgn!"

Mo l'gial ne i sta nia dër a scüsa. Al roda inèce intoronn n pü scialdi dedota. N iade ti stal massa bas, n n'ater iade ti lascel udëi la coda bela torona. Dailò i parëntera da splundré laite. Al pudess ruviné les plümes da sala, che ares é tan preziojes!

Grana é la ligrëza! Picia jënt! Ne s'imaginéis mai, ci ch'ai prô té iadi de té iagri cun l'salvadrin tan bel a "tiro"!

Mo la trica de ne toché nia, é ciámó datrai maiù, éra. Jan tremura n pü. Pur i agn o pur l'frëit n'essel pa bria no, mo an pô bëgn sauri se punsé purciudi. Dl'ater vers él ora da fa val'. An ne sà mai nia, ci ch'al pô

Musiga da S. Ciascian

Paul y Rico - fömi bele droga?

datrai travegnì fora de n sarëgn. Che i garantësc pa, ch'al n'é bele n n'ater invalgó arjigné a i fumé lassura sön so bel gial?

“Spo bëgn... animo... Schneid, verlaß mi net”!

Al s'asvaçia ia bel purmez al lëgn pur fa dé dò n pü l'trumuramënt.

Mo, aih, aih! Ci suzedl pa?

Un che i l'à fumé danfora?

Nia!

Al s'à desmentié la muniziu sön ciasota?

Nia!

Al é ruvè adalerch la giarina y ai s'un jora trami duï?

Nia!

L'gial se tira ca sot n col y ne se lascia nia plü udëi?

Nia! Nia de düt chësc.

L'lëgn mët man da trumuré dapè cina sönsom tan dassënn, ch'al toma jö dütes les coches.

Mo sciöche n té trumuradl brançia ite, inèe can che an é sön n dër prezipizio, can che an s'la vëiga l'plü,

insciö lascel inèe indô ia tla finada.

Chësc ê inèe suzedü, avisa insciö, pro nosc bun Jan, can che les coches ê stades tumades dütes jö ia pur tera.

L'bel galeder, cun so scuamënt ia y ca, sö y jö, n'â albü dlaurela de mëte averda a nia, ël.

Ah, sëgn bëgn! Sëgn él bëgn finalmënter gnü l'momënt da ti fa la festa al bel tier! Chësc à urü ester val'ël!

Al s'arjigna indô danü y ...punfl àldun spo tla finada.

N graciun él sté, ch'al à rundini dî alalungia incér Pütia cina fora in Göma y da crist dl jù de Pütia cina ia pur chi crëp de Funés fora.

L'gial é tumé, ël! Almanco insciö ti àl parü a Jan. Sc'al é sté dala spurdüda o da val'd'ater, chël ne sàn nia.

Ah, ci bel bot! Ci bela rundinida!

Fata la giornada! Ormai ne me l'porta plü demez degügn, mi bel galeder.

“Weidmanns Heil!”

Ci dijarà mo i atri iagri can ch'i ti l'lasci udëi?

Aih, ci bì momënè ch'an à datrai tla vita!

Ah, sëgn bëgn, Jan! Sëgn tulunse pa naota n pü fora l'ega de vita! Mai tan miritada co incö! ...Ah, tan buna ch'ara é!

Sëgn restel mâ plü da jì a l'bagné ite sciöche al toca. Dailò àra ciámó da gnì bela.

N bun zigaret y bindicé nanterite na boçia de chë buna! Ah, bel èl bëgn al monn, sce an sà da s'lascé savëi bel!

Spo messaràn bëgn ince bel plan

pié chilò jö y ciaré, ci ch'al n'é de nosc bel galeder.

Al lê sö düt stare y va iayjö pur la para.

Oh, bel avisa! Al é bëgn cajö ch'al m'aspeta. "Pros este!"

Can ch'al é jö, i val ia purmez a urëi s'l cöi sö cun na dërta ligrëza.

Apëna ch'al é a zirca dui metri dainciàrà, lê sö l'galeder y ti jòra dan l'nës ia, inmalora!

"Oh, mal..! Na tara ne me n'essi mai aspeté! Chilò él val che ne stime-nëia nia dër!"

N dër avarun (Storia de Pire Comploj)

Al ê n iade n gran paur cun deplü fanè y fanceles y ci'amai n amistradù.

Mo al â na varizia tremenda. La tlé dla ciamena dales farines âl tacada incér l'col sciöche na medaia di abiti

Ala patruna ti moserâl fora les ra-

ziuns sciöche dala "Fossung" al tämp de vera.

Fanè y fanceles messâ lauré sciöch'besties y dai pastè luvâi gonót sö cun fan dô marëna.

Sce al falâ n iade o l'ater val', gnêra ci'amai da striches.

N iade âl chësc avarun albü cum-

pré n bel gran bosch. N bel dé âl urü jì n pü cun so aministradù a ti ciaré a chësc gran bosch.

Al s'â ince albü tut l'stlop cun vël pur i trà a val'tier pur l'cajo ch'al foss mâ bel salté laite. Da misdé s'â bele indô fat l'cunt de ester a ciasa. Purchèl ne s'âl albü tut nia da mangé cun ël.

Mo l'aministradù s'â metü ia n crafun y n tô de cioce bel inascusc te so ruchsoch, zacó ch'ara i ê gñüda adaldé.

Tla finada s'â l'patrun albü stufé da rodé intoronn zënza abiné val'.

"Ah, dun óta y s'un cavun a ciasa, veh! I sun stüf de rabì zënza abiné n tier de val'sort da pudëi i trà," dijel spo plütosc dala ria löna l'scior.

Mo l'aministradù è n pü n canaia, ël. Al â bele dadí studié. dô, sciöch'al ess pudü fa a ti paré fora la varizia a chësc crutun.

Sëgn âl la speranza ch'ara pudess gnì adaldé. L'scior se lascia sön vël y â bele da n pez pardü la direziun. Y

l'ater impè de cundüje fora dl bosch, l'impizâl ciámó tres plü in ite.

Vigni iade che l'patrun l'damanà düt despaziënti: "Ne ruvuns'nia prësc fora dl bosch?" respognôl: "Sun pa bëgn prësc fora. Mâ ciámó n pêr de minüç, spo messassun indô ester a ciasa."

Al passa n n'ora, döes, trëi ores. Mo l'bosch pêle, che n'ais degüna fin.

Inultima è l' scior tan stanch, ch'al disc: "I ne sun nia plü bun da jì inant. Mëssun sté chièc y palsé n momënt."

Te n té pice lëde se pëtel jö ailò tl'erba. "Al mëss ester ch'i s'unse in rabié", disc l'aministradù. Aldissun bele da ester dadî a ciasa. Palsede mâ n pice püch, spo mëssuns'pa bëgn chirì l'dér trù. Chësc ne sumiass pa nia, ël."

Dailò, olà ch'ai è ruvà, ël ince n cogol de fëgn, che i iagri â abiné adüm ai cerf y ai rehli pur d'invér.

Intratan che l'scior palsa n pü, se

Noza de Fino y Tarejia dla Murinara - S. Ciascian

Mëssa de 50 agn de siur Franzl Canins sö La Crusc

rampinëia l'aministradù sólo piza dl cogol, tira fora l'cioce y l'crafun fora de ruchsoch y mët man da mangé.

Dô da n strüf ciara sö l'scior, dal momënt che l'ater ne disc plü nia. Al vëiga ch'al à la boëcia plëna y ciaugna zizé.

“Ci àste pa che te manges?” damanel, ince vël plëgn de fan. L'aministradù alza sö na man de fëgn.

“Fëgn, che tofa dër bun, val'd'ater n'ài nia”, respognel, “mo tan bun sciöch’al tofa n’él propi da mangé. Mo iö ne sun nia na porsona zitia, iö.”

De fëgn n’indêl bëgn no da mangé l'scior, gnanca cun düta chë fan ch'al à.

“Denant co mangé fëgn, lasci bëgn n pü brunturé l'magun”, disc l'scior. “I ne restarun mine tres chilò te chësc bosch nel!”

“Can ch'i sun pa naota a ciasa”, disc inant l'scior, “ói dé na mangienda”.

Tla finada lèi indô sö y pëia ia. Zënza che l'scior n'en vëgnes lassura,

l'cundüsc l'aministradù intoronn tl gran bosch zënza mai gnì fora.

Al passa ciámó ia döes ores denant ch'ai röies fora. Mo impè de süa ciasa, vëighi dailò mä na té püra ciasa da paur.

L'aministradù se ferma y fesc sciöch’al s'un fajess na gran morvëia. Al disc: “Chësta ciasa n'ài ciámó mai udü; chilò suns’jüs dl mal vers. Y pur la plü dl malan él bele uramai da séra! Iö arati impò, ch'al sides plü da sciché durmì chilò insnöt y jì zruch induman da duman adora a ciasa.”

“A me m’él anfat, ci ch'i fajun”, respogn l'scior dër stanch y mazé pro. “Iö ne sun pa impò ne nia plü bun de jì inant zënza mangé val’.”

L'aministradù fesc sciöch’al ess na gran cumpasciun. “Al é bëgn sté n dé sfadiùs da maç! Düt l'dé cun nia tl vënter y ciámó n té gran stlop sólo sciabla. Sperun ch'al sides valgûgn te chësta bercia y ch'an ciafes na migula de val’ da mangé!”

Deperpo ch'ai va contra la ciasa, ti

dà l'aministradù ciámó n cunséi al scior.

Al disc: "Sc'i ciafun val'da mangé, no mostrede ch'i éis na dërta fan. De gran sciori sciöch'os se lascia dagnora invié dui o trëi iadi, denant co azeté ci che ti vëgn píté. Chisc püri zochleri dess mâm savéi, ci jënt tan alaingraña che nos sun."

"Bënbëgn, i ciararà de fa !'poscibl."

Sön chësta väi spo da porta ite. L'paur y la fomena â apëna albü ruvè de cené.

Can ch'ai vëiga chësc scior cun n té bel guant, lèi sö trami dui y salüda dër bel. Spo inviëi vël y so aministradù y se sënté jó.

Chësc mët man de cunté sö, ci ca-driada ch'ai à dé düt l'dé zënza mai ruvè fora dl bosch y inultima ési ciámó ruvà fora dala falza pert.

La patruna mët intratan dui taïs nèè sön mësa, porta ite n cop de panicia y disc cun bela maniera: "I spe ri che l'scior sides bun de mangé no-

sta spëisa. I n'un franco nia val'dater co chësta tan de panicia chilò."

L'aministradù s'un ciaria naota fora n tai bel arasé y mët man de mangé cun gran apetit deperpo che l'ater se tégñ al cunséi, ch'al à ciafè.

Pür macaco, mo al ti scuncia l'dërt! Bëgn sura i stèle. Dër cun maniera dijel spo ala patruna: "Bel giulan a os, buna Fefa, o zacó ch'ëis inom. I n'ô nia s'arobé jö chël püch ch'ëis da vire."

Cun la gran fan ch'al messâ avëi da salté düt l'dé intoronn cun nia tl magun, sce al ess albü dit: "Prëi tan bel, i vëgni pa bëgn a refà apëna ch'al è poscibl! Spo fossil sté val'de fat y düc è juvà! Mo nia!

"No, no," disc la patruna, la buna Marianna, "chilò ne vëgnel mine baié d'arobé no. Chël che nos un, dunse ca gion sön n té cajo. Purchël mangede mâm, Osta Grazia, cina ch'i n'ëis assà."

Scemia che l'scior petass plü gion fora la lëinga pur se liché ite n pü de

Mëssa novela de siur Vijo Pescollderungg

panicia, sce an pô dì insciö, dijel chësc tapo: "No, dër bel giulan. I n'à degüna fan."

Sön chësta se pënsa la Mariana: "Sanbëgn, l'scior é ausé a mangé rost y galuc. Chël n'unse nia nos. Y nosta panicia groia n'i và nia jö, éra."

N terzo iade n'ara nia plü l'corage de l'invié a tó fora y mangé, sciöch-an fesc can che un te pîta val'.

Deperpo ch'al aspeta de gnì invié n terzo iade a tó fora, stal ailò y ti ciara al cop de panicia cun dui edli, che ti gniss prësc fora dl müs y al ti foss prësc gnü l'ega fora di edli.

Can che l'aministradù se n'â albü mangé assa y na bela punza, vëgnel porté jö de mësa.

I dui ciafa n pêr de cûtres pur durmì te stüa. Al se vëgn auguré la buna nöt y düc s'un va a durmi.

Ara ne düra nia dí, che l'aministradù mët man da ruslé sciöche na laurs. Mo l'magun dl scior n'â mai lascé de brunturé da misdë incà. Al ne foss mai bun de ciafé sonn. Spo s'ójel mefo tres ia y ca sön chël funzdür y pënsa ala panicia avanzada, che la

patruna à metü fora in ciasadafüch sura armé.

"Chëra mëssi avëi a val'mainira. Chësta n'é na chestele vëral!"

Al lê sö bel plan y va fora in ciasadafüch. Na scurité êl sciöche al foss t'en sach y al mët les mans danfora pur ne salté no te val'.

Fora de nia ciumpëdel t'en scagn y va a finì cun les mans t'en multrà de pasta arjignada ailò pur fa pan.

Te chël ch'al lê sö düt spriguré cun le mans plënes de pasta tacosa cina ite dai cumeduns, àldel che l'patrun y la patruna è ciamò muntri te stan-gode.

Al se tém, ch'al vëgnes fora y l'abines. Zënza chirì inant la panicia cun les mans plënes de pasta, s'un sciam-pel indô zruch te stüa, ite dal aministradù.

Al prô de l'descedé sö cun la ver-tura, che al â la usanza de s'lavé les mans y l'müs denant co ji a durmi.

Mo l'aministradù scraia: "Ruhe!" y s'ój indô sö l'atra pert pur durmì inant.

Sënté lëgns a S. Ciascian

Jënt da noza a S. Ciascian

L'scior ne pô mine sté ailò düta nöt cun chë chestele y al alza n pü la usc: "Ostro, dîme, olà ch'i pô ciafè n pü d'ega da me lavé les mans, ch'i les à plénies de pasta."

"Plénies de pasta? A ci moda?"

"Pu, sce i sun salté t'en multrà dal pan."

"Oh, ridio! Chësta n'é nia mal, éra! Vëgneste impò inè tö n iade pro a purvè l'vire dl monn", se pënsa l'aministradù.

"Me dijest'prësc, olà ch'i pô ciafè chëst'ega sëgn, o no?"

"Sön mësa n'él n boché. Fiçia mā ite les mans tö, spo vëgneres pa bëgn indô nëtes."

L'scior les fiçia ite intrames dües t'en iade y can ch'al ô indô les trà fora, n'él nia bun, dea che l'bûsc dl boché ê massa strënt.

"Malan de scich. Sëgn ne sunsi nia plü bun de me trà fora les mans. Ci poi pa sëgn pié a man?"

L'aministradù à da laur da se tignì l'rì. Impè de tignì zruch l'boché y l'daidé n pü, dijel: "Fora in porte ài udü na sapa. Jide mā fora y batede l'boché laite, spo vâra pa bëgn."

Zënza fa sciusciüre va l'scior fora in porte, chir la sapa y mët man de bate laite cun l'boché cina ch'al va in tan de toc.

La vera descëda la vedla, che s'ë apëna indurmedida. Ara descëda l'vedl y disc: "Fora in porte àldun cizé, sciöch' al foss gñü ite valgûgn."

L'paür salta fora de let, chir n bel bastun y va fora in porte a udëi. Bel avisa n'un vëighel un ailò tl scûr. Al ti salta purmez y mët man d'l dramé sô y scraia: "Malan d'un loter! Te ói pa bëgn te saludé. Aspeta mâ tö!"

L'ater scraia èi ch'al é bun: "Aih, lascia, lascia. I ne sun nia n lere. I sun l'scior."

Sëgn rëfla inè la patruna adalerch cun na lüm tla man y ti la tégñ söl müs a chël che é gnu ciavaté. Insciö vëighi intrami dui l'gran scior dan da vëi.

"Aih, mo n té spavënt! Präi mā tan bel purdenanza, Osta Grazia! Nos ne podun mine savëi, ch'i ès os chilò a spaziré ite y fora pur porte."

Al ne joyâ nia ater co la tó sciöch-ara è y l'püre scior va mā indô a se

lascé jó cun la speranza ch'al vëgnes indô dé val'iade.

Cun l'spiné duiùs dala gran patuciada y cun l'vënter che bruntora bele da dodësc ores, sc'al basta, n'él sanbëgn nia bun de stlü n edl.

L'aministradù ne s'l'mëna pa nët nia piçé y al se pënsa: "Vëgneste pro a fa n pü de scora n iade y a imparé n pü l'vire dl monn, diau de n crutun!"

Apëna ch'al vëgn fora dé, s'un pëi bëgn indô ia intrami dui y ara düra mâm plü n pér d'ores denant ch'ai si-des indô a ciasa.

Da chësc momënt inant s'à l'scior albü mudé sciöche da óje na man.

Les tlès dla ciamena dles farines ti dàl naota bel atira ala sciora.

Al lascia dagnora cujiné, ch'al n'avanza ciámó.

La servitù n'à mai plü bria de se duré fan. Sce un rump na massaria o val', n'en vëgnel indô cumpré na nöia zënza n pez fa stories.

I trëi lèri

(Storia de Pire Compløj)

I dui fredësc Hans y Heinz ê de dër maladëc. An pudess di "dui strolighi".

Da lauré n'ai degüna vöia. Spo ru-dâi mefo düt l'ann da n post a l'ater y arubâ sciöche corf.

N bel dé ési saltà t'en cumpagn de scora, un dai ciavëis rosc. Al ê mefo inçè n té fraidun che n'indë nia de lauré y se n'è sciampé demez da ciasa, dea che la fomena ê tan stufosa.

Chi dui l'à invié a jì cun vëi y l'Ross â aldü dër gion, él. Insciö ési de trëi da rabí jó les stales dles giarines y, sce ara gnê mâm bel adaldé, inçè les cianòs, les ciasesdafüch y les ciammenes dles farines. Spo jì jéi cun düt cant ci che ti capitâ inanter mans y sc'al ê n strüf che ai n'abinâ nia, spo la purvâi an n'atra mainira, tan pur se tigni "in esercizio".

Jones da Pic Plan - S. Ciascian

Jënt da Suračianins

N bel dé ch'ai passâ fora pur n bosch, â Hans udü na cô de corf sön n lëgn y la vicela ê bel són chëra da cué fora.

Spo dijel ai atri dui: "Ürëis udëi, sciöche i feji da i tò i üs fora de cô ala corfa zënza che ara se n'anadäis?"

"Chël fossun ciamó curiùsc de üdei", disc l'Ross. L'ater asvelto sciöch'na schirata, se rampinëja bel sö pur l'lëgn, ël. Cun n dëit àl fat n té pice büsc tl funz dla cô. Spo gnél fora i üs, un indô l'ater y la vicela, che ne se n'â nia anadé, cuâ mâ tres inant.

"Chilò éste sté na "bestia", disc l'Ross. Val'de té n'é nia chechesie bugn de fa."

"Sce sce, al é bëgn vëi"

Mo sce al foss ciamó un d'i mëte indô ite tla cô zënza che la cora se n'anadess, spo fossel ciamó majer.

"Chël se feji inèc ciamó, sc'i urëise."

Al se mët i üs te na tascia dl sama-re y s'rampinëia indô söl lëgn, cina sö dala cô.

Intratan che Hans ê sö dala cô ch'al tociâ sö n ü indô l'ater y fesc indô bel pro l'busc, se rampinëia sö Heinz bel inascusc, ti des-ciola la braia y ti la tira fora zënza che al se n'anadäis y s'un sciampa jö dal lëgn impara.

Can che Hans à albü ruvé so laur y la vicela ê tres ciamó te cô, dijel düt capaze: "Eis udü sëgn, sciöche i à fat!"

"Aé, nia mal", disc i atri dui dlun riòn. Mo olà àste pa la braia?"

Impormó sëgn se n'anadà Hans, che al ê zënza braia. "Töi mo, chilò l'aste", disc Heinz. Mo chël mëssaràste inèc tò recunësce, che un che é bun d'i tò val'an lere, é ciamó miù d'arobé co l'lere instëss."

Sön chësta se mët l'Ross a punsé. "Sëis tremendi", dijel spo. Té patük

Chi da S. Ciascian sënta lëgns

ne m'imbastassi nia l'ann de fa jö. Y pur l'cajo ch'an ess la desgrazia de gnì abinà, ti sciampasses dessigü os dui a val'mainira, mo iö no. Purchël arati ch'i se saludi y m'un vai a ciasa da la Frida."

Can che al ê indô ruvé zruch a ciasa l'Ross, éra bëgn cotan soza la fomena.

"Ci él pa sëgn indô sté, che te n'és nia gnü a ciasa in séra?"

"Fajun mâ sciöche al ne foss sté nia ater. Da sëgn inant stai tres pro mia Frida y feji bel där cant ci che ara me cumana."

Sön chësta s'éra pu mâ calmada la "Frau".

Söl altonn fora sâ i dui albü punsé de jì n iade a ciafè l'Ross. Ai ê ruvà tl païsc, â chirì sò la ciasa y â tlucuré a porta. A dauri êl gnü la "vedla".

"Pudessun baié na parora con osc om?" domana Heinz. La "vedla" ti ciara a chisc dui strolighi dal cé fina jö dai pîsc y se mët tl cé, ch'al n'é nia cis da i avëi buna crëta.

"Al n'é nia chilò", dijera spo. "Che sëis pa os dui?" "Nos sun cumpagns da scora y ara s'ess plajü, sce an l'ess indô udü n iade".

Zënza che ara i inviass, vái pur porte ite y vëiga na mesana de cioce tacada sö.

"Chesta gnarà pa bëgn cun nos a val'mainira, éra", se pënsa i dui.

La vedla ti salta ite dô y disc: "I s'l'à bele dit, ch'al n'é nia chilò mi om."

"Aspetun pa bëgn cina ch'al vëgn."

"Ha, chël ne vëgn pa ciamó tan atira, él. Aspeté pudéis incè defora."

"Ah, da sté tan dí ad aspeté él tan da stufé. Dailò gnumse bëgn plü gion induman da séra indô".

Insciö s'un dài indô óta.

Canche l'Ross röia a ciasa da séra tert, ti conta la Frida: "Incö n'él gñü dui a te ciafé. Ai dijò ch'ai é sta tü cumpagns de scora."

L'Ross müda curù.

"Chësc dijaroste pa, Frida. Al ne pô ester nia ater co chi dui leri. Ne ti aràs mine lascé gnì te ciasa ne."

"I ne sun nia stada buna de m'i paré. Ai é slaihà dô me ia. Fina te porte ési ruvà y ai à dit, ch'ai gnê indô insnöt."

"Spo ài dessigü udü nosc purcel chisc malagns. Sëgn ne restel nia ater da fa co l'ascogn ia dér bel, che da chisc mostri n'él pa nia de sigü."

Al va fora in porte, destaca jö l'purcel, l'porta te ciadasafüch, l'mët ia pur funz y l'stopa jö cun n multrà.

Al vëgn da séra, mo i dui ne röia nia adalerch. Al vëgn scuranta nöt y ciámó tres nia.

"Uramai ne vëgni nia plü insnöt. Comà s'un junse a durmi", disc l'Ross.

Mo i dui malagns ê bëgn pur inçerch. Can che la lüm te ciadasafüch y te stangode ê stada destudada, väi ia da porta y mët man da ragagné pro la saradöra.

Ara n'à nia duré dí, ch'ai é sta bugn de dauri. Mo l'Ross ê ciámó munter, ël. Al alda na té sor'de vers y se pënsa: "Sëgn ési chilò i dui magoldi".

Al lê sö debota y se vist la braia. Spo vál fora in porte a udëi ci ch'al ê. Apëna che i dui l'à aldi, ne feji apëna in tëmp a s'un sciampé fora de ciasa y s'ascogne do na brüscia. Ailò ti mëti spo averda al Ross che vëgn sëgn da porta fora y fesc na roda incér la ciasa a udëi, sce al salta laite.

Sëgn salta debota Heinz ite in porte a urëi se tó l'purcel, mo al n'é nia plü. Zënza n pez punsé sura dui iadi, vál mà inant y ite te stangode, a scür, se cüfa jö dlungia litíra, ti dà na scas-

Noza de Iachin y Metilde Glira - Pic Plan

Familia da Sorega - S. Ciascian

sada ala vedla y la damana, asmatàn avisa la usc de so om: "Rita, l'purcel n'é nia plü fora in porte taché sö. Olà l'âste pa metü?"

Mesa indurmedida respognera: "Ne te recordeste nia plü? Te l'as pö tö instëss porté te ciasadafüch y t'i as metü n multrä suraia."

Spo s'ójera söl'atra pert y dorm indô inant. Mo l'lere sà sëgn, ci ch'al é pur savëi. Al va debota te ciasadafüch, tol demez l'multrä, se ciaria l'purcel sö la sciabla y inmalora bel chitamënter. Al va ia dô la brüscia ad avisé l'cumpagn, mo al n'é nia plü.

"Al sarà bëgn jü a fa füch y mëte sura na ciáldira d'ega da cöje l'purcel" se pënsel.

Intratan röia indô adalerch l'Ross, dô ch'al n'à abiné degügn leri. Te chël ch'al va indô te stangode, se descéda la vedla y l'damana: "Spo pa, âste ciasé l'purcel?"

"I n'à mine chirì l'purcel ne", dijel y s'un fesc na gran morvëia, ch'ara i damana de té patüc.

"A ci moda m'âste pa spo descedé indant pur savëi, olà ch'al ê?" dama-na la vedla düt dessenada.

"I ne t'à mine descedé no y gnanca damané val'ne." Sön chësta i vàl sö na löm. "Holla, i briganti!"

Al salta bel atira te ciasadafüch y alza sö l'multrä a udëi sce al ê ciámó l'purcel. Mo al n'é plü nia.

"Al n'é nia plü l'purcel! L'purcel n'é nia plü! mëtel man da scraié y va indô ite te stangode.

"Chi dui besties s'à tut l'purcel! Y tö mëssâs ciámó ti l'dì, olà ch'i l'â as-cugnù, tö!"

Sëgn à la Frida metü man de pité.

"No, noo! Scuta mâ bela chita, Frida! Ne sté mâ no a pité pur chësc. L'purcel ti abini pa bëgn indô a chi dui malagns. I ti salti dô bel atira. T'udaràs ch'i vëgni indô impara. Val'sài pa bëgn ince iö da fa."

Sön chësta lascel la ciasa pur ti sal-té dô al lere y al röia tosc laprò. Al asmata la usc dl cumpagn y disc: "Sëgn láscome pö mâ me porté. Tö es pa bëgn stanch tö".

Al ê tan scûr y Heinz ne dubitëia pa gnanca, ch'al ne sides nia so fré. Al mët jö l'purcel ia pur tera y disc: "I aratâ, che te foss jü danfora a fa fûch, ma al é begn anfat. Sëgn porta mâ indò tö n pûch. Spo vai pa iö a fa fûch y a mëte sura l'ega. Spo n'unse plû bria d'aspeté dî dô na buna mangiada."

L'Ross aspeta che l'ater s'un sides y can ch'al ne l'alda nia plû, se tolel l'purcel söla sciabla y s'un dà óta y va a ciasa bel cuntënt.

"Eco, Frida, sëgn sunsi indô chilò iö cun nosc purcel. Åste udü, ch'ara é jüda."

"Pu, co åste pa fat?"

"Oh, i l'à tosc albü pié, spo ài fat finta de ester so fré y à dit ch'al dô indô lescé me porté n pû. Insciö éra mâ jüda sauri dl düt ailò te chë securité. Mo sëgn, Frida, fa mâ bel atira fûch y mët sura ega tla gran cialdira. Iö mëti man de taié sö l'purcel y fa toc' impara. Chisc dui malagns é tosc

indô chilò ëi. Almanco che ai ne s'l'abines nia plû düt. Intratan ch'i sun laprò, darài begn tria."

Intratan che chi dui se dê da fa pur cöje l'purcel, s'â l'prüm lere, Hans, inrabié da rodé da fora pur chël bosch scûr. Can che al â albü udü l'fûch plû dalunc, s'èl fat daimprò.

"Olà åste pa l'purcel?" damanel spo a so fré.

"L'purcel? Te m'as pô domané de pudëi tö l'porté dô ch'i àn fat mez l'toch. Chël mësst begn tö avëi. Iö t'l'à lascé jö y sun gnü inant a fa fûch y mëte sö l'ega, iö".

"Spo mëssassi iö avëi l'purcel? I t'à chirì düta nöt y impormó sëgn t'ai ciafë."

Sön chësta dòuri sö trami dui de gran edli y s'un fesc na gran morvöia.

"Sëgn capësci", disc tla finada l'le-re dal purcel, "chël che m'à damané de pudëi vël porté l'purcel, n'este nia tö, mo l'Ross y iö ne l'à nia cunesciü tla gran securité. A chësta moda ne se

Stiga de familia de Surega - S. Ciascian

Familia de Severina da Costamurin

restel nia ater da fa, co jì a porvé de se té ciámó n secundo iade l'purcel.”

Zénsa sté n pez ailò a trà ia tèmp, s'ójí mà indô y va danü a chirì sö la ciasa dl'Ross. Ai ciara da vider de ciasadasfuch ite y vëiga la vedla pro na té gran cialdira sura n bel fùch che muscëda dassënn cun na té furchëta da dui beç. L'Ross è sön bandafurnel ch'al durmì sciöche n tass y baiâ tl sonn y fladâ sciöche valgûgn ti saltass ite. Purchël s'ójera demestrù ia cuntra vël deperpo ch'ara muscedá sö l'rost.

Sön chësta t'in tomel ite dër na mostra ai dui strolighi. Ia dô la ciasa, averta sö, êl na stangia bela sitida y spizada. Ai la tol y la spiza ciámó n pü deplü cun so cortel. SPo, zénsa fa da vera, se rampinëia un söl têt bas y fiçia la stangia da ciamin jö. Vigni iade che la vedla s'oj ia cuntra l'Ross a udëi sc'al ne i falâ mine no val', fiçel la stangia spizada te n tô de purcel y s'l tira sö bel plan. Spo ti l'tirel jö a l'ater, che péia bel dô y l'mët ia

te n sach. A chësta mainira, zënsa che la vedla se n'anadáis, ti toli, n n'ater iade, l'purcel fina a l'ultimo toch.

Can che la vedla arata, che l'rost siedes cöt, i dàra na scassada a l'om y disc: “Lê mà sö sëgn, ch'i mangiun pa denant ch'al vëgnes indô i leri.”

Ara fiçia ite la gran furchëta tla cialdira pur té fora n tò de cér, mo al n'ê plü nia. Spo scraiera ci che ara é buna: “Carlo, al n'é plü degüna cér. Olà pôra pa ester?”.

“Ostro de scich! Co à pa indô chësta pudü jì? Al sciafia mà da ester sté chi dui malagns, zacó ch'ai s'à indô astilé. Sëgn ne sài bëgn nia plü ci pié a man.”

Ai é bele sön chëra de s'un jì indô a durmì y in chël momënt vëgnel i dui da üsc ite cun l'sach dal rost. Ai jüta indô i toc ite te cialdira y disc: “Buna sëra, Carlo. SUN n pü gnüs a te ciafé y te fa n n'ater iade nostra “Kunst”.

L'Ross é n bun cosce y disc: “Spo sentesse mà do mësa ite, ch'al n'é

bëgn pur düc cater. Magari n'avanzel ciámó.”

Al sciüra ciámó n pêr de cunitli te füch pur che la pria restes buna ciálida, Spo val ciámó jö in ciánö a tó n fiasco de vin.

“N pü canaies sëis bëgn stà”, dijel spo, “mo osc mistier savéis da fa os. Dl'ater vers s'ëis impò astilé bëgn, ch'i éis albü riguardo cun me y m'ëis indô cundüt l'purcel. L'fat ch'i s'ëis tut la bria de gnì n iade a me ciafè, é inèe na bela cossa. – Spo tulede mâ fora y lascesse savëi bun indô n iade. Prosit!”

Ai mangia dassënn y bëir ciámó deplü. La cöga à salpü da cujiné sö l'purcel.

Ciamó aldédaincö él la usanza de mené jënt in aurì l'pröm dé d'aurì y sc'an é bugn de mené zacai in aurì, spo dijun: “Müsc d'aurì, müsc d'aurì.”

N dé èl n té möt che va dlun saltàn ite in ciásadafüch, olà che al è la uma, y scraia, y scraia: “Uma, uma,

I dui leri n'à nia fat cajo, che ara manciâ bele da n strüf.

Tla finada êl dui jandarmi che ciütiâ da üsc ite. “Oh, corpo dla lüna, chilò unse metü n pü massa püch averda. Èl sté tüa vedla, che s'à fat chësc survîsc, Carlo?”

“Bunamënter. Iö sun pö tres sté chilò pro os, iö”

“Ridio, ciámó chësta mëss suzede sëgn chilò söl plü bel.”

Insciö våra datrai tla vita, can che an s'la pënsa l'manco. Al ne jovarà nia ater co porté paziënza. “Almanco unse pa dé na buna mangiada denant co jì te büsc.”

l'fant s'à taché sö sö sot l'tét.”

Döt spurdüda disc la uma: “Mo n té spavënt”, y salta debota cun n dër spavënt sö pur stiga. Can che ara é sönsm l'ultima stiga, scraia chël möt sö dô: “Müsc d'aurì, müsc d'aurì! L'fant s'à taché sö jö in ciánö y no sot l'tét.”.

Totes y fioces - S. Ciascian

N dër Fraidun

(Storia de Pire Comploj)

Ia tla Jugoslavia n'él n iade un, che n'urô fa nia y ciarâ impò de mangé bun, zacó ch'al s'astilâ.

Düç sü vijins i ciarâ burt, dea ch'al i jê gonót mancia na giarina, can a un, can a l'ater. La gauja ti dê düc a chësc fraidun, che ne fajô nia ater co studié sciöch al pudess fa da se trà l'vire vigni dé zënza lauré.

Ai ti n'â ausé ite un, che â l'inom de ester na porsona furba y scicada, a udëi sce al foss sté bun de fa n mitl impara.

N bel dé êl jü a l'ciasé y â atira metü man d'i baié sóles stlares.

“A ci moda fejeste pa tres na té vita, Gile? La jënt dl païsc ciara burt y se lamënta, ch'al i va tres mancia na giarina o n agnél, can a un, can a l'ater. La gauja te dài düc a te.”

Gile se tira tles sciablos sciöche nia ne foss. “Ci dessi pa fa? I à pô ince iö fan sciöche i atri y i à pô ince iö la rajun de vire sciöche vignun.” “Al é bëgn väi, mo ara jiss pa bëgn ince da te davagné l'vire onestamenter zënza jì de nöt fora pur chëstes stakes a purté demez giarines y agnì. Basta mât che te chiriss n laur, sciöch düc fesc. Al n'un n'é gnanca un su che fesc na té vita sciöche tö.”

“La vita che iö mëni, ne ti n vèlel a degügn gnanca n poze! Iö feji avisa, ci che me plesc a me, iö!”

“Chël é bëgn da udëi, êl. Mo a nos atri ne se våra nia da se lascé té i agnì y les giarines. Leri n'urunse nia avëi te nosc païsc.”

“Iö ne pô gnanca sté fora os atri. Sce ara ne se scüsa nia, jissun dai corni y lascéme su chilò”.

Da chëstes parores capësc chël che prô de converti l'Gile, ch'al n'é nia da n'infâ. Mo al uress impò l'barché fora dl païsc almanco pur n strüf a

udëi sce les giarines é sigüdes te chël tämp.

“Ciarâ”, dijel spo, “sce te lasciasses mëte t'en spitol, ciascasste de bun da mangé y da bëire zënza che t'ess bria de ne storie gnanca n dëit ne.”

“Chël é tosc dit, êl. Mo co sciasfiëi pa iö da me lascé mëte tl spitol, sce i sun sann sciöche n pësc?”

“Chëra va bëgn sauri dl düt, éra. T'as madér bria de fa sciöche t'esses n dër mé invalgó y l'dutur é sforzé de t'la crëi.”

“Y co fesci pa iö da m'astilé püre zënza che l'dutur se n'anadàis, ch'i feji mât finta?”

“Hai, chësc óste me damané me! Al n'un n'é lunc y lerch nia tan de falc y intorç co iö.”

Chësta i plesc a Gile. Chilò i àl n iade albü baié a scüsa l'Doro. Al disc ciámó inant: “T'as madér bria de t'un jì t'let. I va pa bëgn iö a te cherdé l'dutur. Can che al röia adalerch, mëteste man de fa n dër püde, spo ne pôra nia falé.”

“Chësta pudess avisa jì, éra.”

Gile s'un va atira t'let y l'ater va debota a chirì n dutur. Chësc röia adalerch y mët man d'i sinti l'puls. Spo damanel, olà che ara fala.

“Ohi, ci mât, ci mât! Ohi, signur dutur, signur dutur!

Al s'intorj ia y ca sciöche n té giat y ne lascia de duluré gnanca n momënt ne.

“Olà fejel pa mât?” damana l'dutur.

“Dlunch, dlunch! Aih, tan mât.”

Mo l'dutur ne s'acuntënta nia mât de té respuestas y domana inant: “Fejel mât tl cé?”

“Oih, sce sce, l'col ince.”

“L'spiné pa? Ficel?”

“Aih, tan ch'al fiëcia.”

Chi de 50 agn fesc festa

"Prô mo de lové sö sënté, ch'i pôis aldì èi ch'al fesc chësc spiné."

Mo Gile fesc, sciöch'al n'ess nia plü la forza da luvé sö. Al savaia de purvé, mo al se lascia atira jö sön plumac y mët man de ruté i dënz. Al se scassa vigni tant y tremura sciöche na foia...

L'dutur se mët na man söl muntun y disc: "Chilò éra grave dassënn!"

"Él inèc i brac y les giames che te dô?"

"Aih, sce sce! Düt l'corp, dal cé fina jö dai pîsc."

"L'magun inèc?"

Cile dôra sö de gran edli y disc: "L'magun? No no, l'magun no. A chël n'i falel nët nia, signur dutur.

L'dutur sta n strüf sura pinsier y ciügna spo: "Iö ne su bun de ciasfë fora da èi che tü másis pô gnì. Al sarà pa bëgn mâ mì ch'i te lasci cundü te spitol pur na buna edema sot a osservaziun. Dailò ciasfarài bëgn fora, olà

che ara fala. Pur l'momënt ne pôste sanbègn mangé nia y bëire mâ n pü d'ega frësca".

Chësta ne i plesc bëgn nët nia a Gile y al disc: "Co é chësta? A mi magun ne i falel pö nia"

Ci ch'al te fala o no, ciasfi pa bëgn sö tl spitol. Porta mâ n pü de paziëenza."

L'dutur fesc gnì adalerch dui dala barela y ti disc de cundü l'paziënt te spitol. A chësta mainira röia l'fraidun franco te spitol a fini.

Al à mâ bria de sté t'let, mo al ne ciasfa nia da mangé. Da misdé y da sëra passa l'"Wärter" dlungia ia cun platôs de buna èêr.

L'ater vëiga y disc cun na té stleta usc: "Au, prëi tan bel, portéme inèc a me na migula de val'da mangé, ch'i à na té fan."

"I ne pô te porté nia. Ara me desplesc dër, mo l'dutur m'l'à proibì

ċina ch'al n'à ciafē fora ci che al te fala.”

Sc'i ne ciafi nia da mangé, m'amari desigü”, disc Gile düt dessené, “a me ne me falel nia, iö ô indô jì a ciasa.”

“Sc'al te fala val' o sce t'es vari, él i duturs che mëss ciafē fora. Insciö éra y basta,” disc l'Wärter y s'un va indô inant.

Mo l'dutur n'à degüna prescia da l'declaré vari. Vigni dé passel da n amaré a l'ater a fa süa vijita. Al damana vignun sciöche ara sta, incè l'Gile. Da mangé ti lascel mâ porté zacotan de cheches y n gote de ega frësca.

Dô da set dis de chësta vita vëgn Gile tan “bestia”, che al ti tira l'gote d'ega tla müsa, can che al ti röia dlungia. Al sciüra l'let sön na pert y s'un sciampa a ciasa cun la ciamëja de spitol indos.

Can che al röia dan süa porta, sàltel tl Doro. A chësc n'i plejera bëgn

nët nia, ch'al vëiga bele indô Gile. Mo al fesc mâ sciöche nia ne foss y l'damana: “Spo pa, Gile, co l'aste pa albüda te spitol. Ciafaste incè ailò vigni dé tüa giarina da marëna?”

Al Gile ti vál sö zertes ambries dal gran sënn, mo al é bun da se tignì ite.

“Ah, sanbëgn, cìnamai dui iadi al dé. Da duman n bun café de faus y dô vigni past la urdüra.”

“Y a me ne m'aste porté nia?”

“Ah, scescé! Vi mâ n momënt te stüa, ch'i pòis t'l dé”.

Curiùs va Doro te stüa impara y apëna che al é laite, l'brançia l'Gile tl samare y t'i n mola n pér dales orëdles ia.

“Eco, chësc ciàfeste pur to bun cunsei.”

Mo Doro ne s'un â fat gran tröp adinfora, él. Al ê cuntënt, ch'al â albü pêsc n n'edema intiera da chësc...

I Heimkehrer de Südtirol s'è abinà dô 40 agn a Neustift

Soldàs dla 1. gran vera

1809 - 1974 175 agn dô les veres de liberazion dl Tirol dl'ann 1809 söl Bergisel sura Desproch

Nord-Süd-y Osttirol recordâ l'ann 1984 les veres de liberaziun dl Tirol dai franzesi y dai Poars.

Gonót él i Ladins che brâ de ester i pröms tiroleri dl païsc dl Tirol y sc'al é vëi, spo pôn zénz'ater di, che al é pur nos ladins n unur, cìudi che i Tiroleri s'à fat gonót y gran unur tla storia.

I sun cënt pur cënt dla minunga, che te chisc nüsc païsc y te nostes valades alda "ester tiroleri adöm cun ester ladins"! Sanbëgn che la maiù pert di Tiroler é tudësc, mo i ne sun nia bun d'udëi ite, che al side val'de dërt, sce ladins dles Dolomites n'ò nia ester tiroleri o se doda da ester tiroleiri. Plüdere dessun nos ladins bëgn se

dodé da jì cun chi che é cuntra i tiroleri y ince cuntra i ladins. Aldédaincö n'unse de chi y magari gnanca tan püç.

Sc'an spizura inscio n pü les orëdles y alda baian y vëiga ince zerti faè, spo messun ciafè l'impresciun, che gnanca tan püç ladins oress ti óje l'spiné al Tirol.

Gnanca tan püç ladins à madér inscio l'viz de se lascé cumpré (ési tan bunmarcé?) y de i mëte sö a de beles cires o de beles parores.

Söl "Gedenkjahr Tirols" scrî l'vësco Mons. Gargitter: "I ne dessun nia desmentié, che la vera dl Tirol dl'ann 1809 à impröma de döt n motiv religius". Napoliuñ y sot a Napoliuñ per-

seghitâ Bayern la religiun te nosc païsc dl Tirol. Mons. Gargitter scrînant: "Andreas Hofer instêss declarâ amesa l'scombatimënt ite: "Da chësc depënt l'cristianesjimo y chi che ne pënsa nia al Cristianejimo, él mì che stais demez".

Bele l'ann 1796 à l'popol dl Tirol sot a juramënt fat l'alianza cun l'SS. Cör de Gejù de i sté fedele y de scombate pur la fede. Pur chësta alianza él ince gnü metü adöm l'"Bundeslied "Auf zum Schwur". A chësta alianza dess vign'ann se recordé la festa dl Cör de Gejù cun les ores d'adoraziun, la cunsacraziun al Cör de Gejù, l'Bundeslied y i füe da sëra söles munts.

El ince tröc ladins che se doda de chësta festa?!

Te tröc postè el gnü fat festes pur recordé chi agn dles veres de liberaziun dl Tirol, dér dessigü nia pur urëi indô de té veres, no, noo, mo pur recordé indô, ch'i dessun mantignì i ideài gragn y nobli de nüsc antenac.

Pro chësc scrit uressi mête laprò la traduziun (plü avisa ch'i sun bun d'la fal) de na lëtera a Andreas Hofer (sciöche al foss ciomó in vita) y chësta lëtera à scrit patriarca Albino Luciani, laota patriarca a Venezia y plü tert Papa Jan Paul I, che é mort dan l'Papa da sëgn.

Al à cunfrunté l'aziun y la vita de Andreas Hofer cun l'cumportamënt de so popol. Al scrî:

"Bun Andreas Hofer!

Purdërt ëis os, ustì de S. Linert de Passeier, fat döes sorts de veres: im-

Monumënt ai tomà nü a S. Martin - opera de Otto Irsara

pröma de döt sëis sté n dér soldà tla vera cuntra i Franzeji dl 1796 y 1805; spo sëis sté comandant y anima dl'insurezïun dl Tirol cuntra Bayern y i Franzeji l'ann 1809. Gnanca da crëi ëis salpü da mené cun coraje la vera y chësc messâ çinamai i fa morvëia ales armades de Napoliun y tl cör dla polazïun de Tirol sëis deventé n eroe.

Döt metô man laota, can che l'Graf Montgelas, minister dl re de Bayern, t'en iade proibî les zeremonies catoliches l'ann 1809, zënza gaujes y zënza dì val'danfora. Degunes prozesciuns plü, degunes nozes y sopoltöres religioses, degun soné les ciampanes plü. Montgelas n'à degüna idea dla resistenza dl popol dl Tirol, che è dl döt catolich. Tirol perià impröma de döt cun döt l'respet de retrà chësc decret cuntra la fede y la liberté. Debann!

Spo él gnü l'insurezïun de massa. Tratan che les ciampanes sonâ a martel y so son rindiní da val a val y da munt a munt, gnô i tiroleri da vigni païsc adalerch cun falc, furçes, vedli stlop y d'atres massaries, mené da osta potente figüra.

Dui iadi àste davagná sura l'armada de Bayern. Can che i Franzeji y i Sachsen gnô cun gran forza adalerch, sëis stà sforzà de scombate al menü” ... l'Patriarsc scrî inant: “Dui traditurs s'à venü pur les “trënta monëdes d'arjënt”. I Franzeji s'à ciasfè te chë ütia, olà ch'i ès ascognü y os dijôse: “Fajede cun me ci ch'i urëis, mo lascede in pêsc mia fomena y mi mituns, ciudi ch'ai n'à degüna colpa!”.

Herzog Eugen urô se grazié, mo Napoliun à comané de se stlopeté. Denant ch'i gnisses stlopeté, ëis benedî, sciöche n curat, üsc compagns, che è incér os ia. I n'urôs gnanca che ai se liass i edli. Urôs ti ciaré ala mort ti edli.

I me dejiderëi, che osc eroismo umann y cristian fejes scora tl Tirol y defora decà. I messëis me capì dërt: I n'ô nia la vera! I sun cunvint, che na

té vera n'é nia plü debujëgn te na Italia democratica. Mo osta fede cristiana, la unium de döt l'popol, che os ëis arjunt cun Haspinger tl prigo: chël éle ci che iö me dejidréi cun döt l'cör.

L'profet Elia dijô al popol: “Tan dì zotirëis pa incérch sön döes iames? Sce Dî é osc Signur, spo jidi dô, mo sce Baal é osc Dî, spo jidi dô a chël! “Al urô na dezijiun tlera y dô avisa da capì, ch'an ne pô nia ruvé da Chél-beldî, zënza se destaché dal mal, che an ne pô nia balé tl medemo tämp da döes nozes. Cun n malsigü “An ne sà mai” y “Sce y indere” n'essun mai abiné üsc tiroleri. Te osta scëmpla ustaria ài soghé, boiü, s'ài devertì, ài fat discussiuns y baié da sciché. Can che ai jô a ciasa, ài perié cun süa familia. Can che ai jô a mëssa la domënia, jôi pro la fossa de sü morc incér la dlijia ia y periâ. Cun l'ambiënt, les bunes usanzes y l'trop tämp che ai à da punsé dô, chersciòl la persuasiun sterscia, che l'artist Egger-Lienz à rapjénté: i tiroleri, metüs sö in ligna, arjignà da scombate, cun Haspinger danfora cun la crusc tles mans.

A nos se fâlel aldedaincö la pêsc y la possibilité da punsé sura. I gnu pestà sot dal fetter ritmo de vita moderna. Al pô ester che schësta sides la gauja, che tan de jënt d'aldédaincö è deventà bandires...

Nos sun Cristiagn, mo ince a nos à la perdica dl poet pagan val' da dì. Al è dér sterch y gran. N iade êl dui partîs, che n'urô nia se gnì y al urô fa pêsc, spo dijôl: “Bugn amisc, i udëis, che iö y mia fomena sun gragn y grosc y stersc, mo impò bâstel un n let pur nos dui, mo sc'i stritun, é döta la ciasa massa picera.”

...Chisc pinsiers vêl ince in pert pur la Dlijia catolica. L'fundatur, Gejù Crist, à bele udü danperfora chëstes striaries y purchël àl fat na fundämënta tan sterscia. Al à dit: “I ô che mi discepuli se vëgnes y che ai fórmes un n vilin.”

Pur fa chësc n'àl chirì fora dodësc da chi discepuli, i apostuli, y al i à dit: "Chi che scuta sö a os, scuta sö a me". Y purchël che al udô, che al gnô ince stritaries nanter chi dodësc, àl metü n capo nanter vëi, un de sü fredësc. Purchël dijòl a S. Pire: "Ver-

da mies bisces", y "dài coraje y forza a tü fredësc".

Al é purchël impò ciámó n trù dla salvëza: Can che i fedeli, i proi y i Vë-schi sta cun l'Papa, n'é degügn bugn da rumpe la Dlijia..."

Dala ultima lëtera de Andreas Hofer

Andreas Hofer é gnü stlopeté dai Franzeji a Mantova ai 20. de forà dl 1810. In chël dé da doman àl ciámó scrit a so fré y à ordené ia döt cant pur la mëssa dla sopoltöra.

Ala fin de sua lëtera scríle: "Tl monn stede düc bëgn, cina ch'i rovun adöm sön paraísc y ailò laldun Idi zënza fin. Düc i Passeirer y cunesciüs dess se recordé de me tl'oraziun y la

ustira ne dess nia tan fa pöde. Pur os düc canç ôi perié ia da Chëbeldî.

"Adè, du schnöde Welt", al me sà tan sauri da muri, ch'i ne ciasfi gnanca i edli möi. Scrit ales 5 da doman y dales 9 vait cun l'aiüt de düc i sanç ia da Chëbeldî."

Spo salüdel ciámò so fré y les ultimes parores tla lëtera é: "Tl'inom dla orienté dl Signur feji l'iade cun Dî".

Cronich

Inèc chësc ann urunse fa na té picià cronich di avenimènè plü importanè suzedüs te nostra valada. Sanbëgn uressi tò ca mâ i plü importanè y cunesciüs, èciudì che sc'an uress scri sö vigni bisinela, ne rovassun nia plü y an podess pa inèc offènde valgûgn. An ne sà mai nia.

I mëtu n iade man sônsom la valada. A Corvara, ài udü, ch'ai à fat sö n gran frabicit. Al dess gnì la ciasa de comun, olà che al rüva inèc ite ciàmò n gröm d'atri ofizi. Spo ài inèc metü la cundüta dl'ega pur valgûgn chilometri sö pur munt pur fa nëi. Al pê ch'al óis düt ester aldédaincö.

L'plü de dlunch saràl gnü frabiché sö La Illa. Ailò vëgnel fat na dërta cité.

Frabicaç pur scores él tl laur a Colfosch, a La Illa y a Al Plan. La scora elementara da S. Ciàscian vëgn bele adorada valgûgn agn.

A La Illa vëgnel spo inèc arjigné ca pur mëte la cundüta dl'ega pur fa nëi y inèc la cundüta dl'ega paza feter pur döta l'Alta Badia, n laur che gnarà a costé valgûgn miliardi, mo che é dér de gran bujégn.

Strades de bosch él gnü fat indô valgûnes te nostra valada. Da se dejidré él madér, che ares vëgnes mâ adorades pur chi che à laurs te bosch, sö pur munt y pur nezescitës, y nia pur düt o mât jì a spazier, èciudì che ailò gnissel mâ plü ruviné la natöra, i bosc, i prà da munt y les pastöres. Chi che ó fa gites, dess jì a pè y no intossié col' tof y l'gas nostes munts.

Tles scores, spezialmënt tles mesanes, vëgnel tan ejalté la ginastica y l'movimënt dl corp, mo al vëgn immënt, che plü ginastica che jënt fesc y plü frac ch'ai vëgn, can che ara toca da fa val'de dërt.

Oramai düt i furesti che vëgn chilò adalerch, lalda nostra bela natöra, mo ai l'ó avëi nëta y no ajiada da striiores d'auti y de motors, da bossi, angostares y tasces de nylon y scarnüç.

Pur mëte la cundüta dl'ega pur fa nëi àn inèc bele lauré sö pur Plan de Coronas y Pré da Peres. Les cunseguëñzes de chësc patüc odarunse inèc n bel dé, spo starunse a ciàré y s'un fa de morvëia y degûgn orarà avëi la colpa.

A La Val él gnü inauguré chësta óta la ciasa nöia dla Scolina y dl bel gran sôl pur les uniuns culturales la a La Val.

A La Val ài spo inèc depënt fora la dlijia y an mëss dì, che ara é gnüda dér bela.

Sanbëgn ch'i ne se desmentiun desigü nia la gran festa dl iubileo de 500 agn de dlijia da La Crusc ai 17. de jügn dl 1984, olà che al à tut pert da 2500 a 3000 personnes da vigni pert dla valada y inèc da defora ca. A fa la festa ciàmò maiù él inèc gnü l'vesco dla diozeje Mons. Ujöp Gargitter. Döta la festa é gnüda organisaçada dér bel y bun da chi de Badia y i mëssun purchel i laldé. In chë ocajiun s'él abiné sö La Crusc düt i cori dla valada, che à cianté la mëssa. Al ê veramënter val'de grandiós chël bel cianté sö sot chël crêp de Sas d'La Crusc. La maiù pert dla jënt ê ruvà sö La Crusc in prozesciun.

A S. Martin él gnü inauguré y benedì l'frabicat nü dla scora mesana y döt ci che alda laprò. Ala festa él inèc ruvé adalerch les maiùs autorités dla Provinzia. L'medemo dé él spo inèc gnü benedì l'monumënt nü ai tomà te vera y dui auti nüs dla Feuerwehr.

L'monumënt ai tomà te vera é na opera dl artist Otto Israra da La Illa.

Al è n monumënt de gran valüta artistica, che pô veramënter se lascé udëi lunc y lerch.

Tröp frabiché él spo inè gnü a Antermëia y a Lungiarü.

A Rina àn accordé l'orghe de dlisia, depënt la dlisia deforaia. Inè l'monumënt ai tomà é gnü restauré. Al è da fa la festa al curat siur Luije Comploj, la festa de 50 agn prou y 25 agn curat a Rina. Col 1. de setëmber él spo siur Luije jü in pensiun y curat da Rina é deventé siur Franz Delazer, che é tl medemo tëmp inè curat d'Antermëia.

A Al Plan ài metü man da fa la ciasa dla scora elementara nöia y ai à feter ruvé la ciasa nöia de cultura.

Da dì él ciámó che chi da La Illa à inè fat d'october la festa di Heimkehrer. La festa è mä pur chi dl'alta Val Badia. Chi da cajö, da S. Martin, damanâ spo, ciudi che ai n'ê nia inè gnüs invià.

Chi da lassö respognô spo: "Ciudi che cajö ési tres ciámó te vera!"

Spo vëgnel tan dit y scrit, che l'ann 1985 é l'ann di Ladins. Ai disc, ch'al è 2000 agn, ch'al é Ladins. Chël che scrit chësc, ne crëi nia chël, ciudi che chi soldàs de Roma, che é gnüs sö laota dan 2000 agn a tò ite chisc paî-

sc, chi n'ê degügn ladins vëi... mo pur vigni festa ól ester val'vertura. Sc'al n'ê madér nia chësc ann la gauja, che i Ladins vëgn venüs!

Da noté él spo ciámó, che l'ativité dl'Istitut cultural "Micurà de Rü" vëgn tres plü grana.

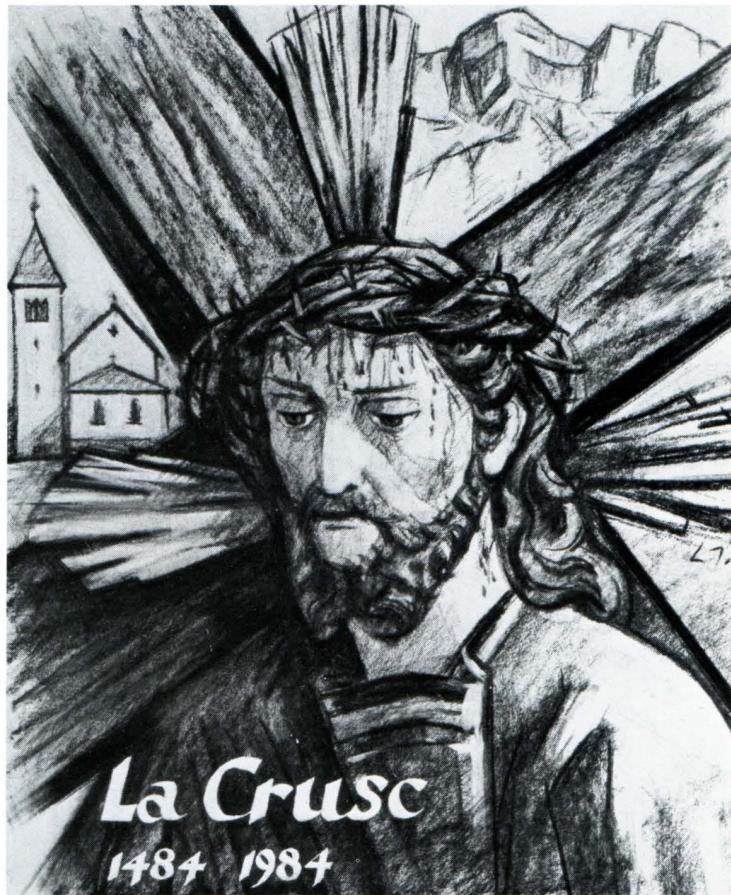
Mo sëgn ala fin dla cronich oressi ciámó porté dant val'pinsiers, che dess ste a cör a deplü, no mä a me. I Ladins dess ciaré cotan deplü dla bela natöra ch'ai à. No plü la desdrüjede inant, Ciudi che zënza metéis man de mazé la sapa te üsc pîsc. La destruziun tla natöra se vindichëia dessigü, ciudi che ara s'à dagnora vindiché.

Y ciámó val': An vëiga che i ladins à dër de beles ciases y daite tles ciases scialdi dötes les comodités, mo an vëiga incér les ciases ia dër gonót n gran scich, da scich inè söles plazes. Al é val'che i furesti vëiga bel atira y i fesc na burta impresciun y n'ê dessigü nia n bel reclam.

Te d'atri paîsc, spezialmënt defora dal cunfin, él cotan plü nët ti paîsc y inè incëria. Al é tres val'da imparé.

Ciamó dër n bun ann a düc canç, y sc'an à da vire, a s'udëi n n'ater ann.

Morlang A.

L'desëgn de Lois Irsara pur l'iubileo de 500 agn
dla dlijia da La Crusc - (foto Piccolruaz)

Les prozesciuns che rüva sö La Crusc - (foto Piccolruaz)

Salüt al Vësco Mons. U. Gargitter - (foto Piccolruaz)

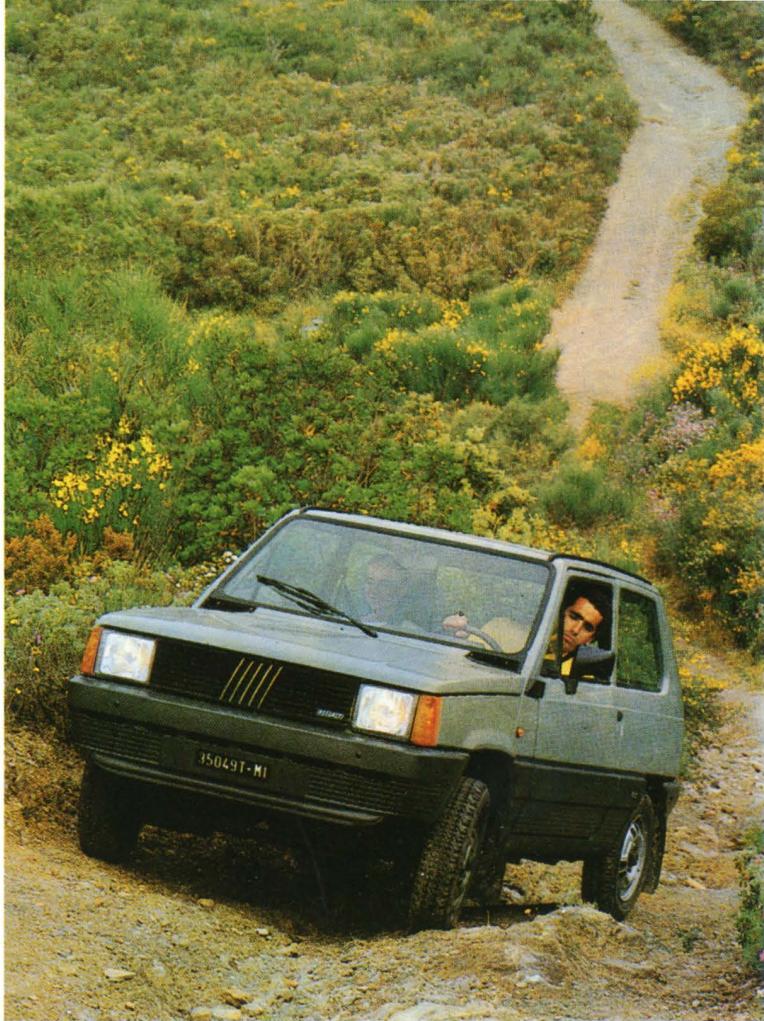
Perdica dl Vësco Mons. U. Gragitter - (foto Piccolruaz)

La popolaziun ala festa - (foto Piccolruaz)

I Cors dla valada che cianta la mëssa sô La Crusc - (foto Piccolruaz)

Liberté zënza confins

Fiat Panda

4x4

Ara Tira con cater rodes

AUTOHAUS MOSER
BRUNICO/BRUNECK

FUJINES AUTORISADES
F. Rottonara - LA ILA
A. Vallazza - PIDRÔ

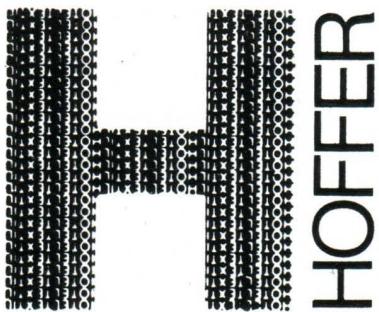
CASSA POPULARA

ÜSC SCIOLDI
TE DE BONES MANS

BORNECH, STRADA ZENTRALA, 30
TEL. (0474) 21122

dales 8 cina ales 13
dales 15.30 cina ales 17

MAX HOFFER

HOTELTEXTIL

BURNECH

Lec

- La plüma vëgn puzenada

Lec lisîrz - plumâc

Lec lisîrz sciöche plüma (Flachbetten)

Blançaria:

da mësa - da bagn - da let

l'inom vëgn scrit ite

Madroc da hotel

Pur Osc Hotel: Blançaria da Max Hoffer Hoteltextil al engros
39031 Burnech, Str. Beda Weber 28 Tel. 84424

È osc bagn elegant y comot?
(Nia?... spo ëise na gauja
emplü da gni a se ciafè)

E. INNERHOFER AG

BORNECH, STR. DANTE 1 - TEL. 0474/85133

ODLA'
LINSSES A CONTAT
ODLA' DA SOREDL
ODLA' DA SPORT
ROS DA CIARE' LUNC
STAZIUNS DL TEMP yi... yi...

NUOVO
98.

Sc' adurëis mascines da lauré da paur,
sturjéde pro a Lungega tla butëga por i paurz.

Dailò ciafëise tractorz y dötes les mascines ch' alda laprò;
i toć, sc' al ess da falé val';
massarîes da lauré da paur,

Finanziamënt: incé a rates.

J. Vallazza

I-39030 Longega - Tel. 0474/51215
I-39030 La Val - Tel. 0471/84165

MACCHINE ATTREZZATURE AGRICOLE
MASCHINEN UND ARTIKEL DER LANDWIRTSCHAFT

BUCHER

Dan isolé töa ciasa
**cumpedä adöm tan de ütl che t'aras cun
ISOVER.**

An l' mët sauri
te püces ores.

Al se paia jö
t' un n ann.

Al mantëgn dagnora
söa bona qualità.

Te l' ciafes
présc.

ISOVER, da mëter
dlunch te ciasa.

An sparagna zigü
l' 30% al ann.

Agenzia Centro

ISOVER ciafeste da

EDILFER s. n. c
di fredesc SARTORI
San Laurënz-Burnech
Tel. 0474/84865

**OSTA BUTÉGA
SPEZIALA PUR:**

- material isolant termoacustich studié aposté
- producé da stagné l'ëga conesciüs y purvà fora
- "Fließmittel" senza clôr por petuns de qualité
- producé de têr de gran valüta
- l' nü cadrel termich POROTON
- material da frabiché de dütes les sôrts pur l' temp d'aldedaincö

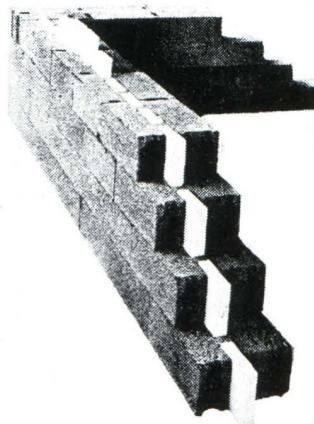
Laprò cunséis de jënt spezialisada da:

PARËIS TIMPLI é gunot gauja de maratia

Parëis timpli nascel, sce la tempatura daite dal mür arsësc sot chëla dla ciamena. Na garanzia cuntra chësc, gauja dal temp ves pîta - ince pa na temperatûra dër bassa tles munts - n mür de ziedli LECA. Punsede a chësc bele denant che mët man da frabiché!

Leca

Lecablock, 39030 Gais, tel. 0474/54143

Leca - Mat. 39055 Leifers, tel. 0471/950367

Rinner OHG. 39021 Latsch - tel. 0473/73035

... o pro osc sciacher de material da frabiché.

mariner
optik

**Odlà por
odèi miù**
de moda y attua;
odìa da ji coi schi y
gran ita;
consulènza fada da
spezialità;
mosorada perfeta, fata
con i aparac
più moderns.

mariner
optik

**Aparać da
fá jö,**
ovietivs,
aparać da tarli;
Tasces, albums y chedi
por retraci;
projektors, paréis de peza,
cassètes de días.
Svilup de films te 48 ores.

mariner
optik

**Rôs
da ciare**
lunc por iagri,
alpinisc y turisc;
da miù cuialte otica y
termometri, igrometri,
staziuns di temp.,
Mosbraltéza, compasc,
cumpedavari.

Concepta BZ

BORNECH - Strada de Cité 37
Tel. 0474/84551

HEINRICH FRENA & Co.

BORNECH - Strada Europa 20
Tel. 0474/85718

- ufize de consulënza assigurativa
- rapresentanza de compagnies primaries nazionales y esteres d'assiguraziun:

ZURIGO Assigüraziuns (Soc. svizra)

SAPA S.p.a. Assigüraziuns

R + V Allgemeine Versicherung AG
(grup Raiffeisen y Banches Popolares)

VITA (Compagnia de Siigüraziuns sólo vita) (Soc. Svizra)

TOLÉDE CUNSEI DA NOS PUR ESTER SIGÜSC DE ESTER BUN ASSIGURÀ

**GROHE
MARTIN
ELEKTRO · DIESEL**

**39031 BRUNECK · Schornweg 4
☎ 0474/85420 · Part. IVA: 0067 334 021 2**

BORNECH - Tel. 85348

La Butëga spezialisada por:

- Tepihs - Cultrines -
 - Drapamënta por mobilia
- BLANCIARIA DA LET Y DA MËSA

BUTËGA DE LIBRI Y PAPIR

BORNECH

Strada Zentrala, nr. 54

Tel. 85 1 46

- Papir - libri - folieç - roba d'ufizio
- Chertes - Articoli de scola y de hotel
- Gran lita de albums pur fotografies - Chertes da carte
- Articli da scincunda - Chertes turistiches

C. AMBACH & CO.

**B U T Ë G A E L E C T R O - T E C N I C A
B O R N E C H**

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

S e p ï t a

Aparaç dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes - Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumac electrisc y aparaç da assüié i ciavëis - Soprësces - Mascins dal caffé - Aparaç electrisc da to jö la berba y dük i atri aparaç electrisc

de manincor

.... la bona qualit 
bun marc !

F. MAIR - ZEUGSCHMIED

39031 BORNECH
Plaza di Cepezinri

ELECTRO OHG/snc

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85247 — Strada Zentrala nr. 70

BUTI GA SPEZIALISADA POR:

Radio
Televij un
Impian c stereo

Mascins da lav 
Dlaciadoies
Forgur es a gas y electricsc

Plates y cass etes de musiga - Reparaziuns de radi y apara  TV

Anton Mariner

Robes d'or y d'arj nt - Ani
Ores
Copes y mediaies
Robes de pelter y de latun

BORNECH - Strada Zentrala 45
Tel. 0471/21204

VIDER Y PORZELANN
MASSARIES POR CIASA Y CIASADAFÜCH, HOTEL Y USTARIA
PATÜC DE CIASA
COSES D'ERT POR LA CIASA
ARTICLI POR SCINCUNDES

K. NEUHAUSER

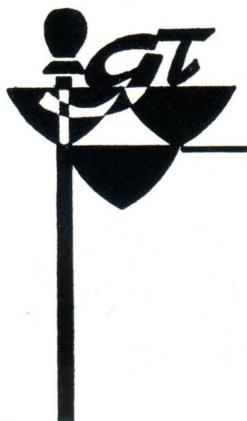
BORNECH - Tel. 85 2 97

PEZZEI HANNI + CHRISTIAN

BORNECH - Strada Michael Pacher - Tel. 85811

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè l'urt – Manti, gotmà, mancëces y stivà de gumi – cioi a cone (Keilriemen) – Anì de gumi por mascins dal lat – Condles, bozes y copes de plastica – Tovaies de mësa – Tapeç da plastica y ros de plastiga y ros pur la sondüta da l'ega.

Canche urëis dorturé sö la ciasa, sciöche:

- depënje les talares
- fa bela la falzada
- o ince mëter ite d' atri func
- y fà stramëses de plates de ghips

cherdéde la firma de

GUIDO TAVELLA

LA VAL - Tel. 0471/84 1 16

D. Schönhuber srl
GmbH

39031 BURNECH · Tel. 0474/85425

LA BUTEGA SPEZIALISADA:

- pur bel porzelann, pur spidl fin y arjënt ütl pur čiasa,
- pur patük da rì da fà belaîta.

L'HOTEL SERVICE

a prîsc bâsc, bona cualité y in gran lita.

H. STAUDACHER

BORNECH — Strada entrala, 50 — Tel. 85 3 61

La butëga spezialisada por roba de coran de moda y de patük por iadi
Na gran lîta de patük por scincundes

LA GRAN LÎTA Y LA BONA QUALITE'
ACUNTENTËIA DÜC ÜSC DEJIDERI

CONFEZIUNS POR ËI, ËRES Y MITUNS

"TRACHTEN" — "LODEN"

MODES por l'tëmp lëde

KONFEKTION
Jos. Unterhuber
BOUTIQUE MODEHAUS BRUNNECK BRIXEN

Frenademetz Iaco

ÖRI DA SCIALDÉ DL'

PIDRO - BADIA (BZ)
Tel. 0471/94133 - 84170

Butëga

W. KOSTNER

Curvara

Tel. 83117

**Articli de sport – CONFEZIUNS
Folieć y Suvenîrs**

De vigne sort de roba – Mangiarìa

Publicazions dl Istitut Ladin “Micurà de Rü”

- Ladinia I (1977) - 9 contribuć scientifics (pl. 3-192), contribuć leterars (pl. 195-215).
- Ladinia II (1978) - 14 contribuć scientifics (pl. 7-168), contribuć leterars (pl. 173-199).
- Ladinia III (1979) - 18 contribuć scientifics (pl. 4-231), contribuć leterars (pl. 232-260).
- Ladinia IV (1980) - 15 contribuć scientifics (pl. 3-306), contribuć leterars (pl. 308-322).
- Ladinia V (1981) - 11 contribuć scientifics (pl. 5-302), contribuć leterars (pl. 305-318).
- Ladinia VI (1982) - 10 contribuć scientifics (pl. 5-253), contribuć leterars (pl. 256-283).
- Lingaz y cultura, nr. 1 (1979) - 7 contribuć; 77 pl.
- Lingaz y cultura, nr. 2 (1980) - 6 contribuć; 112 pl.
- Angel Morlang: **Fanes da zacan**, presentaziun épich-dramatica dla liënda de Fanes; 135 pl.; 6 ilustraziuns; 1978.
- Sergio Masarei: **Doi ore n sânta pèš**, 125 pl.; 1978.
- Anton Steinhäuser: **Die Gerichte Buchenstein und Thurn an der Gader, von 1500-1590**; 172 pl.; 8 ilustraziuns; 1979.
- G.B. Runcher: **Magnificat concertato a 4 voci e orchestra in Do maggiore**, opera de n componist dla Val Badia dl secul 18; partitöra, XVIII + 45 pl.; 1980.
- G.B. Runcher: **Magnificat concertato a 4 voci miste e orchestra in Do maggiore**, usc singoles; 1980.
- Séria “Nüsc mëindri” nr. 1: **Tone y la condla dal lat**, storia por mituns; 23 pl.; 1980.
- Cherta dles valades lades** tuta dales pl. VIII, IX, XIII, XIV dal “Atlas Tirolensis” de Peter Anich (+ 1766) y Blasius Hueber (+ 1814); 1980.
- Séria “Nüsc mëindri” nr. 2: **I crëp slauris / I crëps majarei**, storia por mituns; 23 pl.; 1981.
- Séria “Nusc mëindri” nr. 3: **Ciüría chécena / Cazina cuecena**, storia por mituns; 23 pl.; 1981.
- Nos ciantun.** Liber da cianties di Ladins dles Dolomites; 141 pl.; 1981.
- Usc dles Dolomites**, Cianties di Concursc por composiziuns y armonisaziuns 1979 y 1980; 106 pl.; 1981.
- Felix Dapoz: **In banun**, rimes; 82 pl.; 1982
- Séria “Teater” nr. 1: **L'ultimo jüch** de Georg Stöger-Ostin, traduziun de Maria Tolpeit; 80 pl.; 1983.
- Séria “Teater” nr. 2: **Coche Bleje de Val Dessëura y Marcion de Val dessot ie ruvei a paravis / L batéisum mol / Flëur fesc I ejam / L liber dai striunèc** de Franz Moroder da Costa; 76 pl.; 1983.
- Ulon viver**, cassëta cun 12 cianties ciantades dal grup HELIOS da Urtijei; sföi cun le paroress; 1983.
- Ulrike Kindl: **Kritische Lektüre der Dolomitensagen von Karl Felix Wolff**, Band 1: Einzelsagen; 264 pl.; 1983.
- Laldun l'Signur.** Liber d'oraziuns y de cianties; 928 pl.; 1984.
- Séria “Nüsc mëindri” nr. 4: **Moltina**, storia por mituns, pl. 25, 1984.
- Séria “Teater” nr. 3: **Le Maradët** de Toni Gerlin y Anton Maly, traduziun de Iustina y Ulrich Willeit; 90 pl.; 1984.
- Tita Demetz: **Sëlva zacan y šën**, teater te trëi chedri; 50 pl.; 1984.

Short Tony

L A I L A

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieç

Düc Üsc dejideri por s'arjigné ite la ciasa pò gnì ademplis
Ciaféis da nos in gran lîta
MEBLI de vigne sort y grandeza

T E P I H S

MEBLI FAÇ SÖN MESÜRA pur vignun l' dërt in qualité y prisc.
Al vägn inçè dé cunsëis dl mestir in chësta materia.
Gnide a se ciafé y a udëi tla

Čiasa di Mebli

PEINTNER

SAN LAURËNZ - Tel. 86 3 28

PASTICCERIA - KONDITOREI

R. WINKLER

BORNECH - Strada de Cité 9
Tel. 0474/84635

Tortes desvalies por noza - complì i agn - sant inom
“Confetti” por noza - batejimo - crejima - próma comuniuñ

gaderform

Longega

**CIASA
DE AREDAMËNT**

Tel. 0474/51178

Düc üsc dejiders por s'arjigné ite la ciasa po gni ademplis.
Al vägn fat:

ciasesdafüch modernes y rustiches

stöes dô plajëi

**ciamenes da dormì por families y por ghesć
de vigne sort de mebli de qualità sön mosöra.**

Gnide a ciaré o telefonésse!

Alfred y Carlo CASTLUNGER

**S. MARTIN
Tel. 53.119**

Fej laurs de fer batü a man por ciases privates, hotì y botèghes; feriades de finestra y de porta, crusc da mort, de bel patük por informà la ciasa y por scincundes. Fej inçé cintönes por guanç da zacan y massaries de fer por paurs.

RESTORANT y PIZZERIA "LA MAJUN" a LA ILA
tel. 0471/85 030

SPORT DOLOMITES

AL PLAN DE MAREO
tel. 51 107

Sport da d' invern y sport da d' isté a n bun prisc

CONFEZIUNS

Sport ĉiasa "Roch"

Corvara - Pescosta

TÜRENWERK G.m.b.H. KIENS S.r.l.

BLASBICHLER & RUBNER
Tel. 0474/55225 - 55208

POR OSC INTERESSE: Sce ëis da cumprè

Mascins da cuji

Mascins da lavè y dütés les atres mascins pur ciasa
de vigne sort d'aparac electrisc por ciasa, da pozenè func, dla-
ciadöres

Radio y aparac dla Telewizji

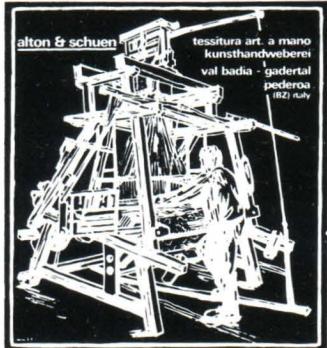
Electro PAUL DAPOZ
LA ILA - Tel. (0471) 85005

Al vëgn cuncè mascins da cujì "Necchi" y fat d'atres reparatures

**SPORT
EDOARD
COLFOSCH**

La botëga de sport col servisc familiar

Tescere d'ert

G A I D R A

de Iaco Schuen & Co. OHG/snc

PEDEROA

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNECH — Via Bastioni nr. 2/E

Libri — Papir — chertes — giornai — roba d'uffizio; Comisciuns
por laurs de timbri y tipografia; Filatelia cun servisc de novités;
Tabach — stempli, marches y chertes da bollo

Stamperia
PRESEL

Bulsan
Streda Roma 69

Edizioni y depliants
a culëures -
D'uni sort de stampac!

NÜ

senni DLACIN

de lat frësch y brama

Nosta gran spezialité!

L'dlacin fat te ćiasa

Por
tū scioddi
l'miù
post

Cassa di Sparagn
dla Provinzia
da Balsan

Vi a facunsié!